

GÂNDIREA

ANUL XII

No. 5—6

GÂNDIREA

DUILIU ZAMFIRESCU, ROMANCIER

ISTORIA COMĂNEȘTENILOR

DE

TOMA VLĂDESCU

„...*In gândul meu se statornicise demult hotărîrea de a înjgheba ceva trainic, care să fie icoana vieții noastre omenești. Dela războiul din 1870 până la cel din 1914, adică în timpul domniei marelui Rege Carol I, am scris cinci romane...*

„*Firul conducător al acestor cinci lucrări apare astăzi destul de limpede: voiam să întorc dragostea Românilor către pământul lor...*“

Sunt ani mulți de când am citit cu toții romanele lui Duiliu Zamfirescu. Înainte de a redeschide acum cărțile lui, rândurile de mai sus, pe care le luăm din prefața *Vieții la Țară*, ne aduc în amintire primele emoții ale unei vârste neuitate, de mult trecute, o atmosferă de pace, de iertare și de liniște, noblețea intactă a unei lumi sfinte și patriarhale pe care, tot mai mult, societatea de azi o refuză. Nu e vorba să ridicăm aici un monument disproporționat lui Duiliu Zamfirescu. Literatura lui e ceea ce se știe — se cunoaște. Uitarea — explicabilă — pe care timpul nostru o așterne peste opera lui e fără îndoială semnificativă, dar ea ar putea cu greu să acuze pe scriitor... Tâlcul ei va trebui căutat însă, cu folos, în deficiențele societății românești de după război, căreia îi incumbă datoria de a se regăsi. Modele literare nu ne pot interesa, într'adevăr, decât dacă ele sunt ratificate, dacă se unesc, pe deasupra fluctuațiilor și ale capriciilor din fiecare zi, cu acele constante imuabile, pe care le întrevădem permanente și care constituie fondul autentic, cel mai prețios, al unei literaturi. În tradiționalismul acesta al nostru — singurul criteriu de judecată sigură a creațiilor spirituale — este oare altceva decât acea preocupare mai largă, mai amplă, de *clasicism*, prin care Duiliu Zamfirescu și-a definit totdeauna crezul lui literar?

Va trebui să găsim aici, cu siguranță, secretul prodigioasei tinereți a romanelor lui Duiliu Zamfirescu. În acest sens și cu această evanghelie literară care a fost totdeauna a marilor scriitori, Duiliu Zamfirescu s'a instalat în centrul vieții românești cu o pasiune și cu o dragoste pe care le-a servit un condei generos. Se vor cerceta anevoios influențele streine în romanele lui Duiliu Zamfirescu. Noi nici nu credem că sunt. Scriitorul acesta care și-a trăit mult timp o viață boerească în fastul somptuos al aristocrațiilor din alte țări, a păstrat o corespondență adâncă, uimitoare cu pământul românesc. Din saloanele marilor orașe streine în care diplomația l-a exilat pe Duiliu Zamfirescu — un exil, poate agreabil — scriitorul celor cinci romane care închid „*Istoria Comăneștenilor*“ și cu ea un întreg stil și început de viață românească, n'a păstrat decât poate o linie de eleganță franceză care, probabil, în societatea elitei noastre intelectuale de atunci, făcea la noi un

fel de contra-pondere utilă unui germanism agresiv. Ne gândim mai ales la influența covârșitoare a *Junimei* în care precum se știe, strălucia subtilitatea filozofică și profesorală, de esență germană, a lui Titu Maiorescu. Afară de aceasta însă, afară de o simplă atitudine exterioară, ni se pare că nimic din tumultul sufletului strein n'a străbătut în romanele lui Duiliu Zamfirescu. Sub acest raport un rapid examen al literaturii din acel timp, va fi suficient de edificator.

La epoca la care Duiliu Zamfirescu scrie, romanul francez era ilustrat, mai ales, de anarhismul libertin al lui Zola. Fervoarea stendhaliană rămăsese mai mult un apanagiu al elitelor, iar modelele ilustre pe care le dăduse Balzac își căutau cu greu un continuator în arta ordonată și în sociologismul savant al lui Paul Bourget. Pe atunci, mai mult psiholog și critic, Bourget își publica abia, cu răsunset considerabil, faimoasele sale *Essais de psychologie contemporaine*. Va trebui deci să treacă acest moment culminant, în care gloria regală a lui Victor Hugo făcea un vis-a-vis atâta de paradoxal „realismului“ zgomotos și scatologic al lui Zola, pentruca, spre sfârșitul secolului al XIX-lea spiritul francez să-și regăsească expresia lui clasică printr'o serie de esteți și gânditori cari, începând cu Bourget, France și Barrès, se continuă până azi, tinzând spre *esseu*, cu Maurras, cu Gide și cu Valéry.

În acest timp, ceea ce se înțelege în deobște prin „romanul rusesc“, adică Turghe-niev, Tolstoi mai apoi și mult mai târziu Dostoiewski, se impusese deja atenției universale. Traducători francezi — în fruntea lor vicontele de Vogüe — și mai ales cenaclul organizat în jurul lui Zola, se îngrijiau să răspândiască în societatea occidentală, frământată tot mai mult de un dezechilibru fundamental, preocupările străni ale unei lumi obosite, răscolite profund de neliniști ancestrale și care până azi își va fi căutat inutil axa hotăritoare a unei formule de viață. Era în sfârșit timpul în care Nordul învăluit de mister arunca în disonanța generală pesimismul dureros al lui Ibsen, Bjornson, deznădejțile lor neînțelese, sentințele lor brutale — lozinci inumane ale unui romantism perimat. În oglinda aceasta, destul de schematică, a vieții literare de acum mai bine de 50 ani, care se fixează pe un fond de gândire germanică — așa cum a fost tot secolul al XIX-lea¹⁾ — opera lui Duiliu Zamfirescu, romanele lui mai ales, nu se reflectează nicăieri. Această operă, dimpotrivă, se răsfrânge întreagă asupra realităților românești dela începutul istoriei independenței noastre. Deaceea poate Duiliu Zamfirescu a avut față de literatura timpului lui severități uneori excesive — dar totdeauna salubre.

„...*Lucrarea aceasta* — spune el vorbind de romanul lui „*In Război*“ — *pornită dintr'o simțire curată, e lipsită de farmecul decadent al romanelor moderne în care aberațiunea simțurilor se unește cu perversitatea gândurilor, pentru a necinsti sufletul omenesc*“.

Admirați limbajul acesta al unui om care nu era cu siguranță din secolul lui... Deasemenea rândurile acestea, prin care scriitorul se recomandă suficient și superior, nu vor putea neliniști pe nimeni. Departe într'adevăr de conformismul plicticos și didactic al anumitor romane prea burgheze — nimic, de altfel, „burghez“ (= timorat, convențional, conformist, rutinat...) în opera lui — Duiliu Zamfirescu e totuși un scriitor moral. În atmosfera lui, moralistul respiră adânc, sănătos. Artistul deasemenea se va simți bine, căci el regăsește în atmosfera aceasta lumea celor mai vaste posibilități, acelea de totdeauna, care au făcut la interval de aproape două mii de ani arta lui Virgiliu și a lui Mistral, pe care le-a necinstit miopia societății noastre decrepite și pe care mai ales sterilitatea perversă a saloanelor burgheze nu le va bănui niciodată. S'o spunem cât se poate de clar. Ceea ce scriem noi aici nu este într'adevăr „literatură“ de circumstanță, mai puțin filan-

1) V. studiul nostru: *Un rău fără leac* — *Gândirea*: an. X, No. 11 și 12.

trope omagială, ci realități limpezi pe care falimentul sensibilității „moderne“ le verifică dureros, dar poate reconfortant, în fiecare zi. E bine să amintim și e simptomatic faptul că acum nu mai mult de doi ani, *Nouvelle Revue Française*, ea însăși, părăsindu-și un moment preocupările cunoscute care au făcut, în ordinea morală, dezastrul literaturii franceze de după război, își unia un entuziasm aproape miraculos, dar spontan, cu acela al celor mai „reacționari“ tradiționaliști francezi întru slăvirea lui Frederic Mistral.¹⁾ Nu era oare aceasta recunoașterea unor erori vechi de mai bine de o jumătate de secol, și nu era deasemenea în acest gest de splendidă noblețe condamnarea însăși a acelor „aberațiuni ale simțurilor“ care se unesc cu „perversitatea gândurilor“ pentru a „necinsti sufletul omenesc“?

Ce ne pasă deci dacă astăzi, încă, „tineri“ triști, gravi sau solemnii (*poza* de altfel e tot ce se poate desprinde...) își toarnă sterilitatea gândirii în tiparele lui Gide sau ale lui Marcel Proust!.. Tinerețea lor e cel mult în actele de stare civilă, iar „literatura“ pe care o fac e tot atâta de efemeră ca „motivele“ lor sufletești — sgomotoasele lor mistificări!

Pentru noi însă, se cade acum, la această aniversare de zece ani, să dăm la o parte praful care s'a așternut peste cărțile lui Duiliu Zamfirescu. Căci lumea în care ne mută scriitorul atâta de elegant al *Istoriei Comăneștenilor* și viața pe care o iubește el, nu e nici aceea a târgoveților înstăriți, nesimțitori și mulțumiți, nici a rafinaților diletanți pe cari societatea îi obosește, pentru că ei n'au izbutit să cunoască în ea decât satisfacția supremă a *flirt*-ului și a triumghiului conjugal... Vieța la care ne cheamă Duiliu Zamfirescu, viața dela țară, este o splendidă rază de soare izvorită par'că din optimismul binecuvântat al sufletului acestui neam. Lumea lui, cu mici deosebiri, este aceea pe care o cunoaștem din vechile cronici, lumea boerilor și a țăranilor, adică a acelora cari, legați printr'o tainică poezie de pământul pe care s'au născut, trăesc înfrățiți cu el în fanatismul iubirii, îi ascultă poruncile lui protectoare și se regenerează par'că în îmbrățișarea lui voluptuoasă atuncea când dorm seara pe câmp, sub paza stelelor și când știu să ghiciască ora nopții din cântecul pasărilor și după cornul lunii... Beția sfântă a unei vieți, din care noi nu mai știm nimic!

*

În afară de valoarea lui estetică, ciclul celor cinci romane ale lui Duiliu Zamfirescu ni se pare tot atât de interesant dacă-l privim sub forma unui document social. *Istoria Comăneștenilor*, este istoria începuturilor vieții românești moderne. *Viața la țară*, *Tănase Scatiu*, *În război* și continuarea lor cuprinsă în *Indreptări* și în *Anna* au un sens mai adânc, mai vast, decât povestea frumoasă, tragică, tristă, fericită sau dureroasă a câtorva familii românești. Peste *intriga* acestor romane — care este totuși minunat condusă, cu toate rezervele destul de prezumțioase pe care le făcea asupra ei Duiliu Zamfirescu — se simte însuș pulsul societății românești dela războiul independenței până în preajma războiului de întregire. Realizare dificilă, ambițioasă desigur, izbutită însă și atâta de vi-guros redată — această frescă, din care Filimon n'a definit decât un tip (mai puțin interesant), nu ne este posibil s'o vedem în alt scriitor român. Când Anatole France, după

1) Se vor grăbi poate bine cunoscuții „intelectuali“ dela anumite fișici absolut literare să ne explice că *Nouvelle Revue Française* a îmbrățișat totdeauna întreaga realitate a omului (de fapt s'a străduit s'o facă, fără să isbutiască, firește) și că prin urmare ea n'ar fi putut refuza pe Mistral. Sau — nici pe Mistral. Mulțumim din 'nainte! Și imprudența lor o prevenim de pe acum. Căci Mistral reprezintă într'adevăr tocmai negarea esențială, fundamentală a spiritului dela *N. R. F.* Așa dar comemorarea lui în casa lui André Gide lua proporțiile aproape dureroase sau sublime — ale unui refugiu. Omagierea lui însă în revista în care pontifică Julien Benda, era poate ceva și mai frumos. O capitulare.

Chestiuni însă mult prea complexe și streine, pentru moment, de subiectul nostru.

ce a năruit cerul și infernul sub condeiul lui elegant, s'a coborît pe pământ ca să surprindă sub ochiul lui dezolat timpul și lumea în care a trăit — el a scris cele patru romane care alcătuiesc frumoasa și exasperanta lui *Histoire contemporaine*. Foarte puțini sau nimeni poate nu se va fi oprit aici, în aceste cărți amare și delicioase — *L'orme du Mail*, *Le mannequin d'osier*, *L'anneau d'amethyste* și *M. Bergeret à Paris* — la deziluziile conjugale sau metafizice ale d-lui Bergeret, la fanteziile sentimentale ale d-nei de Gromance, la atâtea amabile anecdote pe care le citim cu plăcere și fără interes... *Monsieur Bergeret* și *abatele Lantaigne* sunt singurii cu siguranță cari interesează și cari rețin. Dincolo de ei și în umbra lor, trece lent societatea franceză sfârșită par'că, „lipsită de substanță“ cum zicea Taine, de la jumătatea secolului al XIX-lea, lumea aceasta învinsă de un raționalism disociator în care scepticismul și oboseala se uniau pe disprețul unor tradiții glorioase

Pe acelaș plan, dar într'o tonalitate generală atâtea de deosebită — precum tablourile înscrise ale lui Grigorescu evoacă prin contrast pânzele lui Vlaminck — a scris Duiliu Zamfirescu romanele lui. Deaceea poate între *Istoria Comăneștenilor* și *Histoire contemporaine* apropierea ni s'a părut sesizantă. Mai departe însă nimic nu le mai unește, totul le diferențiază, totul e contrast. Motivele de inspirație, de altfel au fost atâtea de diferite — și atâtea de deosebite deasemenea sufletele scriitorilor! Acolo unde France își distilează disprețul lui indulgent, desgustul lui iremediabil, romancierul român pune iubire, entuziasm, pasiune. În locul unei societăți anemiata, sfâșiate de cele mai dureroase dezordini ale spiritului, Duiliu Zamfirescu ne dă o lume sănătoasă, plină de sevă, o lume care începe să trăiască și în care niciun dezacord interior nu vine să turbure cursul normal al unei vieți cu toate aspirațiile, cu toate bucuriile și cu toate necazurile ei...

Astfel, *Istoria Comăneștenilor* se naște din contemplarea plină de iubire a realităților românești. După cum nici o influență străină n'am putut găsi în atmosfera acestor romane, deasemenea eroii lui Duiliu Zamfirescu ni se par Români până în vibrațiile cele mai intime ale ființei lor. Sașa Comăneșteanu, ea însăș, nu are rusec decât numele. Inchipuită după o doamnă pe care Duiliu Zamfirescu a întâlnit-o undeva, la Bruxelles — prin ce mister a reușit scriitorul s'o împământeniască la noi, în așa fel încât o simțim aproape de tot, o știm de mult, ni s'a vorbit par'că de ea în ascendența noastră nu prea depărtată, una din aceste femei care coboară direct din doamnele lui Delavrancea și care seamănă atât de mult cu bunicele noastre, cu mamele noastre câteodată! Am vrea par'că un pictor al sufletului românesc, un maestru care să pună pe pânză atâtea finețe, atâtea distincție, atâtea eleganță, atâtea discreție câtă a știut să pună Duiliu Zamfirescu în scumpa și minunata lui Sașa!

Numai Barrès a știut să construiască femei atât de delicate. Bérénice, Pia, mai subtile în compoziția lor sufletească și fără nicio corespondență interioară cu Sașa Comăneșteanu sau cu Tincuța Murguleț, de pildă, se înrudesc totuș de departe prin delicatețea lor discretă, superioară și poate, mai ales, prin respectul suprem al ființei lor omenești. *Respectul ființei sale*, fundamentul uitat al *onoarei* și tot ce poate da valoare noțiunii de om (dar, încă odată, lucruri uitate astăzi!) iată ce ni se pare că găsim, mai presus de orice, la eroii lui Duiliu Zamfirescu. Timp fericit, în care acești oameni trăiau! Tănase Scatiu însă trebuia să anticipeze — timid, de altfel — asupra timpului lui. Cu el, cu „boerul“ uzurpator, parvenit, începe decrepitudinea societății românești. Mai adânc, el înseamnă dispariția aristocrației autentice românești — falsificarea ei. Țăranii au omorât pe Tănase Scatiu, dar Conu Dinu Murguleț a murit și el, fără urmași, și alți Scatii a fost firesc să se ridice, mai triviali, mai odioși, din mlaștina democrației noastre de import. Dar, oricum, Conu Dinu Murguleț, Mihai Comăneșteanu, Matei Damian, Nicolae Milescu, Alexandru Comă-

neșteanu și atâția alții sunt figuri care n'au murit, cărora Duiliu Zamfirescu le redă viață — icoane vii care se ridică pe deasupra noastră și care ne muștră...

Atâta de bine conturate, personagiile lui Duiliu Zamfirescu trăesc intens. De aceea cu siguranță intriga acestor romane e infinit mai interesantă, mai captivantă decât aceea, de pildă, din *Histoire contemporaine* de care am pomenit mai sus. Să urmărim puțin pe cărările luminoase unde se întâlnesc aceste suflete hărăzite par'că unele, altora și în care numai destinul trist al lui Mihai Comăneșteanu așterne o pată de umbră, puțină melancolie. Toată viața lor e legată cu rădăcini adânci de pământ și împletită cu misterul iubirii și al morții. Când Sașa Comăneșteanu apare, din primele cuvinte pe care le spune ea lui Conu Dinu Murguleț, abia dacă îndrăsnim să dăm la o parte voalul care acoperă atâta resemnare și atâta poezie pentru ca să bănuim sub el frumosul secret al sufletului ei generos. Matei Damian — cum ar fi putut el rămâne insensibil la atâta splendoare și la atâta farmec? Reîntors la pământul lui, de care nu s'a putut înstrăina, el a găsit în Sașa continuarea naturală a unei vieți care-l aștepta, care-i trebuia... Este poate oarecare asemănare între Matei Damian și prințul Nehludow din *Invierea* lui Tolstoi, întors pe pământurile lui ca să-și iubească și să-și lumineze țărani. Dar boerul român s'a regăsit splendid în viața lui dela țară. Ea i-a dat o împăcare adânc omenească și echilibrul unui suflet pentru care amintirea dizolvantă a străinătății n'a mai fost decât o vagă nostalgie. Mama lui pe patul de moarte îi spune că trebuie să se însoare cu Sașa, sau cu aceea pe care o iubește... Porunca bătrânei se unește cu aceea a inimei lui — iar scena în care Sașa și Damian se căsătoresc sub binecuvântarea lui Conu Dinu Murguleț este de o grandoare și de o emoție care nu se pot reda. Paginile acestea trebuie citate:

„După masă, Conu Dinu chemă pe Matei și pe Sașa într'o odaie vecină unde-i spovedi ca un duhovnic asupra planurilor lor de căsătorie, și, fiindcă amândoi erau nestrămutați în hotărârile lor, se întoarse cu ei unde erau ceilalți și serios, zise către cei de față:

Ascultați la mine : știți că Sașa este fata mea, fiind-că tată-său, Dumnezeu să-l erte, m'a lăsat cu limbă de moarte părintele ei sufletesc. Acum vine dumnealui, Matei Damian, nepotu-meu și mi-o cere de legiuită soție — iar eu i-o dau.

Sașa se făcu roșie ca un măr. Conu Dinu se apropie de ea și, luându-i o mână o puse într'a lui Matei. Toți se sculară în picioare.

Această solemnitate improvizată făcu pe Conu Dinu să nu-și mai găsiască cuvintele ce pregătise. Ii veni în minte un psalm al lui David, din Psaltirea pe care de atâtea ori o cetise la Biserică și se puse să rostiască tinerilor, ținându-le mâinile unite :

Luati aminte norodul meu la legea mea, plecați urechea voastră spre graiurile gurii mele.....“

Așa se sfârșește povestea simplă, patetică și frumoasă a Sașei Comăneșteanu. De acum însă, viața se schimbă. Mihai Comăneșteanu seamănă mai puțin cu Matei Damian. Poezia adolescenței, idila naivă și atât de mișcătoare de pe lac — toate acestea s'au risipit în fumul depărtării... Tincuța Murguleț, din acelaș aluat sufletesc ca al Sașei Comăneșteanu, va suferi din această soluție de continuitate. Și Tănase Scatiu devine un simbol dureros. Deficiența clasei noastre boerești apare aici ca un tragic avertisment: ea se încarnează în ascensiunea monstruoasă a lui Tănase Scatiu și se rezolvă în drama Tincuței Murguleț. De aceea la moartea ei noi plângem îndurerați, mai discret firește decât Tănase Scatiu, ca Stoica, vizitiul, care la căpătâiul stăpânei lui plângea încet stingerea acelor boeri cu care el niciodată n'a fost certat... Ar fi mult de spus, cu privire la romanele lui Duiliu Zamfirescu, asupra dramei noastre sociale. Disparația aristocrației românești însă, ni se pare punctul ei inițial. Procesul dintre „boeri“ și țărani nu s'a deschis într'adevăr decât atunci

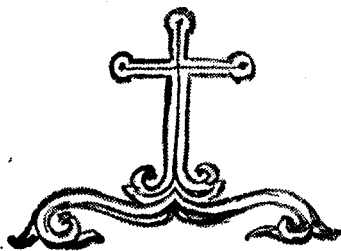
când adevărații boeri au dispărut. Conu Dinu Murguleț, Sașa Comăneșteanu, Matei Damian au iubit pe țărani și au fost iubiți pentru că ei trăiau în comunitatea aceluiași comori și pentru că în mod firesc ei n'ar fi putut trăi unii fără alții. Instrăinarea aristocrației noastre, strivită tot mai mult sub bocancii lui Tănase Scatiu și, deasemenea, reminiscențele fanariote, au sfârșit prin a da o ruptură dureroasă în conștiința unitară a unui neam.

Dar pe adevărații eroi ai lui Duiliu Zamfirescu noi nu-i vom regăsi decât „In război“. Și, puțin mai departe, în *Indreptări* și chiar în *Anna*.

Splendidă resesizare a acestor conștiințe atât de umane, atâta de morale și pe care desfășurarea gravă a istoriei le înalță, superb, până la eroism? Mihai Comăneșteanu uită pe Natalia Cantă, nimic nu-l mai leagă de ea. Acum el iubește pe Anna Vilară... Tincuța Murguleț a murit de mult. Amintirea dragostelor lui trecute îi întunecă orizontul. Ceva îl gonește în altă lume. Nici dragostea lui sfântă pentru Sașa nu-l mai reține. Puțin trist, destul de strein într'o vieață în care nu se mai regăsia, sufletul lui ușor efeminat — câți dintre noi nu retrăesc, secret, vieța lui! — se va regenera în zângănitul armelor, „în război“, în moarte. Dar aici ne-a dat Duiliu Zamfirescu una din cele mai frumoase, din cele mai pitorești figuri ale romanului românesc: Nicolae Milescu. Cu „milioanele“, lui de „tunete“, de „vavilioane“, de „bombe“ și de „vacsurii“, care sboară la suprafața unui suflet de artist și de erou plin de toată eleganța, de tot humorul și de toată duioșia acestei aristocrații, puțin rustice, pe care n'o mai avem, Milescu este ceeace Francezii ar numi: *un monsieur*. Pentru noi el este un boer.

— *Lăsați-mă, cucoanelor, că mă duc la bătaie!*, strigă el delicatei Elena Milescu și delicioasei Anna Vilară. Intre o glumă și o romanță, el cheltuește, ca un copil, comori de entuziasm și de emoție...

Dar cum am putea să redăm aici pe toți eroii lui Duiliu Zamfirescu? Recitiți mai bine romanele lui. Ele vor putea constitui astăzi un refugiu admirabil și reconfortant pentru omul dela noi. Boerii lui, așa cum am încercat să-i amintim aici, țărani aceia nostalgici, răbdători dar clocotind, atunci când trebuie, de revoltă și de iubire, așa cum sunt ei și așa cum prea puțini îi știu — Baciul Micu îndrăgostit de scumpul lui Corcoduș, Stoica jelindu-se pe cadavrul lui Forgaș și lovind cu tocul cizmei în țeasta lui Scatiu, Lefter și toți ceilalți — sunt chipuri care trebuie văzute în mărimea lor adevărată, acolo, pe pământul lor, de care sunt legați, până la moarte. Cu ei, cu acești țărani, se înfrățesc în orizontul eternității românești și Damian și Comăneștenii și Conu Dinu Murguleț. Astăzi, par'că au dispărut cu toții... Lumini aprinse într'un trecut care ne este atâta de drag, scumpe regăsiri cu oameni pe cari nu-i mai avem! Acum, când fermentul străinătății se simte atât de dureros la noi, ne vom duce tot mai mult să-i căutăm în lumea lor. Porția și Alexandru Comăneșteanu au întrezărit de pe atunci hotarele unei țări pe care o avem astăzi, dar al cărei suflet nu ne place. Vom putea astfel să-l regăsim pe acela pe care îl vrem, cu prodigioasa lui bogăție, în aceste cărți în care Duiliu Zamfirescu a vrut „să întoarcă dragostea Românilor către pământul lor“ și în care el a scris cu iubire pentru noi — ca să celebreze par'că într'o lume eroică, astăzi neînțeleasă, puterea dragostei, a pământului și a morții.

BULGĂRI ȘI STELE

DE

UN POET NOU: N. CREVEDIA

STRIINĂȚI

Ce spun acești letini?
Trec supărați, cu teamă —
Nimeni nu mă bagă 'n seamă
Nimeni nu mă omenește cel puțin c'un zâmbet.

Am ieșit la marginea cetății
Și am pus urechea la pământ
S'aud caii 'mpiedicați rinchezând
Cântând căruțele goale, fără grății.

N'am văzut o baligă — să miroasă-a iarbă ș'a lapte
Niciun copil cu Țigara 'n gură n'a aruncat cu piatra 'n mine,
Mort în șanț nu mi-a sfâșiat inima niciun câine —
Pulberea nu m'a 'nfășurat ca o boare de lună într'o noapte.

Dimineața, m'am suit în marele Turn:
Doar-doar oiu zări tricolorul la Castelul Peleş ori zăpada pe Caraiman —
Vream să văd tutunurile 'nflorite, Marea Neagră-a porumburilor pe Bărăgan —
Mănăstirea Curții-de-Argeș și fumul din țara mea, ca Ulisse...

N'am băgat nimic în gură la prinz.
Seara, am pus la buze mustața Majestății Sale
Depe o carte poștală ce-mi sosise.
Țiriia un greere ca la noi — toată noaptea am plâns.

Salcâmi patriei, mărăcinii, bolovanii și păstorii ei...
Valea Cernei, râpă Bicăzului —

Ofițerii noștri cu talia ca a prazului —
Oh, Cleopatrele ochioase depe Calea Victoriei.

Plugarii—aceia oacheși ca rudarii, șireți — și curvari
Jandarii cu coarne, oltenii cu câmpu 'n coșuri,
Crinii minaretelor din Silistra, zările Moldovei bleu-marin —
Chiar de mitocanii dela Obor cu politica 'n șalvari — mi-e dor.

Trimiteți mai curând o traistă de pământ negru
Depe luncile Neajlovului —
S'o pun seara căpătâiu,
Să nu mai visez...

Trimiteți-mi o doniță nouă
Cu rouă strinsă depe izlaurile nedate drumul
S'o beau pe nerăsuflate.

Tăiați cu foarfecile o batistă de cer
Depe deasupra satului meu —
Să aibă 'n mijloc cei doi luceferi
Și 'ntr'un colț monograma lunii
Ca o inimă
Și puneți-o 'n plic.

Vă mulțumesc.
Să ne vedem sănătoși
Cu țuică bătrână, cu mămăliguță și caș,
Cu mititei la grătar, porumb fiert,
Pepenii, floricele, gogoși —
Pe umeri, șerpoaice cu ochii frumoși
Și niște balauri de lăutari
La vară 'n Moși...

Praful să s'aleagă de-o leafă
Roua și micșunelele cerului — de treabă!

Post-scriptum : Trimiteți și fotografiile cailor.

E L E G I E

Octombre, Octombre,
Cu zilele sombre
Și moi
Ca văduvele de rășboiu ;

Nu-mi mai scoate-afar'
Luna — crod de var ;

N'or să mă blesteme
Stelele cât niște crizanteme.

Soarele din pălăria lui
Mi-aruncă gutui —
Fântâna mi-a vărsat otravă
Vatra asta verde de otavă.

Oh, cărțile noi
Cu chipuri și eroi!
Dormiți frumos în penare
Școlari desculți — anii mei din primare.

Clete de porumb
Trențaroase 'n câmp
Ca regimentele noastre 'n Moldova —
Ți-a ruginit slova, blonda mea.

Vântu 'și cloncăne viorile
Câte primejdii!
Ciorile, ciorile,
Îmi desgroapă griul nădejdi.

Trec căruțe sătule de dovleci și varză —
O barză
Ca o corigență de tristă,
Flutură 'n zare o batistă...

Tinerețe, pân'acolo e cale...
Valea mării—o zdruncinătură:
Se scutură pe podișcă vreo trăsură
Ori au început manevrele regale?

A lătrat o pușcă
Spartă, ca o tuse —
Calice ventuze,
Grijiile mă mușcă.

Țara mea, isprăvită, în chenare... —
Plânsă, toamna croiește pânze,
Nucii, de caraulă, împart frunze
Galbene, ca niște ordine de chemare.

Zi de Brumărel
Ceru-i turburel —
Trage-i, trage-i din inimă, lăutar!
Plec militar.

O D I H N Ă

Sat rezemat în basme, garduri și munți
Plin de pruni, de oameni buni și de punți în leat —
Mătuși în ștergare — ca Maria Rareș
Cuminți — școlarii 'n opincuțe.

Ce eleganți — feciorii în ițari!
Principese din călindar — fetele mari bălane!
Fărimăm vara 'n ceapa cu brinză și bere
Ce sâni, ce pere!

Amurgul în streșini și-atârână
Soarele strâns în panere —
Un sfert de oră tăcere:
Biserica scundă de bârne.

Dimineți tari ca vinul vechi,
Inima — dulceața cașului.
Bolta, noaptea, ca firmamentul pictat în biserici
Catapeteasmă — culmea Făgărașului.

T R I S T I A

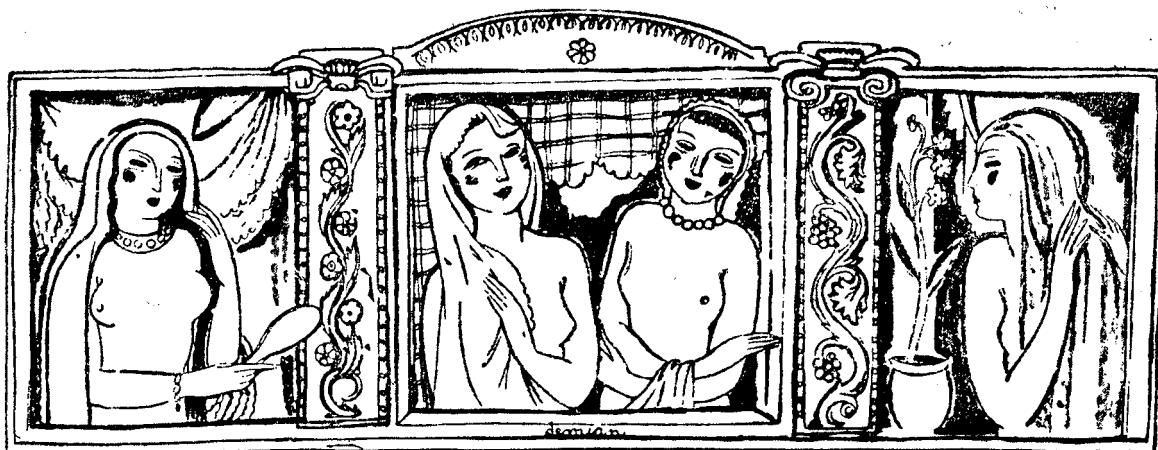
Compasul pasului scârțâie pe hârtia zăpezii —
Soarele poartă ochelari cenușii d'astă toamnă.
A lătrat în sat un câine a pârție.
Știre neagră : ciorile — pe ziarul zării...

Apoi, liniște, liniște, liniște — ca'n nopțile mele polare.
Stâlp de telegraf, imi cântă 'n ceștile urechilor tăcerea —
Iepure 'n copcă, nămejit, — sufletul —
Singurătatea 'ncepe să mă degere.

Cine m'aduce 'n fiecare zi p'aici?
Cine m'a surghiunit în câmpia Munteniei?
Fără amici, făr'o aripă de femee, nici amintiri albastre, —
Lectură : colecția zilelor — aceleași — și gazeta de seară a cerului.

Eu nu m'am bucurat de fata Cezarului, ca Ovid —
Eu n'am vrășolit rochiile Europei, ca Bonaparte —
Din carul de carte ce-am învățat
S'a ales vid.

O, dac'aș ști că astrul frunții mele
Nu va topi 'ntr'o primăvară troienele ce mă sufocă,
Aș trage 'n inima mea ca 'ntr'o focă
Să scriu ultimul suspin cu stele de cerneală roșie...

POEZIA LUI DUILIU ZAMFIRESCU

DE

ION PILLAT

Se împlinesc, acum în luna Mai, 10 ani de la moartea lui Duiliu Zamfirescu, 50 de ani de la publicarea în 1882 a întâiului său volum de versuri și proză: *Fără Titlu*.

Intoarcerea vremii ne dă astfel un prilej binevenit, în perspectiva mai dreaptă a timpului, desbărați de contingențele zilei, să recităm o poezie, pe care activitatea fecundă de romancier și de dramaturg a autorului ei a cam adumbrit-o în ochii contemporanilor. Poate și faptul că, epuizate de mult, nici *Alte Orizonturi* (1894), nici *Imnuri Păgâne* (1897), nici *Poezii Nouă* (1899) și nici în urmă *Pe Marea Neagră* (1919) nu se mai găsesc de ani de zile în librărie, explică — fără s'o scuze — ignoranța aproape totală a noilor generații față de o operă poetică, după mine, una din cele mai însemnate ca tendință, isvor și realizare, din toată literatura română.

Afară de bucățile: „Barza“ și „Sosesc“, citate în toate antologiile și manualele școlare, reușite dar care nu poartă pecetea caracteristică artei adevărate a poetului, îndrăznesc să afirm că poezia lui Duiliu Zamfirescu a ajuns azi un tărâm necunoscut chiar pentru publicul acela restrâns, cititor de versuri românești. E păcat pentru memoria poetului — e și mai păcat pentru virtutea pe care o astfel de poezie o poate dărui mișcării noastre literare, atât de haotică și de desorientată.

Recitind acum în urmă versurile lui Duiliu Zamfirescu, acel echilibru minunat, acea armonie între canonul estetic și realizarea artistică — adică unitatea lor de stil, e poate lucrul care m'a impresionat mai mult. E în orice caz un semn autentic de înaltă poezie — învățământul ei se cuvine păstrat cu sfințenie și a-l pierde ar fi o sărăcire inutilă a tezaurului nostru sufletesc. De aceea toți cei care știu ca mine că, puțin timp înainte de a muri, autorul își strânsese spre a le publica la „Cultura Națională“ într'o singură carte, versurile apărute în cele patru volume din timpul vieții (cu simț de autocritică alungase ca inferioare poeziile de tinerețe din *Fără Titlu*) vor regreta că de zece ani nici editorii, nici măcar familia sau prietenii n'au găsit cu cale să îndeplinească ultima voință a poetului și să ridice acest monument mai trainic ca orice bronz comemorativ.

În literatura unui neam sunt două moduri de a-și valorifica locul pentru un poet. El poate fi însemnat prin influențele ce polarizează, prin modelele ce hotărăște, prin școala pe care o întemeiază — adică prin latura lui de politică și de istorie literară. Sau poate să rămână prin savoarea însăși, prin virtutea aceea misterioasă, pe care versul său o păstrează în ciuda vremii și a generațiilor de cititori cari n'ajung să-i epuizeze parfumul.

Unii poeți — puțini dar poate cei mai mari — reușesc să unească influența politică a operei lor cu virtutea ei estetică (Alecsandri, Eminescu); cei mai mulți însă trebuie să aleagă. Un Bolintineanu sau un Vlahuță atârnă greu încă — și pe dreptate — în cumpăna istoriei noastre literare, dar plăcerea estetică a poeziei lor a dispărut pentru noi. Din potrivă un poet ca Anghel păstrează intactă această plăcere, deși din punct de vedere pur istoric literar el n'a avut aceeași însemnătate. Dacă în proză (mă gândesc la răsunetul în literatura noastră a unor romane ca „Viața la țară“, „Tănase Scatiu“ sau „În Răsboi“) Duiliu Zamfirescu a marcat și pe planul istoriei literare foarte mult — nimeni nu poate contesta că poezia lui trăește mai ales prin calitățile sale de ordin estetic ce ne încântă și azi. Ca poet, față de versurile contemporanilor precum și față de tendințele poeziei actuale, a fost și rămâne un izolat, mai singur parcă de a se găsi la o răspântie de curenți și de influențe pe care a știut să le asimileze fără să li se supună.

E locul aici să situăm această poezie spre a-i putea înțelege noutatea dar și autentică tradiție națională.

Poezia lui Duiliu Zamfirescu se așează la o încrucișare de drumuri, tot atât de departe de romantismul eminescian ca și de simbolismul lui Macedonski; stilul închiegat din versul amândurora, nu seamănă însă cu niciunul. Ea stă la o răspântie între inspirația lui Horațiu (dar mai ales a elegiacilor latini: Catul, Tibul și Propertiu) și muza palidă a lui Leopardi, între optimismul antic și pesimismul modern.

La o cruce de drumuri: unul vine de pe dealurile Putnei, cu munții Vrancei încondeiați în zare, păstrând încă ecoul viersului doinît din frunză de codru, celalt coboară — în lumina orbitoare și uscată a cerului sudic — de pe Acropole și de pe Palatin.

Această impletire, unică în literatura română, a inspirației și a simțământului clasic adevărat cu glasul autentic al pământului strămoșesc, a dat un rod bogat, a înfiripat un cântec ce nu se va stinge ușor, căci trăește în rezonanțe sufletești proprii neamului nostru.

Poezia lui Duiliu Zamfirescu străbate astfel biruitor printre două amenințări tot una de mari — Charybda și Scyla a unei atari încercări — între pericolul poeziei *clasicizante*, false și pedante, căci e lipsită de realitatea vieții, și între primejdia poeziei *poporaniste*, greoaie și vulgară, fiindcă nu e înaripată de un ideal superior de cultură. În acest echilibru perfect recunoaștem poate însușirea de căpetenie — unitatea de stil și armonia — poeziei sale.

Dar să luăm două exemple tipice de ce am înaintat mai sus: unul *Culcate-s romănițe* ne va arăta cât de organic a știut să împământenească idila greacă a lui Teocrit, cât de natural a reușit poetul nostru să regăsească acea atmosferă de tinerețe păgână a lumii, și totuși să ne dea — deși transpus pe pământul Heladei — un pastel atât de românesc. Să admirăm cu câtă artă el ne descrie — schițându-l numai prin câteva trăsături — o scenă care, puțin apăsată, ar fi putut lesne deveni trivială și chiar scabroasă. Așa cum este legată de frumusețea rodnică a Naturii, ea păstrează nevinovăția păgână și dumnezească a trupurilor armonioase de pe friza Parthenonului și a zeilor nemuritori.

Ușor se mișcă tânăra fecioară,
Purtându-și trupul drept ca o făclie ;
Cu amforele vine de la vie
Și vinde must, ca'n vremi de-odinioară.

Copilă albă, vina ta să fie
De te-o 'ntâlni Polibus bună oară:
Cum mâinile-ți sunt prinse de ulcioară
O să-ți sărute benghiul din bărbie.

Dar ea zâmbește. Colțurile gurei
S'ascund hoțîș în gingașe gropițe,
Iar ochii vineți iau culoarea murei.

Și iată'l ei, incunurat de vițe,
Că-i sare 'n drum. Pe pașîstea pădurei,
În urma lor, culcate 's romănițe.

Fără să vreau, când recitesc sonetul, o amforă — văzută la muzeul de antichități din Atena — îmi stăruie în minte. Revăd gestul săltat al Satyrului „incunurat de vițe“ și Nymfa surprinsă și sperioasă „purtându-și trupul drept ca o făclie“. Dar în acelaș timp mai văd o fată sprintenă și sveltă, în portul frumos al țării mele, prinsă voinic de flăcăul șagalnic ce o pândea. Și nu mai știu dacă imaginea vie a înghețat deapururea în marmură sau dacă piatra săpată se încălzește de fiorul vieții.

Eternă minune a artei adevărate... Și acuma să citim împreună, tot din volumul „Alte Orizonturi“, sonetul *Anienul* spre a vedea cum s'a priceput poetul să învie într'un peisaj italian de azi cu luna „patetică și îndurerată“ a lui Leopardi și cu fiorul atât de trist al „Angelusului“ din clopotul creștin — deodată Lațiuul antic cu vechiul părau „plîn de umbre și lumine“ și cu seninătatea măslinului «din vremile lui Numa», care 'și aruncă peste timp, în aceeaș apă curgătoare și veșnică totuși, în semn de cunună, florile plăpânde:

Prin munți străvechi se lasă către vale
Părauul plîn de umbre și lumine,
Ducând cu el legendele sabine
Pe-a timpului neisprăvită cale.

Din când în când păgânele ruine
Iși spun povești pe malurile sale;
Sub poduri vechi, tiarele papale
Ascund un semn din vremile creștine.

Iar tu, ce-așterni pe malu-i verde bruma,
Patetică și 'ndurerată lună,
Îl mai cunoști așa cum e acuma?

Când *Angelus* clopotnițele sună,
Un vechiu măslîn din vremile lui Numa
Din flori ce cad îi face o cunună.

În poezia precedentă poetul suprapune două imagini: imaginea satyrului și a nymfei antice cu imaginea flăcăului și a țărăncuței de azi — pe acelaș fond sentimental. Aici, e dîmpotrivă adaogă două sentimente — unul vechiu, păgân altuia nou, creștin — dar pe o sîngură imagine sensorială a naturii italiene.

Din pildele citate, caracterul dublu și totuși unitar, prin armonie și echilibru firesc, al unei asemenea poezii se adevărează deplin. Poezia lui Duiliu Zamfirescu, am spus-o, e o apă cristalină hrănită de două izvoare: unul îi vine din munții Sabini, când nu coboară de pe Parnés, celalt se naște din culmi carpatine. Filonul clasic e cu mult cel mai important; se cuvine să-l studiem întâi.

Dacă în toate literaturile mari europene, de la Renaștere încoace, antichitatea greco-latină a jucat pentru dezvoltarea și înflorirea lor un rol de frunte — lucrurile din nefericire nu s'au petrecut la fel cu literatura română. Țara noastră, în deosebire de Apusul catolic, n'a avut Renaștere și Evul-Mediu oriental la noi s'a prelungit până la 1821 și chiar 1830. Am trecut direct, fără tranziție, de la stilul chirilic al călugărilor și de la limba arhaică a cronicarilor — la preocupările literaturilor romantice din Apus: de la Varlaam și Neculce, la Byron și Lamartine prin intermediarul lui Eliad. Am sărit astfel, catastrofal, trei secole de cultură greco-romană și posibilitatea de a avea în acest răstimp o perioadă clasică română, așa cum și-au avut-o fie-care din literaturile apusene. Căci parodia de imitație a poezilor neo-anacreontici greci, de la începutul secolului trecut și sfârșitul secolului al XVIII-lea, de către Văcărești și Conachi — nu poate fi luată în considerație spre a infirma aceste constatări.

Că înainte de Duiliu Zamfirescu, găsim la poeții noștri mai vechi influențe clasice greco-latine, nimeni nu o contestă. Că unii din acești poeți, fie prin atitudinea generală a inspirației lor cum e cazul lui Alecsandri, fie prin adoptarea unui metru anumit cum s'a întâmplat cu Eminescu, au ajuns câte odată la un stil clasic, e iarăș lucru stabilit. Dar nici caracterul virgilian al „Pastelurilor“ și nici metrul antic al Odei eminesciene, nu ne îndreptățesc să tragem concluzii pripite.

Importanța de precursor a lui Duiliu Zamfirescu în această privință rămâne deci întregă. În toată poezia română nu-i putem alătura decât „Noaptea de Mai“. Dar ceea ce Macedonski a reușit admirabil — dar într'o singură poemă din „Excelsior“ — poezia din „Alte Orizonturi“ o desăvârșește pe planul unui întreg volum, urmat de alte trei cărți de versuri închinare aceluiăș ideal de împământenire a muzelor de pe Helicon.

Fiindcă pomenesc aici numele lui Macedonski nu e inutil să notăm că Duiliu Zamfirescu a debutat în 1880 la „Literatorul“ și că poezia lui, cu toată înrăurirea de mai târziu a lui Eminescu și a lui Leopardi, a păstrat până la sfârșit un caracter bărbătesc, ceva stoic și biruitor, în care ne place să recunoaștem, pe lângă aportul clasic, pecetea artei din „Avatar“.

Dar pe când versul lui Macedonski, filtrat de „simbolism“, aduce, în subtilitatea muzicii sale bogată în aliterații și asonanțe interioare, chiar în motivele cele mai rare (Noaptea de Mai) și mai ales în inspirația mai turbure din „Avatar“, din „Nerone“ sau din „Faunul“ o atmosferă de decadență care o face soră cu poezia alexandrină — versul lui Duiliu Zamfirescu rămâne legat de epoca curat clasică atât prin formă cât și prin tendințele la care aspiră.

Această poezie este deci de două ori clasică:

Prin nostalgia sa adâncă după idealul de artă și de viață pe care Helada antică l-a intrupat în Parthenon:

Tu, ca toate, ești în lume din substanță pieritoare,
Dar în forma ta de astăzi pieritor nu e nimic;
Tu ești toată poezia omenirii gânditoare
Scrisă într'un bloc de albă marmură de Pentelic.

Și când razele din lună limpezi curg pe a ta frunte
În imensa, infinita liniște de Orient,
Din trecut și pân'la tine se întinde ca o punte,
Peste care tot trecutul se coboară în prezent.

Citez acest măreț fragment din *Pe Acropole*, static și tăcut, ca să-i alătur ca o complectare viziunea dinamică, vioaie, scăldată de data aceasta în lumina solară, a Atenei lui Pericles din *Către Cleobul*.

Peste tot vieață, temple, cânturi și filozofie,
Corpuri splendide la forme, minți senine, rătătoare
Sub un cer deapururi tânăr, noaptea plin de poezie
Ziua inundat de soare.

Acestui vis de aur, poetul îi opune „squalida realitate“ unde trebuie să trăiască „în capitala Isauriei latine“.

Și să am în loc de Platon, de profesor pe Arunu.

Dar poezia lui Duiliu Zamfirescu mai este clasică prin însăși caracterele ei proprii. Simplă și nobilă, ea se echilibrează firesc în eleganța versului tot atât de plastic pe cât e de muzical. Senină și stoică, sănătoasă și sensuală, ea are toate însușirile artei păgâne ale unui Horațiu. Acelaș dor de perfecție formală, aceeași nostalgie după frumosul veșnic și aceeaș tristeță, ușor zămbitoare, față de iubita ce te uită și de timpul care fuge.

E morala păgână a dragostei și a clipei ce trec amândouă.

Pescar cu luntrea văpsită 'n verde,
Anină-ți pânza sus de catarg;
Vântul ne-a bate, și ne vom pierde
Spre larg, spre larg.

Fată cu sânul ars de căldură,
Rămâi nebună, așa cum ești,
Și ia-ți ghitara, zi lung din gură
Că mă iubești.

Ce-atâta trudă ș'atâtea gânduri
Pe învechitul disc de pământ,
Când mai la urmă tot patru scânduri
Îți știu de rând!

Rămas în lume dintr'o poveste,
Anzio, marea-ți m'a luminat:
Toată morala vieții este
Un sărutat.

Ce departe e această poezie de dragoste, de chinul „dureros de dulce“ al lui Eminescu. Lipsită de orice fior romantic, de orice autoanaliză creștină ea se desvoltă pe ritmul naturii și armonia ei sănătoasă este însăși armonia dumnezească a trupului omenesc.

...In iubirea pământească numai Zeii vechi sunt mari.

Vin pe pașiștea pădurii unde ramuri de verbină
Odora-vor pentru tine imnul lor către lumină ;
Vin cu umerile goale și cu brațele deschise,
Să începem o iubire fără spasaturi fără vise.

Sânul tău va fi atuncea leagănu! voinice! rase
Ce va da copii puternici, dolofani cu pulpe grase,
Tineri luptători în Stadiu, călcători de mii de mille
Și hopliții vremei noastre pentru alte Thermopyle.

(Nu mai plânge)

Acelaș sentiment l-am văzut și în „Culcate's romănițe“.

E inspirația, o repet, a elegiacilor latini — cu o notă de ștregărie șagalnică [„Jos la Tivoli“] sau de păgână sensualitate [„Nimfa tânără Leuco“].

Clasicismul lui Duiliu Zamfirescu e mediteranean. Dacă Alecsandri a iubit Mediterana ca un decor albastru în fața căruia, călător strein, și-a cântat dragostea și dorul — pentru Duiliu Zamfirescu ea face parte organică din însă-și structura greco-latină a inspirației sale. El este poate singurul poet al nostru adevărat sudic, dar cu suflet mai mult italic de cât elin.

Bradul, umbrela și-o 'ntinde pe muchea arsei coline ;
Mierla șagalnică țipă prin grase tufe de lauri.

.....
Brațe vânjoase întind Apeninii către cetate.
Roma din vale privește pe gânduri coamele ninse.
Soarele moare prelung în adâncul mărilor Tusce.

Versurile acestea admirabil de evocatoare a priveliștei meridionale, dintr'o poezie intitulată : *De la villa Tusculana*, cu subtitlul : „dactili și trochei“, mai sunt interesante și prin realizarea unor forme antice în versificarea română.

Din punct de vedere pur formal, eu nu cunosc la noi alt poet mai desăvârșit artist al cuvântului și al ritmului decât Duiliu Zamfirescu. El a încercat ritmuri, combinații de strofe, metre noi, unele extrem de reușite. Citez pe lângă metrul de mai sus :

...De-abia dacă floarea pustiului,
Ginestra cu galbene ramuri,
Mișcând pe a clipelor aripă,
Ușor adia pentru tine ;
De-abia dacă luna patetică,
Plutind pe de-asupra pădurii,
Venea din trecut să te mângâe,
O tânăr cu palida frunte !

(Versuri heterometre albe — Lui Leopardi)

Cicero, vechiule stâlpi al acestor clasice locuri,
Scoală din pulberea vremilor. Uite: colo, pe valea
Tibrului, urmele Romei antice tremură încă.

.....
Toate sunt încă și azi în ființă. Timpul și forma
Par că se schimbă.

(De la villa Tusculana)

Un studiu care nu-și are locul aici, în această sumară caracterizare a poetului, despre estetica versului și a vocabularului său, ar aduce la lumină, sunt sigur, mult material nou. Din punctul de vedere al *poeziei pure* bună oară, Duiliu Zamfirescu e unul din poeții noștri cei mai bogați. Iar în ce privește estetica limbii sale poetice și întrebuintarea fericită, în dozarea lor armonioasă, a neologismelor și a cuvintelor arhaice — Duiliu Zamfirescu ar putea sta pildă de urmat și pentru generația de azi.

Ar fi o greșală însă a nu vedea în Duiliu Zamfirescu de cât pe poetul clasic — în poezia lui subsistă neaoșă, viguroasă, elementară și prezentă pururi, o vână de inspirație rustică și românească [vezi cântecul: „Pe sub umbrele de frasină...“, „Iulie“, „Barza“ din *Alte Orizonturi*, „Turturica“ din *Poezii Nouă* sau „Primăvară“ din *Pe Marea Neagră*]. Ceeace separă totuși o astfel de inspirație de aceea a poeților ardeleni: Coșbuc, Iosif și Goga — e lipsa ei totală de preocupări sociale. Ca și poezia lui Alecsandri, și pe același tărâm estetic, poezia lui Duiliu Zamfirescu e boerească precum îi e și proza din „*Viața la țară*“. Cu Alecsandri, deși la un grad mai mic, mai are comun și admirația față de poezia populară autentică și adaptarea reușită a ritmului popular în propria lui poezie ca în gîngașul cântec:

Mărgărint, mărgăritar,
Ce te scuturi în pahar,
Pe măsuța dragei mele
Între lacrimi și inele,
Caută de 'ntinerește,
Tremură și inflorește,
Că poate mireasma ta
Sufletu-i va turburà,
Te-o privi și țî-o zîmbi,
Florile țî-o miroși...

Dar atuncea, alb cum ești,
Vezi să nu îngălbenești.

(Mărgărint)

sau ca în „Oltul“ din poemul *Miriță*. Ar fi cazul aici să pomenim și de latura patriotică a inspirației sale — să arătăm cum poetul a știut, fără retorism bombastic, fără șovinism ieftin, fără tot balastul ruginit al genului bolintinian, să ne dea un mare poem epic românesc [„Miriță“] sau să ne redea într'o atmosferă sufletească, de o rară discreție dar de o adîncă intensitate, fie evocarea unui întreg ținut eri glorios, înstrăinat [„Bucovina“], fie turburătoarea rechemare a lui Bălcescu „din somnul adormiților în Domnul“ [„Flori de Paști“] cu o notă atât de mișcător omenească.

Isvoarele și caracterele poeziei lui Duiliu Zamfirescu, așa cum le-am înfățișat pe scurt, ne permit în concluzie să-i pătrundem învățătura și să înțelegem astfel mai bine atitudinea poetului față de arta sa. Dar să cedăm pana autorului însuși: „Frumosul — scrie el într'un studiu despre metafizica cuvintelor — este singurul adevăr necesar, după cum este și cea mai înaltă formă a moralității. Intruchiparea lui însă, este legată de un principiu de autonomie individuală, care nu admite concesiuni mulțimei sau inspirații de la ea“. Duiliu Zamfirescu spusese în poezia *Către Diana* :

O Diană! tu, ce pururi fosta-ți rece și senină,
Mintea mea, căutătoare, numai ție ți se'nchină.
Tu de patimele lumii ești atâta de departe!...
Nici nu poate înțelege
Vulgul, nobila ta lege:
A fi rece și frumoasă: simbolul eternei arte!

Filozofiei păgâne a clipei ce fuge, poeziei păgâne și sensuale a dragostei ce trece — poetul îi opune astfel, biruitor, stoicismul antic al sufletului său modern:

„Cu forța primei năzuinți
Străbați în timpii viitori,
O Phenix fără de părinți
Și fără de coboritori!”

Dar îi mai opune și credința mântuitoare în frumos și într'o poezie veșnic vie, căci ea înflorește, ca și crinul de pe Palatin, mereu

Cu rădăcinile 'n pământ
Și florile în ideal.

P O S T U M A

DE

GEORGE GREGORIAN

In secolul de peste cinci Cristoși
(Un secol cu suburbii de păroși)
O să desfac o cergă și-un paner
Pe iarba infinitului — și 'n cer
O să mă regalez sub chiparoși.
Cum dincolo de-această viață scurtă
Nu vor mai fi noroacele din lozuri,
Pe înălțimi o să mă bat pe burtă
Cu regii și cu grașii demnitari
Ce-au râgâit în veacul meu de sozuri
Acrimi de-aurărie și cleștar.
O să mă bat pe burtă, se prea poate,
De-o fi într'asta voluptate
Ca umbra mea, de gânduri și de lună,
S'o lipăe cu palma lor grăsună.
Dar când și când, o să-i adun dispus
Pe marginea hotarului de sus
Și-o să le-arăt pământul de lingăi
Așa numai de haz
Ca să le curgă balele talaz
In văile cu lăciu de țigăi.
Apoi — dând brațul doamnei Pompadour,
O să-i trimit pe rând, fără demersuri,
In cancelaria de-azur
Ca să-mi transcrie ultimele versuri!

S A L O M I A

DE

ADRIAN HURMUZ

Vine șoseaua singură, alergând la dreapta și la stînga, sărînd în sus, peste dimburi și dealuri, învîrtîndu-se în jurul ei însăși și cînd se satură de atîtea ghidușii, coboară domol pe lîngă livezi de pruni și lunci de fin, cumînte și măsurată, ca o cucoană rușinoasă la plîmbare.

Vilsanul îi face cu ochiul din vale, ascuns între fagi, plopi și pueți, îmbrăcat în zale de oțel cari strălucesc mereu în lumină. Cîntă Vilsanul într'una, aducînd harnic din munte trunchiuri tăiate de brad, lungi de un metru, material pentru fabricanții de șîță cari cio-plesc pînă noaptea tîrziu, la luminile pocnitoare ale rămășițelor de brad, desfăcînd lemnul în foi subțiri și legînd foile frumos în pachete, asemenea unor snopuri fără spice.

Aproape de sat șoseaua merge drept, exemplul de cumîntenie și de caracter. Numai la cîrciumă face o cotitură, deși n'ar fi fost nevoie și apoi revine curagioasă spre podul cu stîlpii puternici, bătuți încă din vremea răsboiului de nemți, peste care tîrziu autoritățile romînești au așezat scînduri de stejar, făcîndu-l folositor trecătorilor.

Cu puțîn timp înainte, deciteori trecea vre-o mașină și oprea în fața pilaștrilor răstiți și goi ca niște dinți de cal mort, călătorii blestemau, sau injurau, satul. Copiii se adunau să privească mașinile cum iau Vilsanul în piept trecînd prin apa lui repede. Cîte una se oprea tocmai în mijlocul riului, unde mai sforăia de cîteva ori și dădea ortul popii, spre disperarea călătorilor cari treceau riul pe o punte numai pentru picior. Boii detronați din funcțiunea lor de odinioară, de tînicheaua înneacă, îi veneau totuși în ajutor și îndemnați cu strigăte, cu opinteli, era scoasă afară la mal, cutia cu motor.

Pe altele, mai ușoare, Vilsanul le lua de roatele de dinapoi și le întorcea cu botul spre forța lui. După aceia se ridică spumos și intra și el, prin rîvnitele locuri părăsite de excursioniști, bolborosînd, neștiutor să se servească de această jucărie și o ducea la vale, încet, încet, în timp ce proprietarii sperați, alergau pe cele două maluri întinzînd mîinile, ca și cum ar fi vrut s'o cheme, s'o trezească, s'o încurajeze a scăpa din brațele uriașului orb și nepriceput. „Fire-ar al dracului de Perieni! Arde-l-ar focul!“ erau numai expresii oferite ca urări de prosperitate bietului sat Perieni.

„Unde-i primarul?“ striga autoritar cîte un domn. „Am să-l învăț eu minte. Nu e în stare să facă un pod pe șoseaua asta? Vreți să se înnece lumea?“

Dar îndată venea și primarul cu botinele noi, cu ȋțarii crem și cămașa albă pe deasupra, scoasă din pantalonii, cum o poartă muntenii. Cu o mină în buzunarul ilicului de șiac, spînzurată de un deget, cu cealaltă ridicîndu-și puțin pălăria de pe frunte, în semn de salut, se uita întii la pod și pe urmă privea locul dezastrului, încruntînd sprincenile, apoi zimbea filosofic, văzînd pe șofer eșînd din apă cu sufletul la gură, ud cu totul. Călătorii repeziți asupra lui se opreau ȋntuiți de aspra îndrăsneală a munteanului care-i privea rece și măsurat, desfăcînd picioarele ca un compas spre a se sprijini mai bine pe pămînt.

„Domnilor nu e vina noastră. Asta e o șosea județeană și nu suntem obligați s'o clădim noi ci Prefectura. Noi am făcut cunoscut în nenumărate rînduri, dar nu s'a luat nici o măsură“. Atunci amenințările se îndreptau asupra prefectului, a județului, dar injurăturile tot bietul sat Perieni le înghițea. „Arde-ȋ-ar focul de Perieni. Fire-aȋ ai dracului dă oameni răi și leneși“, se auzea toată ziua. Plutonierul de jandarmi venea și el fricos, la spartul tirgului și stătea prudent deoparte, privînd, cu o prefăcută timiditate, pe sub gene, pe Domnii cari spuneau toți că sunt oameni cu autoritate la „Centru“.

Nici el nu avea vreun rost să intervie.

Dar cînd nimeni nu mai era în stare să dea ajutor unei mașini înecate, se auzea din toate gurile ca o șoaptă purtată de vînt: „Salomia? Unde e Salomia? Chemați-ȋ pe Salomia“. Și se arăta deodată în mijlocul lumei necăjite un ins scund, slăbănog, cu mustața castanie scoborînd spre bărbie în două virfuri stufoase scoțînd și mai mult în evidență fața uscățivă și palidă. Mirosea tare a țuică dar zimbetul lui duios și supus ȋl făcea cu toate acestea simpatîc tuturor.

„Salomia!“ răspundea el făcînd plecăciuni de jur împrejur în mijlocul mulțimei, în fața călătorilor plouați de supărare. „Ce s'a întîmplat. Spuneți repede că-mi pleacă benzina la cîrcumă, unde am lăsat-o în pahar“.

— Ia vezi colo ce s'a întîmplat, zicea primarul arătîndu-ȋ o mașină pe care Vilsanul se străduia s'o răstoarne pe o coastă. „De aia e vorba. „Salomia ei!“ zicea el în ton de injurătură, privînd în mijlocul riului. Apoi alerga de parcă era o știrlează invirtită depănînd din picioarele cu ȋțari și filfiîndu-și cămașa în goană, intra în apă, împingea la dreapta sau la stînga, dădea ajutor Vilsanului să ducă mașina puțin mai la vale, apoi se urca la volan, aprîndea motorul și în păcănituri vesele eșea din apă strigînd către călătorii cu necazul: „Veniiți pe jos în partea cealaltă a satului“. Conduși de câte-un țaran, spre fericirea și surprînderea lor, drumeții ȋși găseau mașina bună teafără și gata de drum pe șosea.

— „Cît pretinzi“ ȋl întrebau ei, voioși, în fața acestui țaran cu chip de drac.

— „Cît doriți“ răspundea Salomia modest. Călătorii ȋi plăteau bine, bucuroși de fericitul desnodămint și Salomia păturîndu-și banii în chimir cu aceleași gesturi de actor, scoțînd pălăria pînă la pămînt, într'o ironică atitudine, zicea drept salut: „Salomia, Salomia!“

Pentru Perieni Salomia era de toate: fierar, lemnar, gîamgiu, mecanic, vopsitor. Orice meserie posibilă ȋi era prietenă. Doctor de vite și de oameni, farmacist, cunoscător al tuturor buruenilor de leac. Dar dintre toate era mai pasionat pentru mașini. Odată, el sîngur, cu instrumente primitive, a construit o bicicletă. I-a întocmit toate părțile pînă la cauciucuri, unde s'a oprit.

Să le cumpere dela oraș și să le pună pe roate, ar fi fost foarte simplu; dar Salomia avea ambiția să fie bicicleta în întregime opera lui. Gîndul ȋi stătea zile și nopți fixat asupra unei invenții care să le înlocuiască. În cele din urmă, într'o dîmineață binecuvîntată s'a sculat de pe laița lui de scînduri, peste care e întins numai un simplu țol de

lină, cu problema rezolvată, gata. „Nici nu se putea altfel“ își zicea Salomia. „Nu degeaba îi dau eu benzina, așa numea el țuica, „mașinei acesteia“ și-și ciocănea cu degetul fruntea, sub care credea că se ascundea cea mai minunată dintre toate mașinile. Incepu sirguincios, cu sufletul plin de nerăbdare, cum era întotdeauna în preajma unei mari descoperiri. Multe zile nimeni n'a pus mîna pe el, de parcă intrase în pămînt. Salomia făcu din sîrmă de oțel numeroase spirale în felul celor dela divanurile elastice, le îmbracă în piele și le potrivea în jurul roatelor, îmbînindu-le cu meșteșug. Nimeni nu și-ar fi închipuit că nu erau cauciucuri adevărate. Și tocmai cînd s'vonul înconjurase satul, că Salomia e nebun pentru că se muncește să inventeze cauciuc, într'o Duminică, mare fu mirarea tuturor cînd Salomia eși la plimbare pe bicicleta lui vopsită în galben și verde, pedalînd mîndru ca pe una cumpărată dela fabrică. „Toată e lucrată de mine“ le spunea Salomia curioșilor cu același modestie ironică. „Și cauciucurile tot eu le-am fabricat. Puneți mîna; se cunoaște“. Toți se incredințau pipăind, că Salomia inventase ceva nou și ciudat care înlocuia cauciucurile de bicicletă.

Salomia se oferise de multeori să construiască și podul de peste Vîlsan; dar nimeni nu l-a luat în seamă. Și el și-a văzut de treburile și de „benzina“ lui. A venit un inginer al prefecturii, a sondat riul, a măsurat, a scris pe hîrtie și pe urmă a dat ordin să aducă materialul și a început construcția unde i s'a părut riul mai puțin adînc. Dar Salomia, în sine se bucura și nu se sfia să spună pretutindeni că inginerul nu-i bun de nimic și că podul lui cel nou nu va dura mai mult decît pînă la prima ploaie, care spălînd munții își va cobori recele-i plete de șuvoaie pe Vîlsan. Atunci o să-l vedeți plutind pe riu ca o cutie de chibrituri goală.

Podul terminat fiind, se hotărîse inaugurarea lui de către autorități, cu oarecare solemnitate. Venise prefectul, cîțiva deputați îmbrăcați și ei ca țărani de prin părțile acestea, inginerul constructor și inginerul șef, doamne și domnișoare. Se boerise de tot și-i stătea minunat Perienilor împodobit cu pod nou și cu atîtea distinse figuri orășenești.

Prefectul intenționa să facă și puțină propagandă politică scoțînd în relief spiritul constructiv de care era însuflețit guvernul.

Toți ai satului erau îmbrăcați în haine de sărbătoare și femeile își puseseră fote luate cu fir ca să fie mai frumoase decît cucoanele. Colorate ca un cîrd de fazani, cu picioarele goale și cu pulpele roze, priveau desfășurarea serbării.

Salomia se așezase chiar pe pod cu picioarele spînzurate spre oglînda nestatornică și învălurită a apei. Pe valea Vîlsanului venea un curent rece, care trecea pe sub pod înghețîndu-i glesnele. Riul începuse să se turbure și nu se mai vedeau în el pietrele rotunde și multicolore ca'ntr'un mozaic. „Febra, hanană“ zicea Salomia. Aceste cuvinte făceau parte dintr'o limbă inventată de el pe care oamenii ajunseseră cu timpul s'o înțeleagă. Insemna: „mă bucur, foarte bine!“ Salomia ridea ca un smîntit în timp ce prefectul împreună cu inginerul înaintau pe pod cu un foarfece în mîna să taie panglica tricoloră ce oprea trecerea. Dar cînd acești doi demnitari se aflau pe la mijloc un sgomot de infern, ca un muget, se prăbuși din munte. Și lumea se dete la o parte îngrozită strigînd: fugiți, fugiți! Valul, vine valul!“ Vîlsanul se umflă dintr'odată și un zid de apă turbure se prăbuși peste pod scoțîndu-l din pămînt ca pe o măsea șubredă. Deabia scăpă cu viață prefectul și inginerul, trași de oameni, iar pe podul purtat cu o viteză nebună de apele repezite Salomia își avînta pălăria în aer ținîndu-și cu greutate echilibrul pe pluta improvizată.

Mai la vale se prinse de o cracă lăsînd podul să călătorească singur, apoi prin cealaltă parte coborî pe mal fluerînd și potrivîndu-și o bucată de panglică tricoloră la pălărie.

În cele din urmă podul fu construit în locul arătat de Salomia, unde Vilsanul, prins între două pietroase ridicături de pământ, se îngustează și se domolește nemaî avînd loc de sburd, căci alt inginer venînd îl găsi pe Salomia om foarte priceput în meserie și acum Vilsanul nici nu se mai încumeta să-l fure. Tot aici îl construise și Nemții în timpul războiului.

Din acele vremuri Salomia avea amintiri pline de peripeții pe care le povestea adesea de le știa acum tot satul. Singura și cea mai mare patimă a lui Salomia e țuica. Îi place așa de mult băutura aceasta încît moartea cea mai fericită și-o imaginează înecîndu-se într-o cadă mare din care să bea într-una pînă o crăpa.

Raiul nu și-l închipuia altfel decît străbătut la fiecare pas de riuri, pe care curge numai țuică limpede și pe țărnițele lor, mese cu pahare mari și frumoase. Stă sufletul pe scaun, se apleacă doar, umple paharul, îl dă pe gît și face: ahhh, ah, bună mai e!“ mîngîindu-și gîtul cu palma și e în culmea fericirii.

Și la Perieni viața e ca în rai. Să vezi numai primăvara cînd toți pomii înflorește, ce albeață, ce pete roze; tot satul par'că e iluminat și parfumat. Gizele cîntă ziua întregă prin meri, peri, caiși și mai ales prin pruni. Toți pomii sunt buni și frumoși, dar nici unul nu se ridică la înălțimea prunului. El singur este adus direct din rai și sădit în pământ, pentru că din el se face țuica minunată care-i place așa de mult lui Salomia. „O sărăcuții de ei“ îi mîngîia Salomia cînd începeau să-și crape la soare, din muguri, petele albe verzui, „drăguții de ei“. Și în fiecare dimineață lua drumurile în toate părțile unde se întindeau livezile și le sorbea mirosul, sărînd în sus de bucurie ca un ied. Nici bicicleta la care muncise și cu care se mindrea, nu-l pasionase atît, și o purta pe lingă el pentru ca mergînd încet pe tot felul de cărări întortochiate, urcînd dealurile îmbrăcate în pruni, să le poată sorbi mai pe îndelete aroma.

Ce minunată este puterea lui Dumnezeu cugeta Salomia în timpul rătăcirilor acestea și pieptul i se umfla de fericire. În flori era doar bănuiala acelui divin parfum pe care-l va coace soarele în prunele carnoase și pe urmă printr'un minunat șir de transformări, acest vis al pomilor se va preface în țuica tare, cuprinzînd la un loc: floarea, fructul, primăvara, vara și toamna cu toate gizele și fluturii într'un singur pahar de lichid galben-verzui. Turnîndu-i conținutul pe gît, el își pătrunde în toate vinișoarele, în mușchi, în oase și'n cap și atunci Salomia însuși par'că era pămîntul împodobit numai cu pruni înfloriți! Cine ar găsi o fericire mai mare decît aceasta?

Salomia nu avea o livadă de pruni dar cu nenumăratele lui meserii cîștiga deajuns pentru a se îndestula cu băutura. Și totuși niciodată nu i-a ieșit lui din minte gîndul să-și cumpere odată, livadă ca să trăiască întocmai ca în visurile fericite, lingă butoi zi și noapte; dar nu-i isbutise s'o aibă.

Cînd veni războiul Salomia n'a fost luat pentru că nu făcuse armata și era socotit drept un degenerat. Doctorul la recrutare îl găsi slab și-l reformase. A tot trecut armată de-a noastră spre munți, prin sat. Au dat iureș prin gospodăriile oamenilor. Au umplut cazane cu pui de găină și focurile cu frigări în care se prăjeau rațe și gîște de era tot satul numai un miros de friptură. „Cine știe dacă mai trăim. Să murim barem sătui“ ziceau. Au plecat pe urmă în munți. Și n'au stat mult. Într'o noapte s'au întors în goană, val-virteț unii peste alții și-au fugit strigînd în trecere: „Evacuați satul, fugiți! Vin Nemții!“

Sătenii rămași și-au încărcat în grabă, în căruțe, cît au putut din gospodărie și au plecat spre șes, pe valea Vilsanului. Pivnițele rămîneau pline cu butoaie de țuică. O recoltă minunată fusese în anul acela. Salomia însă nu s'a îndurat să părăsească Perienii. Lui singur i-a fost milă de sat. Și-a făcut planul că dacă ar rămîne, ar trăi tocmai bine, fericit, cu pivnițele pline de butoaie, el singur stăpîn și drept măsură de prevedere, luă o

butie plină chiar în noaptea aceea, o rostogoli pînă la marginea satului, o coborî într'o vâlcea, cu hîrlețul îi făcu o groapă și o ascunse înăuntru, trăgînd peste ea țărînă. Când se întorcea să mai aducă una, nemții intraseră în sat. Auzea numai sgomot de tunuri, de cai și de voci străine. De pe înălțimile dimprejur, sburau pe deasupra lui obuze și plescăiau mitraliere. Văzînd prin sat lumini călătoare de felinare și auzînd strigăte, Salomia se pîti în fundul văgăunei, rîcîi pămîntul într'un loc însemnat de el cu o piatră, vîri într'o vrană un tub de cauciuc și de necaz că nemții vor prăda satul și nu-i va mai rămănea lui de băut, începu să sugă. Innainta țuica pe tub gâlgâind iar gâtul lui Salomia se bucura foarte simțînd-o cum alunecă. În acest timp, fără a slăbi tubul din gură, se gîndea la vremurile grele care vor sosi și îndemnat de spiritul de prevedere să păstreze cu sfințenie butoiul ascuns, pentru a se îndestula pînă ce vor veni iar timpuri de liniște, Salomia suga în neștire.

Pe deasupra vâlcelei tot umbla mereu o lumină ca o coadă de păun, care mătura cerul: „Samovikotana!“ ocări Salomia în limba lui cea nouă. Niște pași se apropiau în timp ce Salomia se lîpea de fundul văei, cu mâinile și picioarele răschirate ca o broască moartă. Dar deodată fu orbit de o lumină așa de pătrunzătoare, încât orice speranță de viață îi pieri. Germanii, cercetând împrejurimile cu reflectorul, îl descoperiseră. L-au arestat. Văzîndu-l băut și de teamă să nu fie un spion, l-au închis într'o pivniță în care, drept tovarăș, avea numai un butoi mare cu varză murată. De acolo prin fereastra zăbrelită, făcută pentru premenirea aerului din încăperea subpămînteană, el vedea curgînd țuica pe drumuri, vărsată de armata streină și se gîndea cu jînd cum Vilsanul o ducea la vale.

Butia lui a stat bine ascunsă sub dîmb. Dupăce Nemții s'au convins că Salomia nu era primejdios și l-au eliberat din trista lui închisoare se ducea în fiecare noapte și suga cite puțin ca să-și potolească arsura sufletului.

Anii cari urmară acestor întîmplări se arătau tot mai triști. Prunii erau loviți de feburite boale și se uscau într'una. Țuica se împuțina și se scumpea. Ajunsesse de muncea o zi întreagă, numai pentru un păhărel. Apoi cînd boalele se mai opriră au început geruri și zăpezi tocmai la legatul florilor.

* * *

Venise din nou primăvara pentru cea de-a patra oară. Cei mai mulți pruni fuseseră salvați cu doctorii aduse dela oraș. Salomia însuși umbla cu mașina de stropit și servea fără plată pe toată lumea. Erau semne bune și se aștepta o recoltă foarte bogată cum fusese cea din ajunul răsboiului. Cel mai fericit dintre toți era Salomia. Suferise așa de mult în cei trei ani de lipsă, încît se făcuse acum subțire de tot și mărunt cit un copil. Pielea i se întinsese pe os și mustățile îi filfiau pe fața slăbită, ca două aripi de prepeliță impușcată. Nu mai rămînea drept primejdie decît o brumă, o grindină sau o zăpadă din acelea potopitoare, care să nimicească florile. Dar semnele bune se îngrămădeau și Salomia cu gîndul la beșugul mult așteptat, tremurâ, iar pe față îi curgeau broboane de sudoare ca unui om bolnav. Ochii și-i plîmbă zilnic pe cer, către toate colțurile, pentru a preîntîmpina par'că o nenorocire. Astfel într'o zi toate livezile erau înflorite, întocmai ca în anii cei fericiți și depărtați. Găzele zumzăiau, iar Salomia se plîmba victorios toată ziua adulmecînd din mirosul florilor, gustul și aroma delicioasă, pe care o va sorbi în țuica dela toamnă. Odată cu incolțirea speranței, se potolea și aștepta să treacă vremea mai repede.

Intr'o dimineață însă, veni un vînt înghețat și trecu peste livezi ca o trenă rece și lucitoare de betea. A treia și a patra zi se făcu din nou cald. Dar florile cădeau într'una,

cu firavul rod depe ele, de par'că s'ar fi sinucis. Nu erà un vis urit. Salomia cutreerând livezile, ridicà în pumn petalele ca pe niște stoluri de fluturi morți, căută grăuntele verde al fructului, numai cât un bob de grâu și le lăsà descurajat, să i se prelingă printre degete. Nu mai erà nicio nădejde și Salomia fu cuprins de o vastă melancolie. Viața pe pământ i se părea un iad. Un dor îl ardea chinuitor, cutreerindu-i vinele și oasele și ajungînd în cap îi fierbea creerul. Nici cu un butoi întreg nu s'ar mai potoli setea lui Salomia. Chiar dacă Vilsanul tot ar fi numai țuică și s'ar rostogoli în gura lui deschisă nu l-ar sătura.

Se închidea ziua încet ca pleopa unui ochi ce adoarme. Din pământ se ridică spre cer parfum de flori moarte.

— „Samovikotana“ zise Salomia, adică „s'a hotărit“ și desfăcînd repede bata cu care se încinsese se urcă într'un prun, o legă de o cracă groasă, făcu un laț și virînd capul strigă: „Febra hananà!“ și se aruncă. Lațul îl cuprinse și-l strînse prietenește. Numai cînd luna se revărsa peste livezi ca o cadă de aramă plină cu țuică, par'că mai tresări și apoi atîrnă liniștit și neclătinat învăluit în parfumul slab al florilor căzute.

P O E S I I

DE

EMIL GIURGIUCA

IMPRIMĂVĂRARE

Stau pe țărni cu duhul sfânt aproape.
Sufletul mi-a adormit sub ape.
Sufletul mi-a adormit sub ape...

Somnul urcă 'n aburi din pământ.
Prundul zorilor se sfarmă 'n vânt.
Mie fagul, mie apele de cremenii,
Imi sunt semeni, imi sunt semeni, imi sunt semeni...

Ascult plopii stropiți cu-argint pe coajă
Supti de câmpul aburit,
Mugurii sorbind din înfinit
Ruga ciocârlilor de vrajă.

Au topit azi noapte vrăjitoare
Clopoțele de cleștare cucului,
Condurași de-azur haiducului,
Mie răsuri, mie doine de fecioare.

Zănele 'ncrustară pe copaci
Drobii de rouă 'n stropii de macii.
Mă aud sub coaja lor, m'aud...
Cucul umbliă pe ogorul ud.

Soarele mijind pe deal asvârle
Răsuri tremurând pe valuri,
Poduri vii de nuferi peste gârle
Și năframe 'n coamele de dealuri.

Iar ogorul iese 'n cap de zare
Să-și adape brazdele cu soare.
Simt Dumnezeirea 'n fagul crud,
O aud pe ape, o aud...

Și-mi las capul pe pământ, să mă infrupt
Din văzduhul de țărână supt,
Și din ape și din fagii dimprejur
Cu toți porii, cu toți porii beau azur.

SOARE DE MARTIE

Sub pomi cuprinși în aburi de pământ,
Cum stau cătând la câmpul tras de pluguri,
Din spate, parcă îngrădit de muguri,
Se uită 'n mine-un tânăr chip de sfânt.

Cherub cu ochii negri de copil,
E tânărul din care eu m'am rupt,
Frumosu-i cap lângă obrazu-mi supt
E soare 'n umbra unui cimitir.

Și cum gândesc la cerul de demult,
În urma mea, din timp aud un glas:
Să fi rămas în câmp, să fi rămas...
Și-mi ară 'n suflet vorba ce ascult...

Și-mi vine să m'acopăr cu pământ,
Să nu mă simt mai mult, să nu m'aud...
Cherubul tânăr, peste câmpul crud,
Să urce singur scările de vânt...

ST-J. PERSE

A N A B A S I S

ROMĂNEȘTE DE ION PILLAT

NOTĂ LĂMURIToare

Poemul francez, pe care îl prezint azi în versiune românească publicului nostru, este unul din monumentele lirice contemporane, una din cele patru-cinci opere mai reprezentative ale poeziei europene din secolul al XX-lea.

Pe alt plan sufletesc, dar în aceeași regiune spirituală, n'aș putea să-i alătur de cât poemele: «La Cantate à trois voix» de Claudel, «La jeune Parque» de Valéry, «Die Duineser Elegien» de Rilke, «The Wasted Land» de T. S. Eliot și «Vulture» de L. P. Fargue. — «Anabase» face parte din acea elită de creațiuni menite să răsbătă peste vremuri, dar care fatal trebuie să-și formeze singură cititorii și să aștepte ca timpul să-i hotărească un public tot mai numeros.

Tipărit în 1924 la Paris într'o ediție voit restrânsă pentru bibliofili, poemul a dispărut de atunci din librărie prin însăși voința de izolare a celui misterios *Saint-John Perse*, pseudonim sub care se ascunde o personalitate marcantă de la Quai d'Orsay. St-J. Perse publicase înainte de «Anabase», sub numele enigmatic dar poate mai străveziu de *Saint Léger Léger*, un volum revelator de poeme: «Eloges», tot atât de imposibil de obținut chiar pentru rari și ferenții săi admiratori.

E natural deci ca marele public din Franța să-l ignoreze total, e și mai firesc însă ca un Valéry, un Claudel, un Fargue și alte câteva spirite luminate, hotărâtoare a gustului literar francez de mâine, să-l așeze foarte sus. În ce privește Europa, «Anabase», deși nu sunt opt ani de la apariție, a și fost tradus în limbile: germană, rusă, engleză și italiană; tălmăcirea mea vine a cincea la rând.

Interesant de amintit este faptul că Hugo von Hofmannsthal a prefătat versiunea germană și că Rainer Maria Rilke, înainte de a muri, lucra tocmai la o altă traducere, rămasă neisprăvită, a poemului atât de iubit. Hofmannsthal, într'un articol despre «Emanciparea lirice franceze», publicat postum de revista literară «Commerce» și scris puțin

timp înainte de moartea poetului vienez, așează pe St-J. Perse pe aceeași linie cu Baudelaire, Rimbaud, Mallarmé, Claudel și Valéry.

Dar «Anabase» nu se leagă numai, simptomatic, de numele celor doi mari lirici germani. Cel mai însemnat reprezentant al poeziei noi britanice: americanul T. S. Eliot, poet și critic din ce în ce mai ascultat, l-a tălmăcit pe englezește (1930) și acum în urmă în 1931 revista romană de artă și literatură: «Fronte» a dat o traducere datorită lui Giuseppe Ungaretti, liricul cel mai pur al Italiei de azi.

Dacă mai adăogăm prefața lui Valéry-Larbaud la versiunea rusă, ne putem da seama ușor ce fraterne colaborări și ce prinos de admirații rare și-a atras St-J. Perse cu tainicul său poem. Relev acest lucru, mai mult de cât s'ar cuveni, spre a indica importanța unei opere, despre care mulți cititori probabil nici n'au auzit, dar care merită cu prisosință efortul cerut spre a-i pătrunde arcanele și a-i cuceri ascunsele frumuseți.

Un poem ca «Anabase» n'are nevoie de prefață, nici de lămuriri — se cere numai citit, dar citit de mai multe ori cu acea intuiție creatoare a frumosului etern, cu acea simpatie adâncă, totală, care ne face, mai mult de cât orice act de comprehensiune logică, să cuprindem o realitate ce alt-fel ne-ar scăpa depășindu-ne puterile minții. Poemul lui St-J. Perse se cere cucerit și cucerit din nou la fie-care citire — de aci și farmecul acela de veșnică noutate pe care îl păstrează ca taina lui cea mai de preț.

N'am pretenția să fac aici un studiu, fie el și superficial, al «Anabasei»; îl voi încerca altă dată la locul său. Vreau numai să arăt cititorului neprevenit — speriat și poate chiar desiluzionat la primul contact cu textul poemei — unele puncte de reper, care să'i ușureze o delicioasă biruință.

Poemul de față n'are și nici nu poate să aibă un subiect precis. Aici tema ne e dată de titlul însuși luat în sensul cel mai larg de *expediție militară*. Xenophon să nu ne inducă în eroare: Anabasis al lui St-John Perse n'are nimic comun cu povestea retragerii celor Zece Mii — nici măcar posibilitatea unei aluzii cât de depărtate.

Lucien Fabre, care la apariție ne-a dat în «Nouvelles Littéraires» cea mai pătrunzătoare până azi interpretare a Anabasei, ne spune că «e vorba într'adevăr de un poem liric și epic totdeodată, care încearcă să învie existența aventuroasă a unui prinț rășboinic cu care autorul, o simți, se identifică aproape mereu».

Intre două cântece pur lirice poemul însuși se împarte în 10 cânturi aproape epice. Lucien Fabre ne propune pentru ele următoarele titluri:

- I Sosirea cuceritorului pe locul orașului pe care vrea să-l întemeieze.
- II Traseul împrejmuirii.
- III Consultarea augurilor.
- IV Ctitoria orașului.
- V Dor după alte zări.
- VI Proiecte de stabilire și de noroc.
- VII Hotărârea unei noi plecări.
- VIII Drumul prin pustiiuri.
- IX Sosirea în pragul unei țări întinse.
- X Primire, serbări, odihnă. Dar setea plecării iar: de-acuma cu navigatorul.

Repet însă, ar fi o greșeală cititorul să ia aceste precizări «ad literam». Sunt simple indicațiuni pe marginea unui program — piesa sau simfonia trăește și fără ele. Totuși pot fi utile, cel puțin la o primă citire.

Sunt ipoteze de luat în seamă în rezolvirea problemei de poezie pură propusă nouă de «Anabase». — Dar cu cât intrăm mai adânc în miezul poemei, cu cât o recităm mai

des, cu atâta poezia lui St.-J. Perse se depărtează de contingențele anumite de loc și de timp spre a ancora în regiunile abstracte ale spațiului și ale sufletului curat.

Astfel trebuie înțeleasă părerea autorului însuși, care într'o lungă convorbire avută cu dânsul în Martie trecut la Paris, îmi spunea că poemul nu implică nici cadru geografic, nici fabulație istorică, infirmând așa dar ipotezele lui Lucien Fabre și propria mea credință în localizarea prin Extremul Orient și pe înaltele podișuri din Asia centrală a unei epopee de caracter mongol. Totuși redarea halucinantă a reliefului, a vegetației, a atmosferei și a luminei asiatică, descrierea furnicarului uman atât de pitoresc și de evocator al unui oraș chinez (cântul X) — rămâne o realitate și e caracteristică pentru întregul poem precum este și rezonanța lui continentală atât de diferită de cea europeană, americană sau africană — atât de asiatică în schimb.

S'a spus de către mulți că «Anabase» e un poem obscur. Adevărul este altul: poemul nu e obscur ci e concentrat până la limita extremă a puterii noastre de urmărire mintală. Toate intermediarele gândirii, legătura verbală și umplutura logică, lipsesc — poetul ne lasă numai esențialul, strictul necesar recreării în sufletul nostru ale propriilor sale experiențe lirice. Cititorul devine ast-fel, ca și executantul unei opere muzicale, un colaborator conștient al poetului. Pentru acest lucru se cere o oarecare agilitate intelectuală, pe care cu timpul o poți dobândi — și o oarecare imaginație intuitivă, cu care trebuie însă în prealabil să te fi născut.

«Anabase» se reduce deci în ultimă analiză la un leit-motiv sufletesc: nostalgia unei mari cuceriri, armonizată într'o serie de variațiuni pe aceeaș temă (zece la număr), precedată și urmată de melodia unui singur cântec, în subsidiar. Dar în acelaș timp poemul ne prezintă o desfășurare paralelă, bine sincronisată, de imagini extraordinar de concrete și de sentimente pe cât se poate de generale: ceea ce îi dă o rezonanță sufletească de o calitate cu totul aparte.

Dacă mai adaug și realizarea unui stil propriu care, în complexitatea și subtilitatea limbii franceze moderne, aduce deodată, primitiv, necruțător și neîntinat suflul verbului antic, spulberă cu vigoare de profet sute de ani de rugină gramaticală, trezește pe buzele noastre strămoșul călare prin stepe, desleagă ritmul nomad și leagă cuvântul fugar — va înțelege lesne oricine puterea de evocare și magia unei astfel de poezii.

Spun: poezie, cu bună știință. Faptul că „Anabase“ nu se prezintă sub forma versificației tradiționale franceze, ci în haina mult mai mlădioasă a unor versete poetice cu aspectul doar tipografic al prozei, nu implică nici o negare a acestui adevăr. De altminteri îmi stau mărturie nenumăratele versuri alexandrine care presar textul francez și pe care am căutat să le echivalez mai întotdeauna cu versul românesc corespunzător.

În ce privește versiunea de față, la care am lucrat aproape un an, am urmărit un îndoit scop:

Am încercat să fiu înainte de toate credincios operei traduse, păstrând — pe cât posibil — nu numai sensul și intențiile (adesea sibiline) ale poemei, nu numai mișcarea, ritmul și metrul, dar până și tonul și textura verbală a originalului (sunete, aliterații, asonanțe; opacitatea sau transparența, duritatea sau moliciunea, greutatea sau ușurința fie-cărui cuvânt).

Am mai încercat — lucru și mai greu, dar aici esențial — crearea în românește a unui stil poetic echivalent, care să păstreze seva autohtonă.

Dacă am reușit?... În orice caz poemul original rămâne întreg...

«*Terre arable du songe! Qui parle de bâtir? — J'ai vu la terre distribuée en de vastes espaces et ma pensée n'est point distraite du navigateur.*»

I. P.

C Ă N T E C

Se năștea un mânz sub frunzele de-aramă. Un om ne puse boabe amare în mâni. Străin. Ce trecea. Și iată svonul altor ținuturi pe placul meu... „M'am închinat, fiica mea, sub cel mai mare din copacii anului“.

Căci soarele intră în zodia Leului și Străinul și-a pus degetul în gura morților. Străin. Ce râdea. Și ne spune de-o iarbă. Ah! atâtea adieri pe ținuturi! Câtă ușurință pe căile noastre! cât de desfătătoare mi-e goarna și pana învățată în ciuda aripii... „Sufierea mea, fată de-acum mare, aveai felurile tale care nu sunt ale noastre“.

S'a născut un mânz sub frunzele de-aramă. Un om ne puse aceste boabe amare în mâni. Străin. Ce trecea. Și iată svonuri mari într'un copac de-aramă. Smoală și trandafir, daruri ale cântecului! Tinet și flaut prin încăperi! Ah! atâtea ușurință în căile noastre, ha! atâtea povești peste an, și Străinul își are obiceiurile pe drumurile întregului pământ... „M'am închinat, fiica mea sub cea mai mândră rochie a anului“.

A N A B A S I S

I

Pe trei mari anotimpuri așezându-mă cu cinste, semn bun imi dă pământul pe care'i legea mea.

Armele dimineața sunt mândre și marea. Cailor noștri pradă, glia fără rod ne dă acest cer incoruptibil. Și soarele nu e numit, dar puterea lui e printre noi și marea în zorii zilei ca o presupunere a minții.

Putere, ne cântai pe drumurile nopții!... În sorocul limpede al dimineții ce mai știm de visare, sora noastră mai mare?

Pentru un an încă printre voi? Stăpân pe grâu, stăpân pe sare, și nevoia obștească pe cântare drepte!

Nu voi chieama oamenii de pe alt mal. Nu voi însemna mari ocoale de orașe pe coaste cu praful mărgeanului. Dar mi-am pus gând să trăiesc printre voi.

În pragul corturilor toată faima? Vlaga mea printre voi! și gândul curat ca sarea își ține sfatul judecății la lumina zilei.

...Da bântuiam orașul visărilor voastre și opream pe piețele pustii acest negoț curat al sufletului meu, printre voi nevăzut și des ca un foc de spini în vântul văzduhului.

Putere, ne cântai pe drumuri minunate!... „În desfătarea sării sunt toate sulțiile spiritului... Voi înviora cu sare gingiile moarte ale dorinții!

Cine, laudând setea, n'a băut apa nisipului într'un coif, puțină încredere îi dau la negoțul sufletului“...

(Și soarele nu e numit, dar puterea lui e printre noi).

Oameni, neamuri de pulbere și de tot soiul, neamuri de negustorie și de odihnă, neamuri din margini de țară și de-aiurea, o neamuri de puțină greutate în amintirea acestor meleaguri; neamuri de pe văi și de pe podișuri și de pe cele mai înalte cline ale

acestei lumi la obârșia țărurilor noastre; adulmecători de semne, de semințe și spoveditori de vânturi în Apus; urmăritori de șleahuri, de anotimpuri, strângători de corturi în vântul slab al zorilor; o căutători de pungii de apă pe scoarța lumii; o căutători, o descoperitori de prilejuri de a porni aiurea,

nu vindeți o sare mai tare când, dimineața, într'o prevestire de împărății și de ape moarte pe sus atârdate peste fumurile lumii, darabanele surghiunului deșteaptă la graniți veșnicia care cascadează pe nisipuri.

...In rochie curată printre voi. Pentru un an încă printre voi. „Faima mea e pe mări, vloga mea e printre voi!

Ursitelor noastre făgăduită această adiere de pe alte țăruri și, purtând mai departe semințele timpului, strălucirea unui veac la culmea sa în cumpăna cântarelor“...

Socoteli aninate de banchizele sării! În punctul simțitor al frunții mele, unde poema se stabilește, sap acest cântec al unui întreg popor cel mai îmbătat, în șantierele noastre trăgând nemuritoare carene!

II

În țările umblate sunt marile tăceri, în țările umblate de greeri în amiază.

Eu cutreer, voi cutreerați printr'un ținut de povârnișuri înalte cu dumbrașnic, unde se usucă albiturile celor Mari.

Pășim peste rochia Reginei, toată în horbote cu două fășii de culoare brună (ah! cum se pricepe acru trup de femeie să păteze o rochie în dreptul subsuorii!)

Pășim peste rochia fiicei Sale, toată în horbote cu două fășii de culoare aprinsă (ah! cum se pricepe limba șopârlei să culeagă furnicile în dreptul subsuorii!)

Și poate nu trece ziua ca acelaș om să nu se fi mistuit și pentru mamă și pentru fiică.

Răset atotștiutor al morților, să ni se curețe fructele acestea!... Dar cum' nu se mai află iertare pe lume sub floarea de răsură?

Vine, din acest colț de lume, o năpastă vânăată pe ape. Vântul se ridică. Vânt de mare. Și albitura

pornește! ca un preot rupt în bucăți...

III

La secerișul orzului bărbatul iese. Nu știu cine năstrușnic a grăit pe coperișul meu. Și iată acești Regi șezându-mi la poartă. Și Solul mănâncă la masa Regilor. (Să fie hrăniți cu grâul meu!) Verificatorul de măsuri și de greutate coboară fluviile emfatice cu tot felul de rămășițe de insecte

și de fire de paie în barbă.

He! noi ne îndoim de tine, Soare! Tu ne-ai spus atâtea minciuni!... Făcătorule de turburări, de zăzării! hrănit de bațocuri și de posne, o Răsvrătitule! fă să crape migdala ochiului meu! Inima mi-a cîpciit de bucurie sub bogățiile varului, pasărea cântă: „o bătrânețe!...“, fluviile sunt pe alviile lor ca țipete de femei și acest pământ e mai mândru ca o piele de berbec vopsită în roșu.

Ha! mai largă povestea acestor frunzișuri pe zidurile noastre, și apa mai limpede ca în visări, binecuvântări, binecuvântări să-i fie aduse de a nu fi un vis! Sufletu-mi e

plin de minciună, ca și marea sprintenă și tare sub vocația cuvântului! Miasme puternice mă înconjoară. Și indoiala urcă pe ființa lucrurilor. Dar dacă vreunui om e dragă jalea sa, aduceți-l la lumina zilei! și părerea mea e să fie ucis, de unde nu se va întâmpla o răscoală.

Află că : te-am înștiințat, Limbutule! de câștigurile noastre nenumărate. Mările păcatuind la strâmtori n'au cunoscut mai strâns judecător! Și omul încântat de un vin, purtându-și inima neînduplecată și roind ca o turtă de muște negre, deodată spune așa : „...Roze, impurpurată desfătare : pământul întins dorului meu, și cine îl va îngredi în astă seară? Silnicia în sufletul înțeleptului, și cine o va îngredi în astă seară?...“ Și cutare, fiul cutărui, om sărac

ajunge stăpânit de semne și de vise.

„Croiți drumuri pe unde să treacă oamenii de toate neamurile, arătând culoarea aceia galbenă a călcăiului : craii, dregătorii, căpitanii cu glasuri amigdaline; cei cari au făcut fapte mari, și cei cari văd în vis una sau alta... Preotul și-a depus legile împotriva poftii muierilor pentru dobitoace. Gramaticul alege locul gălcevilor sale afară sub cer. Croitorul atarnă de un copac bătrân o haină nouă dintr'o prea frumoasă catifea. Și omul atins de gonoree își spală rufele în apa limpede. Au pus să ardă nevoile slăbănogului și duhoarea ajunge la vâslaşul pe banca sa, ea îl desfătează“.

La secerișul orzului bărbatul iese. Miasme puternice mă înconjoară, și apa mai limpede ca în Jabal naște sgomotul acesta din alte vremuri... În ziua cea mai lungă a anului pleșuv, laudând glia sub ierburi, nu știu cine năstrușnic a călcat pe pașii mei. Și morții sub nisip și urina și sarea pământului iată că pățesc ca pleava a cărei sămânță a fost dată sburătoarelor. Și sufletul meu, sufletul meu veghiază cu vuiet mare la porțile morții. Dar spune Craiului să tacă : în vârf de suliță printre noi

hârca aceasta de cal!

IV

Acesta-i mersul lumii și n'o să-l vorbesc decât de bine. Ctitorie a orașului. Piatră și bronz. Focuri de mărăcini în zori

desgoliră aceste mari

pietre verzi și uleioase ca funduri de temple, de latrine,

și corăbierul pe mare atins de fumul nostru văzu că uscatul, până la culme, schimbă de înfățișare (mari deșteleniri zărite din larg și aceste lucrări de captare a apelor vii depe munte).

Astfel fu ctitorită cetatea și așezată în zori sub labialele unui nume curat. Tabările se desființează pe coline! Și noi cari suntem aici pe ceardacurile de lemn,

cu capul gol și cu picioarele goale în răcoarea lumii,

ce avem să tot rădem, dar ce avem să tot rădem, pe jălțuriile noastre, pentru o debarcare de târfe și de catăre?

și ce să spunem, din zori de zi, de tot acest norod sub văluri? — Sosiri de făină!... Și corăbiile mai înalte decât Ilon sub păunul alb al cerului, după ce trecuseră bara, se opreau

în punctul mort unde plutește un asin mort. (E nevoie de hotărnicit fluviul palid, fără ursită, de o culoare de lăcuste sdrobite în mustul lor).

În sgomotul răcoros al malului dimpotrivă, faurii sunt stăpâni pe focurile lor! Plesnetele biciului descarcă pe ulițele noui cotiuge de neînmugurite nefericiri. O catări, întunecimile noastre sub sabia de-aramă! patru capete nestăpânite sub nodul pumnului închipuie un corimb viu pe azur. Ctitorii de azile se opresc sub un copac și gânduri le vin pentru alegerea locurilor. Ei mă învață înțelesul și scopul clădirilor: fața cinstită, fața mută; galeriile de laterită, vestibulurile de piatră neagră și piscinele de umbră clară pentru biblioteci; zidiri foarte răcoroase pentru leacuri. Apoi sosește gloata zarafilor fluierând în cheile lor. Și iată pe străzi un om cânta singur, dintre aceia ce'și vopsesc pe frunte buchia zeului ales. (Sbârnăiri de găze pe vecie în mahalaua aceasta de murdării!) ...Și nu e prilejul să vă povestesc tovărășiile noastre cu oamenii depe malul potrivit; apa dăruită în burdufe, prestațiile de cavalerie pentru lucrările portului și prinții plătiți în monedă de pești. (Un copil trist ca moartea maimuțelor — soră mai mare minunat de frumoasă — ne dăruia o prepeliță într'un condur de mătase trandafirie).

...Singurătate! oul albastru ce-1 ouă o pasăre uriașe de mare, și golfurile deschise dimineții acoperite toate de alămăi de aur! A fost ca eri! Pasărea s'a dus!

Măine serbările, urările, căile sădite cu arbori cu teacă de seminți și serviciile municipale ridicând în zori bucăți mari de foi moarte de palmieri, rămășițe de aripi uriașe Măine serbările,

alegerile de magistrați ai portului, vocalizările prin mahalale și, sub încropitele pregătiri de furtună, cetatea galbenă, sub coif de umbră, cu ismenele târfelor la ferești.

...La al treilea Crai Nou, acei ce veghiau pe culmile dealurilor își strânseseră pânzele. Au făcut să ardă un trup de femei în nisipurii. Și un om înaintă la intrarea Pustiului — meseria tatălui său: neguțator de arome.

V

Pentru sufletu-mi prins de griji străine, sute de focuri de-oraș înviate de lătratul de câini...

Singurătate! curtenii noștri năuci ne laudau obiceiul, dar gândurile noastre au și tăbărât sub alte cetăți:

„N'am spus nimănu să aștepte... Vă urăsc pe toți cu blândețe... Și ce să spun de acest cântec pe care îl trageți din noi?...“

Despot al unui popor de vedenii de dus la Mările Moarte, unde aflăm noi apa'notată care să ne curețe ochii?

Singurătate!... Sotnii de stele trec la marginea lumii, legând de cuhnii un astru domestic.

Regii Confederați ai cerului duc războaie de-asupra coperișului meu și, stăpâni pe țării, acolo își așează tabăra.

Să plec singur cu suflările nopții, printre Prinții pamfletari, printre căderile de Bielide!...

Suflet unit în tăcere cu smoala Morților! cusute cu ace pleoapele noastre! lăudată așteptarea sub genele noastre!

Noaptea își dăruie laptele, să se ia bine seama! și un deget de miere ungă buzele risipitorului:

„...Frupt al femeii, o Sabeeană!...” Trădând inima cea mai puțin cumpătată și ridicat de duhurile curate ale nopții,

mă voi înălța în gândurile mele potrivnic activității visării; mă voi duce cu găștile sălbatice în mirosul searbăd al dimineții!...

— Ha! când steaua se inopta în mahalaua slujnicilor, știam oare că de acum atâtea sulite noi

urmăreau prin pustiu silicatele Verii? “Auroră, povesteai...” Spălări pe țărmul Mărilor Moarte!

Cei cari au odihnit goi în nesfârșitul anotimp se scoală gloată pe pământ — se scoală gloate și iată strigă

că lumea aceasta e nebună!... Moșneagul mișcă din pleoape în lumina gălbue; femeea se întinde pe unghia sa;

și mânăz mânăzit își pune botul bărbos în mâna copilului, care nu visează încă să-i împungă un ochi...

„Singurătate! N'am spus nimănui să aștepte... Mă voi duce într'acolo când voi vroi...” — Și Străinul îmbrăcat cu totul

în gândurile sale noi, își mai face părtași în căile tăcerii: ochiul lui e plin de o spumă, nu mai e într'ânsul ființă de om. Și pământul în semințele sale inaripate, ca un poet în vorbele lui, călătorește...

VI

Atotputernici în marile noastre gubernii militare, cu fiicele noastre parfumate care se înveleau într'o boare, aceste urzeli,

ne așezarăm în loc înalt capcanele de prins fericirea.

Belșug și trai bun, fericire! Atâta timp ne țineau paharele unde cristalul putea să cânte ca Memnon...

Și furișând la unghiul teraselor o harță de fulgere, tipsii mari de aur în mâinele fetelor de casă secerau urâtul nisipurilor la hotarele lumii.

Apoi a fost un an de vânturi în Apus și, pe coperișurile noastre îngreuiate cu pietre negre, învieri de pânze guralive date pradă desfătării din larg. Călăreții dealungul capurilor, incolțiți de aquile luminoase și hrănind în vârf de sulite urgențele limpezi ale vremii senine, întipăreau pe mări o hronică inflăcărată:

De sigur! o poveste pentru bărbați, un cântec de vlagă pentru bărbați, ca o fre-mătare din larg într'un copac de fer!... legi dăruite pe alte țărmuri, și înrudirile prin femeii în sânul popoarelor desfrânate; țări întinse vândute la mezat sub inflația solară, podișurile înalte pacificate și provinciile puse la preț în mireasma solemnă a rozelor...

Acei cari la naștere n'au adulmecat un astfel de jar, ce rost au ei printre noi? și oare se poate să aibă ei viață de oameni vii? „E treaba voastră și nu a mea de a domni asupra lipsei...” In ce ne privește pe noi, cari ne aflam acolo, am cășunat la granițe întâmplări neobicinuite, și purtându-ne în fapte la hotarul puterilor noastre, bucuria ne-a fost printre voi o bucurie foarte mare:

„Cunosc neamul acesta așezat pe povârnișuri: călăreți descălecați printre brazdele gliei. Mergeți și le spuneți lor: o primejdie năstrușnică de înfruntat alături de noi? vitejii fără număr și fără măsură, hotărâri puternice și risipitoare și vloga bărbatului mistuită ca poama în vie... Mergeți de le spuneți lor fără ocol: obiceiurile noastre răpitoare, sirepii cumpătați și iuți pe semințele răsvrătirilor, coifurile adulmecate de turbarea zilei... În țările vlăguite unde datinile se cer îndreptate, atâtea familii de împerechiat ca și colivii de

păsări fluerătoare, ne veți vedea, în felul nostru de a ne purta, adunători de nații sub întinse hambare, cititori cu glas tare de porunci, și două zeci de popoare sub legile noastre grăind toate limbile...

„Și iată știți povestea dorului lor: căpitani săraci în căile nemuritoare, frunțașii gloată veniți să ne dea binețe, toată suflarea bărbătească a anului cu zeii ei pe tolage și craii maziți în nisipurile din Miază-Noapte, fiicele lor tributare darnice în jurăminte de credință, și Stăpânul care spune: am încredere în steaua mea...

„Sau poate le povestiți întâmplările păcii: în țările înciumate de trai bun o duhoare de forum și de femei nubile, monezile galbene, marcă neprihănită, înmânate sub foile de palmier, și popoarele călcând pe puternice mirodenii — fundații militare, traficuri însemnate de influență sub ochiul fluviilor, închinarea unui vecin puternic șezând la umbra fiicelor sale și veștile încrucișate pe foi subțiri de aur, tratatele de prietenie și de hotărnicie, înțelegerile dela popor la popor pentru stăvilare de râuri, și haraciul ridicat în țările prea bucuroase? (zidiri de cisterne, de șuri, de acarete pentru cavalerie — lespezile de un albastru aprins și drumurile de cărămidă roză — desfășurările de stofe pe indelete, șerbeturile de trandafiri și mânzul ce ni s'a născut în calabalâcul oștirea — desfășurările de stofe pe indelete și, în oglinzile vedeniilor noastre, marea care ruginește săbiile, și coborășul, într'o seară, în meleagurile mării, spre ținuturile noastre de odihnă deplină și spre fiicele noastre

„parfumate, care ne vor potoli cu o boare, aceste urzeli...”)

— Astfel câte-odată pragurile noastre împinse de o ursită stranie și, pe pașii grăbiți ai zilei, din partea aceasta a pământului, cel mai întins, unde se surghiunește puterea, în fie-ce seară o văduvie întregă de lauri!

Dar în amurg, un miros de micșunele și de lut, în mâna fiicelor nevestelor noastre, ni se furișă în socotelile de ctitorii și de noroc, și vânturile calme găzduiau în fundul golfurilor pustii.

VII

Nu vom locui pe veci aceste pământuri galbene, desfătarea noastră...

Vara mai vastă decât Impărăția atărnă pe podișurile spațiului climate în mai multe caturi. Pământul vast pe aria sa își rostogolește din plin spuza palidă sub cenușe — Coloare de pucioasă, de miere, coloare de lucruri nemuritoare, tot pământul de pășuni aprinzându-se la paiele iernei trecute — și din buretele verde al unui singur copac cerul își trage ființa sinilie.

Un loc cu pietre de mica! Nici un bob de sămânță curat în barba vântului. Și lumina ca un ulei. — Din crăpătura pleoapelor la firul culmilor unindu-mă, știu piatra pătată de solzi aurii, roiurile tăcerii la stupii de lumini; și inima mea duce grija unei familii de acridiene...

Cămile blânde sub blana lor tunsă, cusută cu vinete semne, colinele să pornească la drum sub zodiile cerului agrar — să tot meargă tăcut pe incadescențele palide ale câmpiei; și să ingenunche la urmă în fumul visării, acolo unde popoarele se mistuie în pulberile moarte ale pământului.

Sunt lungi linii liniștite cari se tot duc spre albăstriri de vii neașteptate. Pământul în multe locuri îmbobocește violetele furtunii; și iată fumuri de nisip înălțându-se din alvia fluviilor moarte, ca surpături de veacuri în mers...

Cu glas mai stins pentru morți, cu glas mai stins în lumină. Atâta blândețe la inima omului, oare se poate să nu-și găsească măsura?... „Îți grăesc suflete al meu! — suflete întunecat cu totul de o mireasmă de cal!“ Și câteva păsări mari de uscat, navigând înspre Apus, sunt plâsmuitori iscusiți ale păsărilor noastre de mare.

La răsăritul cerului atât de palid, ca un locaș sfânt pecetluit de pânza orbului, fașii de nori se aștern, acolo unde rotesc cancerii camforului și ai cornului... Fumuri pe care o adiere ni le fură! Gîlia toată'n așteptare în roiurile ei de găze, gîlia naște minuni!...

Și în nămiezi, când copacul jujubier crapă temelia mormintelor, omul își închide pleoapele și își răcorește ceafa în vremuri... Călăriri ale visării în locul pulberilor moarte, o căi zadarnice pe care o adiere le răscolește până la noi! unde să găsim, unde să găsim voinicii ce o să păzească fluviile la împletirile lor?

La svonul apelor mari pornind pe pământ, toată sarea pământului tresare în vis. Și deodată ha! deodată ce ne vor aceste glasuri? Ridicați norod de oglinzi pe osuarul fluviilor, să facă apel în tot șirul veacurilor! Ridicați pietre în cinstea faimei mele, ridicați pietre tăcerii, și pază acestor locuri călăreții de aramă verde pe vastele șosele!...

(Umbra unei păsări cu aripi întinse îmi trece pe obraz).

VIII

Legi pe vânzarea iepelor. Legi rătăcitoare. Și noi inși-ne. (Coloare de om).
Tovarășele noastre aceste vârtejuri înalte în drum, clipsidre în mers pe pământ,
și potopul de ploii solemne, dintr'o materie minunată, țesute din pulberi și din insecte, care ne urmăreau popoarele prin nisipuri ca și birul.
(La măsura inimilor noastre atâta lipsă s'a săvârșit!)

Nu să fi fost calea stearpă: în pasul animalelor fără pereche (caii noștri neprihăniți cu ochi străbuni), multe fapte întreprinse pe adumbrirea gândirii — multe fapte în tihnă pe hotarele gândirii — mari hronici seleucide în șuerătura praștiilor și pământul dat pradă explicărilor...

Alt ceva: umbrele acelea — prevaricările cerului împotriva pământului...

Călăreți gonind de-a curmezișul prin astfel de neamuri omenești, unde urile câte odată cântau ca și grangurii, ridica-vom noi biciul pe cuvintele jugănite ale fericirii? — Omule, cântărește-ți greutatea socotită în boabe de grâu. Țara asta nu e a mea. Ce mi-a dat lumea decât această legănare de ierburi?...

Până la locul numit Copacul Uscat:
și fulgerul infometat îmi hotărește aceste ținuturi în Apus.
Dar mai departe sunt odihnele cele mai mari, și într'o întinsă
țară de pășuni fără amintire, anul fără legături și fără aniversări, gătit cu răsăriri de soare și cu focuri. (Jertfa în zori a unor măruntaie de miel negru).

Căi ale lumii, unul vă urmează. Autoritate peste toate semnele pământului.
O Călătorule prin vântul galben, gust al sufletului!... și sămânța, o spui, a cocului-sului indian are, de o sdrobești! puteri îmbătătoare.

O lege năstrușnică de silnicii ne porunca moravurile.

IX

De atâta vreme de când mergeam în Apus, ce știam noi de lucrurile pieritoare?... și deodată la picioarele noastre întâile fumuri.

— Femei, femei! și ființa unei țări iată e toată îmbălsămată:

„... Îți vestesc vremuri de vipii cumplite și văduvile bocindu-se pe destrămarea morților. Acei ce îmbătrânesc în deprinderea și în grija tăcerii, stând pe înălțimi, cercetează nisipurile și faima zilei pe schelele bălciurilor;

dar plăcerea în șoldul femeilor se infiripă, și în trupul nostru de femeie fierbe ca un must de poamă neagră, și odihnă cu noi înși-ne nu se poate găsi.

„.. Îți vestesc vremuri de mari bucurii și fericirea frunzelor în visele noastre.

Acei ce cunosc isvoarele sunt în surghiunul acesta cu noi; cei ce cunosc isvoarele ne-or spune ei în amurg

sub ce mâini storcându-ne ciorchina coapselor

trupurile noastre se umplu de o salivă? (Și femeea s'a culcat cu bărbatul în iarbă; se ridică, pune rânduială în liniile trupului ei, și greerul sboară pe aripa-i albastră).

„... Îți vestesc vremuri de vipii cumplite, și la fel noaptea, sub lătratul câinilor, își mulge plăcerea din șoldul femeii.

Dar Străinul trăește sub cortul său, cinstit cu lăpturi și poame. I se aduce apă proaspătă ca să-și spele gura, fața și sexul.

I se aduc când cade noaptea femeii înalte și sterpe (ha! mai umbrite la lumina zilei!) Și poate și din mine își va stoarce plăcerea. (Nu-i știu chipul de a fi cu femeile.)

«...Îți vestesc vremuri de mari bucurii și fericirea inserării pe pleoapele noastre pieritoare...

Deschide-mi gura în lumină, ca un loc de miere printre stânci, și de afli în mine greșală, să fiu isgonită! de nu,

să merg sub cort, să merg goală, alături de urciur, sub cort,

și tovarăș al unghiului de mormânt, mă vei vedea mult timp mută sub copacul rămuros al vinelor mele... Un pat de cereri sub cort, steaua verde în urciur, și să fiu sub stăpânirea ta! nici o roabă sub cort decât urciurul cu apă rece! (Știu să ies înainte de ziuă fără a deștepta nici steaua verde, nici greerul din prag, nici lătratul câinilor depe tot pământul).

Îți vestesc vremuri de mari bucurii și fericirea inserării pe pleoapele pieritoare...

dar deocamdată încă e zi!

— Și în picioare pe felia strălucitoare a zilei, pe pragul unei țări întinse mai fără de prihană ca moartea,

fetele urinau desfăcându-și pânza vopsită a rochiei.

X

Alege-ți o pălărie mare a cărei margine se poate seduce. Ochiul dă înapoi cu un veac în ținuturile sufletului. Prin poarta de cretă lucioasă se văd lucrurile câmpiei: lucruri viețuitoare, o lucruri minunate!

jerfte de mânji pe morminte de copii, purificări de vădane printre trandafiri și adunări de păsări verzi prin ogrăzi în cinstea moșnegilor;

multe lucruri pe pământ de auzit și de văzut, lucruri viețuitoare printre noi!

țineri de serbători sub cerul liber pentru pomeniri de copaci bătrâni și slujbe în cinstea unei mlaștini; închinări de pietre negre, desăvârșit de rotunde, închipiri de isvoare în locuri moarte, giuruirii de stofe, în vârf de prăjini, la apropierea trecătorilor din munți, și aclamări sălbatice, sub ziduri, pentru schingiurii de bărbați la lumina soarelui, pentru darea în vileag a rufelor cu semnele nunții!

multe alte lucruri încă la înălțimea tâmpelor noastre: țesălatul animalelor în mahalale, mișcările mulțimilor în fața tunzătorilor, fântănarilor și jugăniturilor; speculațiile în adierea recoltelor și vânturarea ierburilor, în coarnele furcii, pe coperișuri; clădirile de imprejmuirii din pământ ars și trandafiri, de uscătorii de carne în terase, de pridvoare pentru proeți, de căpitanate; curțile uriașe ale veterinarului; corvezile pentru întreținerea drumurilor de asini, potecilor șerpuite prin chei; ctitoriile de ospicii pe locuri virane; scriptele ținute la sosirea caravelor și licențierea însoțitorilor în mahalaua zarafilor; popularitățile născându-se în pragul porților, lângă o tigă; protestările de titluri de creanță; stârpirile de dobitoace cu albeață, de viermi albi sub glie, focurile de mărăcini și de spini în locurile spurcate de moarte, frământarea unei pâini bune de orz și de susan; sau de grâu arnăut; și fumul oamenilor în tot locul...

ha! tot soiul de oameni în căile și felurile lor: mâncători de gândaci, de harbuji; purtători de plasturi, de bogății; omul gliei și odrasla de boier, cel care înțepă buboiul cu acul și cel care adună sarea din ghioluri; podarul, faurul; vânzatori de zahăr, de scorișoară, de cupe de băut de metal alb și de lămpi de corn; acel care croește o haină de piele, sandale de lemn și nasturi în chip de măslina; acel care hotărăște gliei felurile sale; și omul fără nici o meserie: omul cu șoim, omul cu flaut, omul cu albine; acel care își găsește plăcerea în sunetul propriului său glas, acel care își află rostul privind îndelung o piatră verde; acel care arde pentru bunul său plac un foc de coji de copac pe acoperișul său; acel care și întinde pe pământ un pat de foi mirositoare, care se culcă pe el și odihnește; acel care visează chenare de ceramică verde pentru avuzuri de apă vie; și acel care a călătorit și pregetă să plece iar; acel care a trăit într'o țară de ploii mari; acel care joacă zarul, arșicile, barbutul, sau acel care s'ar pricepe la întrebuintarea unei tigve; acel care tărește pe urmele lui un vultur mort ca un teanc de crengi înfrunzite (și pana e dăruită nu vândută, pentru înariparea arcurilor), acel care strânge polenul într'un vas de lemn (și plăcerea mea, spune dânsul, e culoarea asta galbenă); acel care mănâncă gogoși, viermi de palmieri, smeură; acel căruia îi place gustul tarhonului; acel care poștește un ardei; sau încă acel care mestecă dintr'o gumă fosilă, acel care și duce o scoică la ureche și acel care adulmecă duhul spiritelor la crăpăturile proaspete ale stâncei; acel care tot gândește la trup de muere, om pofticios; acel care și vede sufletul pe lucirea unei lame; omul cunoscător în ale științei, în ale onomastice; omul prețuit la sfaturi, acel care botează fântânile, acel care face danie de țeturi sub copaci, de lâne boite pentru înțelepți; și țintuește pe la râscruci vase rotunde de bronz foarte mari pentru însetați; mai nimerit, acel care nu face nimic, cutare om și cutare cu felul său de a fi, și atâția alții încă! strângătorii de prepelițe în faldurile pământului, acei ce adună prin desişuri ouăle pistruite cu verde, acei ce descalecă să ridice lucruri mărunte, agate, o piatră cerulee care se cioplește tocmai la mahala (în chip de tocure, de tebacher și de paftale sau de mingi să le mângăie mâinile damblagiilor); acei ce pictează fluerând cutii mici afară sub cer, omul cu toiag de fildeș, omul cu scaun de paie, pustnicul purtând mâni

de femei și voinicul trimis la vatră care și-a înfipt sulița în prag ca să lege o maimuță... ha! tot soiul de oameni în căile și felurile lor, și pe neașteptate! răsărit în hainele sale de seară și deslegând jur împrejur orice vorbe de întâietate, Povestitorul care ia loc la rădăcina terebintului...

O căutătorule de spițe de neamuri în mijlocul pieții! câte povești de neamuri și de rudeni? — și că mortul din viu se hrănește, după cum scrie în tablele legiuitorului, de n'am văzut orice lucru în umbra sa și cu prețul vârstei sale: depozitele de cărți și de hronici, magazinele astronomului și frumusețea unui loc de morminte, temple foarte vechi sub palmieri, locuite de o asină și de trei găini albe — și mai departe de bătaia ochiului meu, multe și tănuite fapte plămădindu-se: taberi ridicate la primirea unor vești care-mi scapă, îndrăsneli de popoare peste mușcele și treceri de râuri pe burdufe; călăreții ducând cărți de legăminte, cursa întinsă prin vii, călcările tâlharilor prin cheile munților și urzile prin lanuri pentru răpirea vre-unei femei, tocmele și tănuirile, împerechierile fiarelor în codri sub ochii copiilor și govirile proorocilor prin infundături de coșare, înțelegerile pe tăcute între doi oameni sub un copac...

dar pe deasupra faptelor oamenilor pe pământ, multe semne în mers, multe seminte în mers, și sub azima vremei senine, într'o suflare largă a pământului, toată înariparea recoltelor!...

pană în ceasul înserării cu steaua mireasă, lucru limpede și lăsat amanet în țăriile cerului...

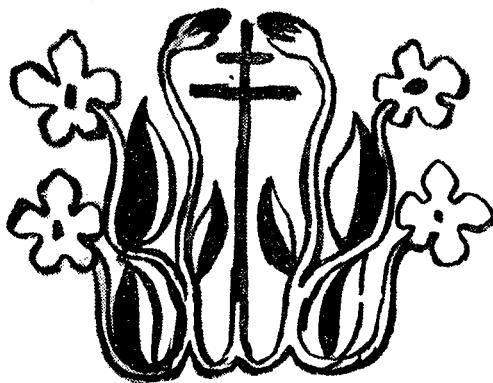
Glie de plug a visării! Cine grăiește de clădiri? — Am văzut pământul împărțit în zări întinse și gândul meu nu părăsește pe navigator.

C Â N T E C

Calul meu oprit sub copacul plin de turturele, eu fluer o fluerătură atât de limpede, că nu e făgăduință să-și țină pe țarmurile lor fluviile acestea toate. (Frunze vii în zori sunt pe chipul faimei)...

Și nu e vorba ca omul să n'aibă jale, dar deșteptându-se înaintea zilei și ținându-se cu înțelepciune la prietenia unui copac bătrân, proptit cu bărbia de cea din urmă stea, el zărește în fundul cerului neinceput mari făpturi curate cari se preschimbă în desfătări...

Calul meu oprit sub copacul guruitor, eu fluer o fluerătură mai limpede... Și pace acelora, de o să moară, cari n'au văzut ziua de azi. Dar despre fratele meu poetul s'au primit știri. A mai scris ceva foarte dulce. De care numai câți-va au avut știință...

G L E B

DE

SANDU TUDOR

II.

DE ALTE MULT-CIUDATE PERIPEȚII CÂND GLEB PE MALUL IEZERULUI VIAȚĂ DE PUSTIU
SĂ-ȘI AȘEZE NĂZUI

Sunt bolnav sau încercat de vreo iazmă drăcească. Ca un șarpe neliniștea îmi mușcă mereu din inimă. În afară de rugăciune toate sunt părere. Rugăciunea îți așează sufletul să poți ca un cleștar curat primi oglindirea mântuitoare a cerului, adevărul cel viu, zilnică hrană cea spre o ființă.

Gleb își dădea însă seama că părăsise oarecum râvna cea adevărată a rugii.

— A, blestemat ce sunt, nu mă mai rog cum trebuie.

Nervos își smulse din pieptarul antereului un pătrat de icoană veche îmbrăcată în argint. O luase la plecare din paraclis. Pe dos în lemn erau în câteva slove vechi un nume, al dăruitorului, și un legământ.

Gleb sărută argintul rece, își făcu, după obiceiul lui, o cruce mare și aspră și propti icoana în iarbă în partea răsăritului. Slovele acelea ciudate de pe lemn îi amintesc însă că o furase schitului. Ceva de desupt, ceva întunecat din credința lui, îl împinsese să facă lucrul acesta, el cel ce voise să se descătușeze de toate ale trecutului, bune și rele.

Greutatea și răceala de metal a icoanei îi atârna de inimă ca o ancoră de siguranță. Avea nevoie de ceva din afară, care să-i ție ca o dăra mântuitoare când va fi în cumpană de suflet. Avea nevoie de un sprijin, de o tărie, de un ajutor și așa furase icoana cu argint care intruchipa pe ea steaua de foc a Rugului-aprins.

Îi venea prea greu să-și mărturisească sieși păcatul, însă clipa aceasta a dimineții îi desvăluia toată rușinea faptei. Își acoperi fața cu mâinile. Chinuitor lucru e rușinea cea adâncă, rușinea de tine însuși. Ai vrea să-ți ascunzi goliciunea de propria-ți privire. Stai în fața ta însuși ca primul om în fața lui Dumnezeu după păcat.

Se cutremură ca de friguri, ca și cum ar fi vrut să se lepede, să se ușureze de o greutate.

— Am furat.

Rămase neclintit, de cremene, multă pace, așa în răgaz. Lacrimile doar se șiruiau în izvoare bogate. Curgeau tihnit printre degetele care-i ascundeau chipul și-i înmuiau obrazul și lungul bărbei. Iși da seama cu părere de rău că nu mai putea să se mai roage cum făcea altă dată, cu toată bunăvoința pe care o arăta. Luă icoana din iarbă și o așeză sus între brațele unui pom bătrân. Se gândi că trebuie să-și găsească o scorbură, să-și facă o vizuină sau un bordeiu. Dar nu avea nici o tragere de inimă. Incepu însă să cutreere în preajmă ca să-și cunoască olatul unde avea să viețuiască. Locul unde nimerise era deajuns de îndemânat pentru pusnicie. Ținutul mai în fund era sărăcăcios și sterp, numai coline împădurite și pietroase pe o lature iară pe alta mlaștină în șir. Așa câteva zile nu făcu altceva decât să pribegească hai-hui jur împrejur. Cutreeră și cuceri cu picioarele lui goale, late ca două lopeți mari, încă și mult mai departe, toate laturile împrejurimilor. În volnăcia descătușerii lui de orice grije, se minuna și se pleca cu luare aminte către toate câte le vedea. Rătăcea mai ales diminețile după ce-și sfârșea rugăciunea pe care se îndărătnicea să și-o cucerească deplin. Gîngășia simțirii lui proaspete se deschidea și se ascuțea mereu și la tot pasul. Nimic nu scăpa nemângâiat de sufletul lui. De la firicelul de floare al ierbei rare cu câte o gânğanie speriată în el, la trupurile aspre ale copacilor pe care începuse să-i iubească atât și să-i cunoască în parte ca pe niște prieteni, fiecare cu făptura lui deosebită și până la frunzele ciudate din care scăpau lunecând picături reci de rouă pe care le prindea sau le scutura în palmă ca să le soarbă, nimic nu scăpa de atingerea înflăcăratei lui simțiri. Uneori vorbea tare, lucrurilor și nevăzutului, cum ar vorbi cu niște făpturi omenești, și petrecea cu glume și jocuri copilărești. Singur băgase de seamă că decând viețuia în pădure câștigase un suflet nou de copil cu care hoinărea ștregărește în toate părțile. La ceasul rugăciunii se întorcea însă totdeauna la iezer. Îi plăcea să se roage lângă oglinda așezată, atât de cuminte a iezerului. Se simțea așa de liniștit lângă apa argintie și pașnică. Nu i se destăinuise, din resfrângerea adâncurilor, marele înțeles al scărilor de oglindiri care e lumea asta?

Lucrul acesta și-l amintea mereu cu un stih de psalm: „fii ca pomul sădit lângă poteci de ape“.

Intr'o după amiază cum pribegi așa prea la întâmplare, fără să-și dea seama rătăci de-abinelea într'un ținut de bălți și tufăriș. A dat să iasă încercând îndrăzneț să răzbată de-a dreptul prin baltă. A intrat până la genunchi în nămol și ape verzi pline cu vietăți scârboase la văzut. S'a împedicat, s'a încurcat în stuh și păpuriș și uluit și-a ieșit din fire. A încercat să scape urcându-se într'o salcie apoi legănându-se și sărind din salcie în salcie a ajuns până la un loc; dar bălțile și păpurișurile se țineau lanț. În fine a născocit o altă iscusință. S'a descins și și-a desrăsucit funia anteriorului. Cu sforile din ea și-a legat la picioare catalige, două prăjini mari de crăci pe care le-a frânt dintr'o plută bătrână. A izbutit să iasă din acel loc primejdios în călcături înalte de cocostărc uriaș, răsând și făcând fel de fel de glume pe socoteala lui însuși. Nu putu însă afla de fel locul de lângă iezer, unde urcase într'un arțar icoana de argint a Rugului aprins. Se rătăcise de-abinelea.

Nimeri în schimb, pe o vale de râu nu prea repede, care curgea umbrît prin mijlocul frunzișului negricios al copacilor, apă limpede peste prundișuri albe. S'a culcat într'o margine, printre buruieni înalte și iarbă moale. A adormit repede învîns și furat de amarnică oboseală. A adormit ca pământul, țaranul călugăr. Unduia peste el răsufletul somnului adânc și undele de beznă ale nopții ca o apă mângâietoare.

Târziu la o răspântie a adormirii se aprinse în el o luminiță: un vis. Se nălucea norod mult ca o droae zăpăcită. Zdrențe de haine zvânturate, verzi de tot cum e culoarea crudă a bălăriilor se tălăzuiau din fundurile visului. Bărbi și figuri lungi coclite,

ochi cu cearcăne de spaimă, se iveau la drum și-l înghesuiau în lumina verzui-galbenă, prin prăfuirea mersului.

— Vin toți nebunii pustului, toți aschiteii. Toți puscicii deșertului vin spre mine să mă afle. Armatele Duhului.

Mergeau tropăindu-și somnul cu o păsloasă și dureroasă neliniște. Se auzea sunetu amestecat al picioarelor goale și aspre prin nisipuri aspre care scârțâiau. Parcă îi călcau inima. Incerca prin toate simțurile, din toată ființa lui o durere ciudată și totală, tortura sufletească pe care și-o pricinuește zădărnicia unei mări de praf spulberată sau o năzuire fără înțeles. Se auzea duhoarea obosită și plescăitul buzelor uscate de sete. Toată vânzolirea aceasta de bănueli chinuitoare creștea în el cu tăcerea de spaimă a Renunțătorilor cari îi treceau prin somn muți și fără să se uite înapoi. Urișe deșertăciunea și îndoiala singuratecilor trecură prin visul lui, prin inima lui. Unul, cu pași întârziați, rămas răzleț și lung îi făcu semn cu mâna desnădăjduit și închee totul cu acelaș semn mare de cruce. Gleb după tulburare fu cuprins de mirare. Așa acum se căzni să privească cu adevărată luare aminte. Întâmplările sunt uneori adevărate simboluri. Trebuie să le afli tălcul. Acum însă oștimile pustului pieriseră în păcla prafului. Se mai bănuia numai un noian de capete rotunde și inelări subțiri de nimburi, lucru izbitor, printre țândările unei iconiri de clopotniță de schit, clopotnița celor șapte aschitei de unde fugise el.

Tot restul somnului, Gleb se strădui supraomenește să întoarcă droaia de rătăcitori ai duhovniciei să le reviseze chipurile și tălcul pe care-l scăpase. Ar fi recunoscut vreunul, l-ar fi întrebat și ar fi deslușit ceva, caznă în zadar până la sudori. Scăpase din greșală semnul visului. Dacă ar putea să-l deslege l-ar ajuta să ia o hotărâre bine chibzuită. Călugărul și în vis trebuie să fie cu toată luarea aminte. Ciuda, apoi o bătae neguroasă a inimei crescură în el să se spargă. Se trezi. Deschise ochii mari. Deasupra în creștetul nopții, luna uriașe și împlinită, îl ținea ca un iris de jar auriu, îl privea din unicul și neobișnuitul ei ochiu de bufniță, asemeni unei prevestiri. Gleb strânse repede pleoapele și își porunci să adoarmă. Și îndată se află pe căile chinuitoare de vis. Acum se făcea că merge pe un drum nesfârșit și trist, în strae de pelerin sărac. Cineva veșnicul străin, mergea lângă el nevăzut, îl auzea cum mergea de alungul drumului aproape și cum îi glăsuia la ureche în chip de ispitire fluerându-i dulce și adânc-răscolitor fiecare cuvânt.

— Gleb, cum de și-ai vârat în cap că ai fi om slobod, venind aci în pustiu, tu care ai o minte așa isteasă, așa de limpede văzătoare. Nu vezi cât ești de legat de gândurile de altădată, de icoana aceia în argint pe care o cauți acum și atâtea mreje nevăzute? Nu vezi cum rătăcești, cum nu poți să te așezi nicăeri, cum te încurci și te legi în chip nevăzut? Iată acum patru legături în loc de una și-ai agonisit aci în pustiu.

După ce îi vorbi așa, Gleb simți cum, nevăzutul care mergea cu el, rămâne în urmă în chip voit. Și vorbele străinului s'au depărtat din urechea lui cu un râs ușurel și îmbietor de batjocură. Se așinti Gleb cu toată luarea aminte, privind în cele patru drumuri ale visului, de data asta cu toată râvna, vrând să vadă pre acela care îi rostise cuvântul. Dar în zadar așteptând și nimic neauzind, s'a deșteptat din somn zvârcolindu-se cu fața plină de sudoare. Purta încă în suflet o întrebare și se mira de glasul acela din vis. Afară da în fapt de zi. Încă întuneric mare plutea, nestrăpuns de arcul marelui săgetător al luminii. Undeva totuși de cealaltă parte a pădurii trebuie să fi dat în zorit fiindcă bezna nopții se adunase printre trunchiuri în brâul dumbovii, neagră de tot. Gleb simți cu frig că e plin de rouă. O liniște cu fiori, înspăimântătoare, sta peste toate din preajmă. Nici o frunză nu se mișca. Nu se bănuia nici un ciripit. Numai la răstimpuri, niște vaete nelămurite de jelanie lung înăbușite înfiorau toată firea. Gleb înciudat, ridică capul și asculta

cu bătaie de inimă repezi. Gleb înțelese că se trezise înaintea pădurii. Nu se auzea nimic decât tăcerea. Sub aripa umbrii atâta neclintire domnea în așteptarea dimineții, de parcă veghea însuși Ingerul tăcerilor deapururi. Numa ochiul de cer depe deasupra luminișului sta sus, alb de tot, tîpsie de cositor. Zărilor acolo undeva erau încă închise adevăratei lumini. Gleb își puse iară capul pe braț. Plîngerea cea înăbușită se ghicea iară așa lungă și nelămurită.

Asta e jalea tăcerii neauzite, își spuse Gleb. Se simțea singur și într'o stare de nemulțumire. Ar fi voit să fie cineva pe aproape. Ii veni să țipe. La ce bun. Nu i-ar fi răspuns nimeni. Ca să se înviioreze Gleb prinse să-și închipue ceva : cum într'un sat mic, satul lui, pe care îl știa din copilărie, cocoșii își țipă tovărășiile lor. Ii auzea acum parcă aevea țipând din amintire prin ținutul păcei nemărgenite din pădure, departe de tot, cocoșii închipurii, cocoșii copilăriei.

Își opri gândul locului într'o ascultare încordată. Răstimpul acesta știa că îi va curăți sufletul de toată cenușa somnului. Sta ca un arc încordat ascultându-și dimineața copilăriei în care cocoșii strigau deșteptarea. Fără voe apoi luarea aminte se destînsă încet de tot și se trezi iară cugetând.

— Ce-o fi fost visul acela ? E semn rău poate, fiindcă și visul poate fi un semn, o oglîndire a adevărului. Dar să mă întreb bine : oare pentruce am fugit de la schit ? Nu la tot călugărul îi dat să ajungă sihastru. Iată cât de slab sunt. Gîndurile dănțuesc în mine și mă fură ca un copil. Rătăcesc prin amintirea păcatelor mele și mă întinez și mai mult. Mă hrănesc din propria-mi nevrednicie ca un animal din murdăria lui.

Se răzvrăti în contra lui însuși. Se îndreptă locului acolo unde dormise. Pămîntul de sub el îl răsbișe cu umezeala. Voi însă să se pedepsească și rămase neclintit. Chircit jos, cu părul zbârlit de somn cuprinzându-și genunchii osoși cu amândouă brațele începu să se judece aspru și însălbăticit. Se rostogoleau în el fel de fel de gînduri. Plîn de nelămurire sta la indoială, nu știa ce să creadă. Era la o mare răscruce, între vedenia care-i adusese binecuvîntarea și bucuria din ajun și visul care-i amintea păcatul fugei din mănăstire.

În nehotărîre căută un semn, să știe ce să facă, să înțeleagă unde se află. Lumina cea mare sosea pe înălțimi ; copacii o purtau sus pe vîrfuri, stropii ei aureau toate din preajmă.

Cum Gleb aștepta așa neclintit între două gînduri și două lumi, privirea lui mare și năucă, cu totul în afară, rătăcea la întîmplare prin gol, ca o mână străvezie de orb și se opri deodată, izbită aproape dureros. Nimerise o creangă încovoiată de arțar. Și privirea aceasta de orb lunecă în lungul crengii, plîpând, tremurător, peste toate amănuntele ei până spre sfîrcuri ; dar se opri.

— Am un simțămînt ciudat.

Ii fu frică să nu pice în gol de pe marginea frunzei acelea. Și omul rămase spînzurat din uitătură de frunza aceea mare de pe cracă, zdrențuită simetric. Pata acelei palme verzi de frunză avea cinci degete omenești și o rană închisă neagră, se asemena cu o mână mare străpunsă în mijlocul podului.

— Ce ciudată e forma lucrurilor, cugetă Gleb. Uneori cu înțelesuri de zămbet, alteori de pe linia lor se preling lacrimi, țipete neauzite de durere lăuntrică.

Acum în concentrarea neclintită a vederii aceea, palma verde de arțar creștea fățiș spre el, ca un semn al bănuelilor și remușcărilor ce-i incolțiseră în suflet. Mîntea îi era lîmpede, își da seama că avea în față o nălucire dintr'o frunză, totuș ceva îl făcu să-și spună :

— Stau sub mîna de mînie a Domnului. Eu păcătosul fac să lovească mîna Răstîgîrîi și a îndurărilor. Pentru o răvnă trufăse am părăsit schitul. Doresc „viață înaltă“ cum

spun sfinții părinți, și eu nu pot să o duc pe cea obștească cum trebuie. Acum părinții mei de la schit m'au legat cu blestem de caznă și canon.

Muream cu zile, mă ofileam din adânc pe zi ce trecea. Nu mai puteam să viețuesc cu alții laolaltă. Trebuia odată să mă desleg, să las în plata Domnului pe tot omul înțelept cu toate ceasloavele lui. Cred că sunt hărăzit să fiu pusnic, să merg fără să mă sînchiesc prin soare și tăcerea rugăciunii necunoscute. A venit vremea să aflu singurătățile necălcate de făptura omenească, undeva în afunzimea asta de pădure ferită, unde nu răsufală decât fiarele, copacii și firul de iarbă. Mă cuprinde groaza gândind. Ani de-a rândul am grămădit în mine fără vreun folos, ceasloave întregi de învățătură. Cu câtă osteneală mi-am călăuzit inima în a cerceta și adânci din toată smerenia și înțelepciunea, cum spune Eclesiastul, toate câte se fac sub cer, dar de prisos. Acum pot înțelege că și această trudă datu-o-a Domnul Dumnezeu, fiilor oamenilor numai și numai ca să se muncească cu ea în zadar, căci unde-i multă înțelepciune acolo și mult amar este, și cel ce-și înmulțește știința înmulțește și durerea. Vreau să mă scutur de toată fățărnicia. Nu vreau să mă ascund inapoia stihurilor sfinte. Să mă desbrac și de bine și de rău, să fiu odată slobod. Să-mi făuresc singur și volnic viața după voia mea și a marei și nedestăinuitei taine care stăpânește deasupra fiecăruia. Nu-mi trebuie nimic din lumea asta de lut, nu mă ațâță nimic, nu mă ademeneste nimic.

Dar ce-or fi zicând cuvioșii frați despre fuga mea? La vremea asta fratele Eftimie cel roșu toacă pentru utrenie și liturghie din prispa chiliei.

Gleb e înduioșat. Il vede de aci de jos unde s'a trântit. Il vede sprijinit bine pe cele două picioare neobișnuit de mari care i se văd roși, jos de sub anterior. Toată nămăla lui neobișnuit de înaltă sus spre cer, în mâna păroasă cu o scândură mare și groasă în care bate din ciocănel mărunț, stropește până în fundul chiliilor din Sf. Lemn sunător, psalmii de toacă ai chemării la altar.

— Și ce suflet are fratele Eftimie: ca o azimă proaspătă, când o rupi cu atâta abureală caldă și hrănitore.

Toate amănunțimile acestea rupseră cu totul de pe ochii lui Gleb păcelele somnului din care se trezise. Lumina din cer se pogora acum ca o apă peste tot locul. Năpădea și creștea din ce în ce, dublu în fundul iezerului ca o mirare uriașe.

Atârnat, mereu în afară, de palma aceia de arțar, cu privirea în neclintire, avu o clipă de amețală ca un spânzurat. Dedesubt golul râului, a apei care curgea pașnic spre depărtări. Sus frunza ca o mână care se împurpura sângeriu acolo în ramura ei.

Acum prin aburiul fermecat al dimineții nu mai e decât o palmă străvezie, o mână de duh care se lungește spre el. Il atinge. El se înfrigurează. Il apasă și se îngreuiază de-abinelea pe umărul lui. O mână plină, o mână de aramă coclită de vechime.

— E mâna Celui bătrân de zile.

Se rupse însă din farmec. Se scutură din tot trupul și își spune aproape tare:

— În afară de rugăciune toate sunt părerii. Ce este și închipuirea asta în om! Câtă putere! Deodată mai sus de ceața dimineții soarele țâșni zvârlit pe cer ca o decapitată țeastă de aur. Chipul năzdrăvan al soarelui cuprinse tot cerul în lumină. Trupul lui Gleb se scaldă cu totul în revărsările strălucirei, îmbrăcat ca în odăjdii, cu totul și cu totul de soare. Revărsarea asta de poleială caldă îl surprinse și fără voe îl năpădi o neașteptată și nebună spaimă. Își apăsă inima care îi zvâcnea să se rupă. Părul îi înțepenii măciucă. Pricina spaimei era totuși lăuntrică. Se înspăimântase suprafirește de el însuși. Printr'o ciudățenie, ochii cei din adânc îl făcură să se privească în lumina soarelui într'un chip neobișnuit, nelămurit. Lumina cerului îl făcu să se vadă mic și negru, atât de nevrednic. Ii era silă de el însuși.

— Nu am totuș de ce să mă sperii atât. Mă zbat numa dintr'o pricină a închipuirii. Să fiu om sănătos. Prea am năucit cu mintea în nori.

Iși privi picioarele prăfuite și zgâriate. Apoi privi în preajmă. Se află singur, străin propriului său suflet. Străin de el însuși.

— Asta e zădărnicia zădărniciilor, își șopti Gleb. Să fii și totuș să simți că nu ești. Să te afli singur că nu ești decât o uriașă și dureroasă desamăgire în propriii tăi ochi. Ceva azvârlit dincolo de viața adevărată, străin de semenii, și pe marginea unor prăpăstii, fără vreun rost, fugit din orice lume, pentru nici o lume, chiar aceia a morților. O! deșertăciune a deșertăciunilor, toate sunt deșertăciune. Cuvântul Eclesiastului nu mai e gol de miez. Aceasta e moartea de viu a omului.

Un talaz de gând protivnic îl scoase iară afară la suprafață.

— De ce mă frământ atâta? Oare vedenia sborului acela alb, pasărea născută din vedenia acelei înserări, semnul acela al Duhului nu m'a binecuvântat?

Nu mai pricepea totuș nimic. Înțelegerea i se învărtia iară năucitor în minte; în cercuri de indoială. Viața i se arăta acum încurcată zadarnic ca un vis greu de om amețit.

Se hotări s'o pornească din nou în căutarea locului cu icoana de argint. Ii lipsea ceva. Meleagurile acestea sunt pline de ispite. Când se uită bine, băgă de seamă că dormise sub o tulpină de cucută înflorită, care mirosea cu mireazma ei grea în noapte. Gleb simțea capul greu de somn și de otrăvurile pământului înflorite în bălăriile din marginea pădurii. Cu mare greutate s'a sculat. Oasele păreau că-i sunt rupte, zavistie și război diavolesc mi-a glăsuț în mijlocul visului, gândi Gleb.

Ca să poată mai ușor afla locul căutat, s'a hotărit să se călăuzească de gândul de după rugăciune. Trebui prin urmare să se roage mai multă vreme și cu mai multă râvnă. Spre seară s'a așezat la rugăciune lungă și toată noaptea în tăcerea oarbă s'a închinat cu de-adinsul, necurmat, cu toată aprinderea, cu toată îndârjirea sufletului cuvios și doritor, până când în răpire i s'a arătat în vedenie icoana lăsată la iezer. S'a ridicat atunci din genunchi și a pornit-o ca prin somn, așa în neștire, țintă, fără să privească de loc drumul pe unde umbla în beznă. Icoana mergea sus licărind prin văzduh la înălțimea unui stat de om, el după ea cu ochii nedeslipiți, fără să se oprească, fără să micșoreze pasul. Iși auzea numai șgomotul regulat al mersului. Nu știe cât, un ceas, două, mai mult. Totuș, tare mult trebui să fi tropăit așa furat de arătarea icoanei. Aceasta judecând după truda oaselor, praful picioarelor și amintirea unei zăpușeli înăbușitoare până la desnădejde. Când s'a desmeticit s'a aflat în malul iezerului la locul căutat.

Dădea în scăpătatul altei zile. Soarele era mare și înspăimântător. A făcut cruce de mulțămire Domnului și a juruit să nu se mai depărteze fără rost de la locul acela de puscărie aflat cu semn și arătare.

III.

SE MAI AFLĂ CUM S'A FĂCUT NĂSCOCIREA MINUNATULUI CLOPOT DE LEMN, PRECUM
ȘI ALTE ÎNTÂMLĂRI CU SEMN

Gleb stătea în voe pe prispa colibeii lui pe care și-o făurise de curând între doi plopi înfrățiiți, din frunze și crăci împletite. Câteva zile în șir se ostenise cu munca asta ca să și desăvârșească cât mai bine culesul. Acum totul era gata și Gleb stătea slobod și privea cerul la întâmplare. Departe, peste albastrul de pe deasupra poenii, un nour trecea. Gleb urmărea scurgerea norilor pe boltă cu o duioșie adâncă. Deodată undeva, nu departe, printre frunzele unui pom pica de sus ceva în iarbă. Gleb se ridică îndreptându-se într'acolo

cu ochi cercetători. Un pui de pasăre fâlfăia mut din aripi în iarbă. Gleb plecându-se peste el, pasărea deschise ciocul de spaimă. Il ridică și îl cuibări ușor între mâini, îl cercetă și alergă să-l stropească cu apă. Era golaș, purpuriu, îi bătea inimă cu neliniște mare, între podurile palmelor lui mari cu care căuta să-l învelească, să-l ocrotească. Ii simțea gâtul moale picat într'o parte. Pleoape vinete căzură peste mărgelile ochilor mici. Trupul se răci grabnic.

— A murit, își spuse tare Gleb și puse repede trupul cel moale în iarbă. E un simțământ de scârbă neînțeleasă când știi că ții trup mort în mână. Își șterse palmele de rasa lui aspră. Ii părea că se murdărise. Un frig ciudat îl străpunse. Se încheie la pieptarul anteriorului, se plecă spre păsăruica înțepenită, se închină cu trei cruci, adună cu pumnii țărână și acoperi cu grije migăloasă acel trist rest de pui de pasăre.

— Și eu sunt făcut din țărâna asta și mă voi întoarce aci. Inima i se strânse fără voe. Dece? Își scutură cu zgomot palmele de praf. Căută să se gândească la altceva. Nu voia să ia semnul acesta la inimă. Se hotări să muncească puțin. Gândul morții de multe ori te împinge la faptă. Intră în colibă să-și ia singura lui unealtă de muncă: cuțitul de argint. Găsise pe o potecă această custură veche, un fel de cuțit mare fără prăsea. La început nu l-a băgat în seamă. Până s'a împiedicat de el și l-a ridicat de jos tot ca pe un semn. Lucru ciudat. De când a venit aci toate din preajmă se încăreau cu înțelesuri de semn pentru el.

Fiecare lucru își are rostul lui ca într'o scriere minunată. Gleb s'a bucurat mult de aflarea cuțitului acela ruginit, l-a frecat cu frântură de gresie până l-a făcut luminos și ascuțit și i-a dat un nume frumos: cuțitul de argint.

Acum Gleb și-a luat cuțitul, l-a mai privit la lumină în dungă și incredințat a pornit la lucru cu vioașie ca un nou rășboinic.

Iscusit, dat de ajuns la treburi de casă, la meșteșugurile gospodărești nici odată nu fusese Gleb; dar tragere de inimă copilărească, un fel de sburdălnicie spre faptă îl îndemna totuș să iscodească ceva mărunț care să-l lege, în dragostea lui, de ceva hotărât din împrejur.

Năzuia în el un imbold ascuns care îl împingea să-și afle un căpătâiu omenesc, o indeletnicire firească cu care să-și împletească viața de mari ispitiri duhovnicești pe care o avea deschisă înainte.

Nu simțea lipsă de nimic, nici nu-l grăbea vre-o pricină hotărâtă. Lepădase într'adevăr toate grijile. Nu mai avea nevoie să se ostenească pentru ziua de mâine. Roadele sălbatice în pădure picau prin toate poenele. Gleb aduna câteva mere pădurețe în poala anteriorului lui aspru și roșcat din păr de capră și se socotea mulțămit și indestulat. Așa, dacă în lăuntrul inimii ceva îi glăsuia să se indeletnicească mai ales cu închinarea „celor șapte laude“ întru adevăratul Dumnezeu, zburdălnicia aceia, neastâmpărul cel copilăresc, de altă parte, îl împingea să făptuiască ceva.

Munca i se arăta acum nu ca o poruncă și o nevoie ci ca un prilej mai mult de închinare. Înțelegea că pe D-zeu trebuie să-l slăvești și prin lucrul mâinilor tale. Totdeauna truda să ți-o învelești în cântec de psaltire ca să o sfințești, cum spune predania cea veche. Nu știa cum anume. Aștepta totuș un semn nou prin care să ia sfat bun în gândul său.

Înțelegea nelămurit că semnul nu va întârzia. Își aștepta lucrul lui, care îi era dat să-l facă dar pe care încă nu-l bănuia. Presimțea că-l va născoci singur, ca pe o jucărie de incântare, ca pe o măiestrie și minune-a Domnului.

* * *

După nămeaza e caldă. Ceas de ceas scade cea de pe urmă zi de toamnă. În fața colecției lui de frunzătură și crăci, pe o buturugă, Gleb cioplește așchii albe, scobește cu custurea lui fără prăsea, miezul unui trunchi de plută. La un răstimp, lasă lucrul. Își șterge sudoarea cu tot lungul mâneții aspre. E trudnic să sapi în lemn sec cu un cuțit fără prăsea.

Pusnicul a încremenit cu tot chipul, de aur, scăldat în cea din urmă văpae a înserării, cu brațele atârinate în voe. Acelaș, cineva lăuntric, asculta și aștepta împreună cu el ceva.

Cu adierea care flutură ușor trece presimțirea ceasului cel din urmă al toamnei, ceasul despărțirii, un ceas al frumuseții obosite de seară.

Tot cerul, deplin scăldat în ape de aur vechi, ca o pată uriașe, strălucitoare a Bucuriei, topește înapoia fiecărui lucru umbre aurite și lungi. Gleb oprit din lucru tihnește tăcut, cu toate cele ce tac și tihnesc în pădure și pe cer. Cuprinde cu gândul amintirii și cu făptura toată, pacea asta întreagă așezată și adunată încet în el, din cele câteva luni de când a venit aci în pădure. Liniștea largă a singurătății îl face să răsune de zvonuri ciudate, aci ca un clopot uriaș și fără limbă în care răsunau vânturi nebănuite, aci smerit și nespus de gingaș ca un lemn vechiu de toacă așa de răsunător încât pașii ușori ai clipelor își sunau în el mersul nesfârșirilor și umbrelor lor. Totul din afară și din lăuntru răsufla în ritm de cântec unduios. Din toate părțile prin boltele pădurii vin sunetele line ale depărtărilor. Pe scările unor cântece neauzite danțul strălucirii din lumea largă, jucăușa duioșie dintre răsărit și apus a „Celuia ce se îmbracă cu lumina ca într'o haină îl năpădește pașnic, îl mângâie, îl invelește. Sta Gleb pe buturuga lui sărac de ori ce gând. Atârna cu făptura, în lungă adăstare până se va umbri bine seara și stele își vor arăta, una după alta, înmiiții lor ochi de candelă nevăzute. Adevărat un om sărac cu duhul, aștepta peste singurătatea pădurii și a cerului. Țărâit de gângăni a început să grăiască prin tăcerea de revărsare a nopții care crește, liniștea umbrelor lungi coboară peste tot locul.

De când a nimerit în sălbăticia olatului acesta de pădure nici-o întâmplare din afară nu i-a tulburat înfiripata sihăstrie. Picior de om nu i-a călcat încă pe urme. Nimeni nu-l mai știe și nu l-ar mai cunoaște, e un străin desăvârșit. Numai fiarele îl mai adulmecă uneori. Dimineața când se lasă jos la râu, întâlnește la vad un cerb cu câteva ciute alaiu. Il privesc în liniște. Nu se sfiesc de el, nici când din nebagare de seamă naște zvoana în ramurile care îi troznesc sub talpă. Au învățat să-l cunoască de departe după umblet. Cerbul își urcă o clipă pe cer crăcile coarnelor imbrumate, licărind în dimineața ca de argint. Așteaptă înțepenit în veghe adăpatul ciutelor ciulind numai din când în când câte o ureche, apoi pierе sprinten cu alaiul lui de basm. Acesta e singurul prieten al anahoretului: cerbul cu coarnele de argint.

Cum sta acum pe buturugă împlinit și împăcat, cu totul slobod, cu desăvârșire liniștit în duh, cu făptura întreagă lăsată în voe, destins ca un arc după luptă, Gleb are un simțământ ciudat. O sfârșeală dulce îl învălue din întreaga ființă, cu toate că e cât se poate de treaz, ceva asemenea visului, ceva care îl stăpânește cu toate că e liber cu desăvârșire, ceva care îl silește să rămână neclintit ca de marmură, cu toate că stă lănced. Iară dinaintea ochilor lui care nu ținesc nimic, ci așteaptă aproape orbi, năzare fără să o fi chemat, o arătare. Dintr'un tufiș spinos de răsură, în față, în chip neașteptat, totuș așa de firesc, încât Gleb nici nu tresare, nici nu se miră, s'a înfiripat ca într'un vis, în stare de plină trezie, o întruchipare înghețată de cleștar, frumusețe neclintită: Sf. Mănăstire a Limpezimii, aevea cu clopotnița ei înaltă, printre cei doi plopi ai colibii lui pușin mai sus de la pământ, deasupra rugului acela pitic cu multe bolbotine roșii în el.

Gleb din curiozitate iscodește cu gândul și se întreabă.

Stă deasupra rugului ca o flacăra albă și înghețată. Nu e zidită din piatră, ci din ceva lămurit și trainic, cum ar fi cleștarul. Acesta trebuie să fie cleștar duhovnicesc, cleștarul sărăciei, al smereniei, al rugii adevărate, un fel de humă cerească din care el cugeta să-și clădească schivnicia. Ca niște izbiri de pietricele tari într'o fereastră sunau acum gândurile în mintea lui și vedenia de cleștar și-a țicnit străvezimea. Iconirea sf. mănăstiri acum se arăta ca printr'o oglindă spartă și îmbucată din nepotriviri deșuchiate. Incepe să-i bată inima, iară tulburarea aceasta țândărește mai mult neclintirea de ape în care se arătase răsfrângerea. Gândurile izvoresc, răzbat și unduiază, peste fața vedeniei, cute și brăzdări încrucișate în tot chipul. Acum se mai ține într'o singură trăsătură slabă care tremură mereu, ca obrazul unui lac tulburat.

— Mănăstirea asta străvezie nu-și are ființa decât în inchipuirea sufletului meu de om prea singuratec. Trăește acum răsfrântă în fața mea, din vraja amurgului acesta de toamnă minunată.

Își da seama că puterea inchipuirii l-a mănânat fără cărmă la voia întâmplării. Nu, liber nu e, pentrucă nu e stăpân pe el. În minte îi răsună acum glasul acela batjocoritor din vis care i-a amintit să fie cu luare aminte asupra robiei lui din singurătate. „Iată acum patru legături în loc de una ți-ai agonisit în pustiu“. Dar care să fie legăturile acelea patru?

Gleb însă se oprește din cuget. Se scutură tare din tot trupul ca să scape din mrejele farmecului. Privește în preajmă. Acum urzeala înserării a scoborit sub ceasurile galbene, ceasurile de ceară din capătul asfințitului. Nu-i bine să trăești într'aiurea cu gândul. Și aceasta e o deșertăciune a deșertăciunilor, o vânare de vânt. Se învionează, se îndeamnă și prinde în mână din nou lucrul cât mai e lumină. Sapa scobește cu putere acolo în fund, în lemnul uscat și sec. Trunchiul acesta încăpător din care și-a făcut lucrul, l-a aflat într'un hătș, rostogolit din munte, pe o viroagă umflată a râului. L-a răsturnat și l-a târat până la colibă. Lucrul e acum aproape pe sfârșite: un fel de cean grosolan de lemn cioplit migălos și rotund. Are nevoie să păstreze puțină apă peste zi. Izvorul cel bun de băut e ceva mai departe spre râu. Uneori setea îl stânjenește râu, chiar în vremea rugăciunii. Netezea acum, din ascuțitul cuțitului, pereții vasului pe dinăuntru, pentru ultima oară, subțire de tot. Din întâmplarea unei mișcări stângace îi ciocănește în buzele peretelui cu ferul cuțitului. Ceanul de lemn răsună într'un chip neașteptat. Mirat Gleb repetă loviturile în trupul plin al vasului. Mirarea lui crește la ciudata și dulcea zvoană născută. Il încântă și lovește de mai multe ori, să guste îngânarea undelor zămislite de pereții lemnului acela sticlos. O muzică uscată și aspră care împletește totuș în ea ceva înăbușit duios de frântură de cântec trist, de „dincolo“ de pereții vasului acela din miez alb de lemn ca laptele. Gleb ciocănește mereu, își pleacă urechea în lăuntru, în gura rotundă a vasului și ascultă lung. Chiar sunetul are ceva alb și curat ca de departe din cer.

Așa i se năzări lui Gleb, într'un amurgit de toamnă, că a născocit fără să vrea pentru Sf. Mănăstire a Limpezimii, „Clopotul Alb“ clopot de lemn sfânt care cântă. Căuta să-și meșteșugească lucrul cât mai desăvârșit și mai maestru. Umblă toată pădurea să afle coaje de tei împletind o funie bălană și mlădioasă. Săpă toarta de fundul ceanului și îl spânzură între plopî sub care îi era micul lui umbrar, printre care i se arătase deasupra măceșului, sfânta mănăstire cu turnul ei străveziu în vedenie.

De atunci vârful plopilor zvonește ușor din clopot la fiecare adiere, cântecul lui ciudat.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E

◊ PRIMATUL POLITICEI

Poate părea bizar ca în clipa de față, când lumea modernă suferă iureșul problemelor economice și sociale, să mai fie repetată, și încă de un tânăr, celebra lozincă maurasiană „politique d'abord“.

Chiar în România noastră o sumă de oameni talentați și bine voitori vor să ne convingă că n'avem ceva mai esențial și mai urgent de înfăptuit ca restabilirea echilibrului bugetar și câștigarea de deoseuri economiei naționale.

Indrăznesc să cred că această stare de spirit e fundamental greșită iar articolul de față va încerca să arate că problema financiară ca și cea economică nu sunt decât secundare pentru noi și că România are de rezolvat o altă problemă mult mai gravă și mult mai prezentă: *crearea unui nou stat românesc*.

Să ne înțelegem; nu contest nici importanța nici gravitatea crizei financiare și economice, ea poate duce pretutindeni la paralizia statului și la anarhizarea vieții naționale. Numai că la noi paralizia progresivă a statului începuse cu mult înainte de ivirea crizei. Și pentru a nu pluti în vag, să lămuresc ce înțeleg prin stat și prin criza lui.

Problema statului este una din cele mai complexe din problemele politicii pure, de aceea nu voi căuta s'o deslușesc pe acest teren ci pe acel al politicii aplicate.

Practic, stat înseamnă guvern, parlament, tribunal, ministere, percepție, serviciu militar etc. Dacă am defini statul prin atributele sale, am putea deci scrie *stat = conducere politică + justiție + armată + administrație + diplomație*.

* * *

Există o criză a conducerii politice românești? Fără îndoială că da.

Toți factorii care alcătuiesc conducerea politică, guverne, parlamente, personalități, partide, toți dar absolut toți suferă o desconsiderare totală. Acest fe-

nomen nu poate fi de nimeni contestat și este ușor explicabil.

Lumea politică românească postbelică a dat dovadă de o incapacitate înspăimântătoare.

Timp de doisprezece ani nici una din problemele esențiale care s'au pus României noui n'a fost rezolvită. În tot decursul dictaturii liberale, o personalitate respectabilă dar mioapă a practicat o politică de suicidiu.

A doua echipă de guvernământ a părăsit celebra „prin noi înșine“ dar n'a rezolvit nimic și a inițiat o politică de amplificare a organismului de stat ale cărei rezultate catastrofale le vom studia când vom vorbi despre administrație. Înșfârșit de un an încoace un ministru ale cărui facultăți intelectuale s'au rezumat în pumn, practică nonșalant și cinic o politică de expediente.

O altă probă a incapacității factorilor politici stă în meschinăria preocupărilor și a posibilităților, vândută în „discursurile platformă“ în „congrese“, în „programe“ etc. etc.

Nu întâlnești o idee, o viziune largă, o formulare limpede ci un noian de platitudini, înecate într'o retorică odioasă și cusute cu mici abilități de suburbie.

Așa dar teoretic și practic conducerea noastră politică dă dovadă de o jalnică insuficiență.

Dar desconsiderarea lumii politice românești (și prin lume politică înțeleg guverne, parlamente, oameni și partide politice) nu derivă atât din manifestarea ei incapacitate cât mai ales din formidabila ei corupție și monstruosul ei lichelism.

Când în fiecare partid, în fiecare guvern, chiar de tehnicieni, găsești oameni care n'au mâinile prea curate; când de un deceniu încoace diverse personaje cu nume antice, istorice sau animale, din oropsitul regat și din binecuvântatele provincii alpine, au realizat „afaceri“ fabuloase, când zilnic se „asanează“ bănci și când zilnic izbucnesc scandaluri; înșfârșit când virtutea majorității politicianilor este

cotată la bursă și cumpărată ca orice marfă, era firesc ca un discredit general să se întindă asupra întregii noastre conduceri politice.

În al treilea rând lichelismul.

Asistăm după război la o serie de manevre, de „evoluții“, de căsătorii și de divorțuri politice, dezgustătoare prin cinismul lor.

Orice constantă doctrinară, orice ținută morală, orice eleganță au dispărut din politica românească. Evident oportunismul este una din constanțele politice românești, ea se atenuase însă mult în perioada 1848—1914. Lumea românească antebellică putea să se mândrească cu unele personalități politice a căror constanță doctrinară și eleganță în linie inspiră respect. Petre Carp, Titu Maiorescu, Vasile Lascăr, Brătienii, Menelas Ghermani, Lascăr Catargiu etc. etc. constituiau specimene rare și prețioase nu numai în politica românească ci și în cea europeană.

Și dacă anumite evoluții neașteptate (celebra trecere a „tineretului generos“ în tabăra liberală) arătau că vechiul oportunism n'a murit, ele erau primite cu un sentiment de unanimă reprobare.

Așa dar incapacitatea manifestă, corupția totală și lichelismul paralizază conducerea politică și constituiesc primul simptom al boalei mortale de care este lovit statul românesc de astăzi.

* * *

Să vedem acum dacă cel de al doilea element esențial al statului, justiția, funcționează normal la noi în țară. Nu vom vorbi de legiuirile din ultimii ani favorabile debitorilor, legiuiri care pot fi justificate din punct de vedere social dar care au distrus valoarea noțiunii de „obligăție“ în România, ci vom studia defectuoza organizării aparatului dreptății.

Justiția românească a pierdut unul din caracterele fundamentale ale oricărei justiții normale: *rapiditatea*. Când pentru a-ți valorifica cel mai modest drept în justiție trebuie să socotești cu anii; când în fața instanțelor din București de pildă, sunt *mii* de procese cărora nu le-a venit rândul să se judece de *un an* sau de *doi ani* de zile din „lipsă de timp“, înfățișat când în fața Inaltei Curți de Casație posibilitatea de a te judeca a devenit o loterie la care cazurile câștigătoare sunt foarte rari, nu cred că mai poate fi vorba de o organizare normală a justiției românești.

Pentru toți cei care au de aface cu justiția noastră afirmațiile de mai sus constituiesc realități curente.

Din cauza insuficienței, ca număr, a instanțelor; din cauza avalanșei de procese; iar în fața instanțelor superioare și din cauza unei nonșalanțe condamnable, avem de aface cu o carență a justiției românești. Justiția românească este, fie-mi îngăduiți preciza expresie franceză care nu-și găsește perechea în românește, „embouteillée“. Și această stare se agravează pe zi ce trece iar repercusiunile ei sunt

mult mai serioase decât am putea bănuși la primă vedere, însăși ideea de justiție de stat este compromisă.

* * *

Înainte de a schița pe scurt criza armatei românești, câteva lămuriri preliminare sunt necesare.

Când este vorba de armată toți factorii de răspundere în stat și toată presa au obiceiul să practice tactica struțului. Toată lumea vorbește cu retorică emfază de „viteaza noastră oștire“, de „bravii noștri ostași“, de „superiorii noștri ofițeri“, renunțând la orice considerare critică a problemei militare românești.

Este o atitudine care pornește din motive laudabile dar pe care trebuie s'o numim fără înconjur antinațională.

A crede că într'un război modern uniformele de operetă și muzicile militare conferă o valoare combativă unei armate și a renunța din cauza unui patriotism rău înțeles la extirparea, cu ajutorul criticii acerbe, a racilelor de care suferă organizarea militară românească, înseamnă a pregăti cu frivolitate dezastrele viitoare.

Nu voi cita cifre și date, cei care vor voi să studieze mai îndeaproape problema le pot găsi în admirabilul discurs pronunțat de *Generalul Alevra* în ședința Senatului la 22 Aprilie 1932 cu privire la legea cadrelor, discurs apărut în broșură.

În rezumat organizația noastră militară suferă de următoarele defecte grave care-i reduc la minim valoarea combativă: o supra-abundență de cadre superioare; o supraabundență a serviciilor care ating enorma cotă de 25% din efective pe când în celelalte armate în timp de pace variază între 7% (Franța) și maximum 10%; insuficiența reangajaților; insuficiența și proasta calitate a armelor și a munițiilor; lipsa aproape totală a armamentului tehnic modern; insuficiența armelor chimice; insuficiența aviației.

Dacă la acestea mai adăogăm scăderea nivelului cadrelor, scheletica reducere a efectivelor în timp de pace și dispariția oricărei instrucții militare moderne, (efectivele sunt toate absorbite de gărzii, corvezi, ordonanțe, servicii etc.) iar cheltuielile pentru instrucție la un buget de circa 10.000.000.000 lei însemnează derizoria sumă de 30 milioane) proasta organizare a administrației militare și corupția care s'a întins și în acest domeniu, atunci ne putem da seama cât de gravă este criza armatei noastre.

* * *

Să mai vorbim de administrația românească? :

Celebra noastră administrație, incapabilă, tâmpă, arbitrară și totalmente coruptă?!!

Avem probabil cea mai proastă administrație de stat din câte există în Europa. Faptul acesta de altfel nu-l contestă nimeni.

Și această administrație a luat după război proporții înspăimântătoare. Numărul funcționarilor este exact triplu de cât cel de care am avea nevoie iar calitatea lor detestabilă.

Această funcționărie care înghite o bună parte din buget și de a cărei inutilitate ori cine se poate convinge făcând o rață prin ministere, constituie o plagă a statului și a societății românești.

Înglobând în administrație și învățământul, nu se poate să nu fii izbit de decăderea personalului universitar care la unele facultăți din țară este mai mult decât evidentă.

* * *

În sfârșit diplomația românească închistată în rutină, dominată de spiritul cicoesc, complect străină de metodele moderne este și ea o ghiulea legată de piciorul muribundului stat românesc.

Incontestabilele calități de oameni de stat a unor Titulescu sau Petrescu-Comnen nu sunt suficiente pentru a compensa în politica externă a României deficiențele diplomației sale.

* * *

Criticile expuse până acum sunt banale, toată lumea le cunoaște deși poate că nu toată lumea are curajul să le scrie.

Dacă aceasta-i realitatea, fără îndoială că o singură concluzie logică se degajă: statul românesc nu mai

poate trăi în forma și cu metodele de astăzi, fără a periclita însăși viața noastră națională.

Orice reformă financiară, orice nou împrumut nu rezolvă criza statului românesc.

România a înghițit după război circa 90.000.000.000 (nouăzeci de miliarde) din împrumuturi străine, și orice împrumut nou se va scurge în sacul fără fund care se numește stat românesc, recte lume politică românească și administrație civilă și militară românească.

Iată de ce socotesc că problema esențială care se pune astăzi României nu este nici financiară, nici economică, ci *politică*.

Avem nevoie de un nou stat românesc, modern și cinstit, capabil să redea României o ordine morală și materială, fără de care orice propășire viitoare este iluzorie.

România a ajuns la un punct mort!

Simțim cu toții că o perpetuare a stării actuale este imposibilă, că *ceva* trebuie să se producă, o *reacțiune* sau o *prăbușire*.

Și pentru cei care observă, pentru cei care cugetă, pentru cei care speră reacțiunea pare mai apropiată decât ne închipuim.

Ce sens ar avea această reacțiune, ce sarcină ar avea de înlăptuit, cum și de unde s'ar putea produce, iată ceiace vom căuta să lămurim într'un viitor articol.

MIHAIL POLIHRONIADE

DISCONTINUITATE ȘI ORDINE

Ni se afirmă astăzi că asistăm la sfârșitul perioadei de după războiu. Mulți profesează această credință izvorită, de altfel, din concepții opuse și din intenții diferite în conținutul lor. Ceeace îi caracterizează pe toți este sentimentul persistent încă și care odată cu sfârșitul războiului a dominat mentalitatea de pretutindeni, al unei discontinuități istorice care se manifestă în cicluri închise și separate. Când în 1918 tratatele de pace au făcut să înceteze războiul mondial, lumea revenită din imensa turburare, neregăsină nicidecum, în nici un domeniu al existenței, vechea ei liniște, s'a obișnuit cu acea impresie de totală ruptură istorică și psihologică a cărei expresie a revenit neîncetat în distincția universal valabilă: înainte de războiu, după războiu. Un om pe care l-am imagina trezit la existența conștientă în 1918, informat numai despre ceea ce s'a produs de atunci în cultură și viața socială, care ar fi auzit așadar tot ce s'a putut spune despre „anormalul” timpului nostru opus „normalului” din trecut, ar avea desigur certitudinea, astfel explicabilă, a unei ere pe care umanitatea a început-o odată cu înțelegerea lui. În general referințele vremii de după războiu la cea dinainte nu s'au produs decât pentru a arăta opoziția și ruptura. În 1918 timpul s'a frânt în două pentru oameni, o perioadă anistorică a început.

Felul în care se constată un sfârșit și se anunță un început de nouă eră, ni se pare că înseamnă mai curând continuarea acestui spirit de după războiu. Aceeași credință că între două perioade de timp pot exista goluri, același fel făcut din nerăbdare și curiozitate de a urmări șirul anilor. Căci poate vremea noastră nu este, totuși, definitiv terminată, poate că schimbările care se prevăd își vor funda sistemele în căutările de până acum. Acel care a trăit dramatismul intelectual și moral al anilor de după războiu, ezitarea, dizolvarea, neregăsierea de sine dar și intensitatea vitală a unei mari neliniști, a unei expresii eroice și sincere a omului, are dreptul să nu-și asimileze acel sentiment funerar care însoțește astăzi credința despre sfârșitul unei epoci.

Anistorismul timpului nostru își găsește, desigur, prima explicație în anii războiului, în acea trăire pasională care dealungul celor patru ani a menținut umanitatea într'o vibrație rapidă și frecventă. Asemenea stări nu sunt nici pentru indivizi și nici pentru popoare, prielnice privirii înapoi, viața se realizează zilnic în intensitate, absorbantă până la epuizare. Dar vremea de după războiu, făcută din felurite și nenumărate răsturnări, a întărit din ce în ce mai mult sentimentul unei rupturi definitive cu trecutul. Oamenii s'au deprins, asistând la atâtea transformări

radicale, să resimtă aproape ca o necesitate aceea existență făcută dintr'un șir discontinuu de evenimente capitale. Primatul senzaționalului este și astăzi manifest. Perioada de după războiu nu este, pentru cei mai mulți, izvorul din care ascultând experiența și considerând variata ei expresie literară, să poată folosi elementele unei elaborări viitoare. Acești ani bogați sunt socotiți de cele mai multe ori ca un vis îndelungat în care ar fi fost suspendată în vid existența noastră, sau ca o fază de rătăcire fără urme și învățăminte. Anistorismul revoluționar al vremii noastre coincide cu ideea ciudată după care desfășurarea istoriei se poate socoti pentru o anumită perioadă ca neavenită, ca inutilă sau eronată și fără posibilități de determinare a viitorului. În privința aceasta, tocmai cei care par a privi mai adânc în istorie sunt cei mai semnificativi pentru spiritul anistoric al timpului nostru. Astfel, când ni se propune o reîntoarcere la formele de viață ale evului mediu, paradoxul ne apare întreg în iluzia potrivit căreia istoria ar fi un magazin de unde ne putem alege, după bunele noastre preferințe, epoca în care găsim mai multe avantajii. Alții ne asigură că omenirea va trebui să aleagă între un nou războiu mondial și revoluția socială sau între dictatură și revoluție. Mentalitatea acestor alternative implacabile este astăzi mult generalizată, se crede cu ușurință că drumurile deschise umanității sunt limitate și cuprinse de logica noastră. O colecție de publicații politice își propune să contribuie la „elaborarea doctrinelor unei noi ere”. Se prevede o modificare de structură în viața societății fie în sensul unui intervenționism naționalist sau al unei organizări internaționale a proletariatului, fie în sensul fascist al unui stat totalist și corporativ, etc..

Nouă ni se pare însă că vrând să întrecă o fază care nu l-a mulțumit, omul modern trebuie să revină mai întâiu la un spirit mai cert și mai permanent. Din încercările vremii din urmă se naște aspirația lui către ordinea interioară și cea universală. Așadar în experiența de până acum trebuie să găsească omul modern motivele organice și active ale expansiunii sale.

Spiritul anistoric al anilor de după războiu îl recunoaștem mai ales în Europa dictatorială. Fascismul ne apare ca exemplul cel mai puternic și mai operant în mentalitatea vremii noastre. Imensul efort de coordonare al unei națiuni și al unui stat pe care îl reprezintă nu are rădăcini istorice și nici o ideologie premergătoare. Dacă vrem să-i găsim cauze istorice nu-i putem afla decât cele imediate și parțiale ale unei păci pe care Italia învingătoare o socotea insuficientă și vexatorie pentru demnitatea națională. Cât despre meritul pe care și-l acordă fascismul de a fi înlăturat primejdia revoluției bolșevice și pe care antifasciștii nu i-l recunosc nicidecum, el constituie cel mult o misiune pe care Mussolini și-a

asumat-o sub presiunea evenimentelor prezente iar nu cauzele istorice care au dus la marșul asupra Romei. În ce privește ideologia este adevărat că teoreticienii apăruiți după instaurarea fascismului au căutat să fundeze istoric sensul revoluției italiene în ideea străveche și specifică de tiran. Dar aceasta este o viziune mai curând lirică decât politică iar fascismul rămâne, astfel cum s'a produs și cum a fost explicat în urmă de cel mai important teoretician al său, o mișcare fără rădăcini, empirică și actualistă. Desigur, pragmatismul american transplantat în Italia sau futurismul italian, Papini sau Marinetti s'au exprimat și înainte de instaurarea fascismului dar ideologia lor n'a tins niciodată la mișcarea politică pe care a putut-o justifica în urmă. Iar când Malaparte, acesta apărut în urma revoluției fasciste, tinde să-i găsească fundamente în trecutul cel mai depărtat, discontinuitatea istorică ne apare aceeași, căci Italia de astăzi înseamnă o totală răsturnare a Italiei lui Cavour. Absența unei ideologii premergătoare, primatul acțiunii și fundarea teoretică ulterioară sunt caracterele cele mai evidente ale fascismului. Este interesant de menționat afirmația prin care Contele Sforza ne asigură că într'o conversație pe care a avut-o cu Mussolini în 1922, acesta i-a declarat că programul său politic va fi totuși de principii democratice.

Dar spiritul anistoric a luat forme variate și s'a intensificat mereu iar astăzi criza economică, soluțiile pe care lumea le caută și sfârșitul pe care dorește să-l prevadă, măresc impresiunea de discontinuitate. Acestei trăiri discontinue în timp îi găsim corespondențe în toată expresia literară a vremii de după războiu, în toate particularismele care au înflorit, în ceea ce a fost procesul de fărâmițare al lumii moderne. Benjamin Crémieux (*Inquietude et Reconstruction*) analizând caracterele literaturii de după războiu observă mai întâiu descreșterea universalismului. Contradicția specialistului modern, pe care americanismul l-a dus până la ultimele consecințe, stă în izolarea lui într'o categorie restrânsă, într'o existență parțială și separată și în același timp într'o tipizare profesională care numai la o considerare superficială ne poate face să credem în existența omului modern universal. Personalitatea a fost condamnată la sacrificiu în vremea noastră și astăzi se vorbește mai mult despre categorii de oameni decât despre om. Iar când face obiectul literaturii, personalitatea oferă prilejul unei analize disociatoare. Se poate spune că psihologismul literaturii moderne tinde să demonstreze imposibilitatea unei psihologii căci inconsistența eului și neidentitatea lui cu sine nu ne pot oferi decât observații particulare și cazuri înfinit variabile. Sentimentului disolvant și anxios al literaturii de după războiu îi găsește Benjamin Crémieux trei forme distincte: refuzul realului pe care-l ilustrează curentele dadaiste și suprarealiste, disocierea personalității operată de literatura psiholo-

gică și ceea ce s'a numit hamletismul contemporan, forma mai generală și esențială în care se mărturisește tânărul intelectual inadaptabil și ezitant. Aceste aspecte ale literaturii, pe care Crémieux o consideră terminată în 1930, sunt desigur pe cale de prefacere și refacere. Criticul nostru vede, însă, mai just când, contrazicându-se oarecum, bănuiește în reconstrucția pe care o așteaptă dela o nouă perioadă de timp, elemente pe care le găsește de asemenea în literatura de după războiu. Dar atunci înțelegem că nu se poate vorbi despre un sfârșit definitiv și nici despre un început surprinzător.

O perioadă de timp este o totalitate de manifestări paralele și polivalente. Dar când sensul lor unitar scapă din cadrul în care se dezvoltă plenitudinea existenței, reacțiunea se produce în mod necesar. Vremea de după războiu a adus o fărâmițare a lumii spirituale, o discontinuitate istorică, ideologică și politică, a favorizat toate tendințele centrifugale, spiritul anarhic a compromis individualismul, orgoliul originalității a înfrânt norma și valoarea tradiției, particularismele și minoritățile au ridicat toate pretențiile, toate domeniile activității omenești au fost lovite de incoerență. Toate reacțiunile, însă, s'au

produs de asemenea. Benjamin Crémieux are dreptate să spună: „Ar fi o naivitate să credem că lumea a inebunit și că merge către dispariție. Ea se organizează și în noua sa înghebare va trebui ca legile fundamentale ale vieții spirituale să fie respectate“.

Nu credem că se poate vorbi despre un sfârșit, despre un început radical. Cel mai mare sfârșit ar fi să începem a crede în continuitatea ordonată a existenței. Refuzăm să credem că și cele mai rătăcite drumuri ale vremii noastre ca și cele mai mari suferințe pe care în atâtea feluri ni le-a oferit viața de după războiu, nu vor avea importanța lor în opera de reînchegare la care aspirăm. Dacă întrevedem un timp de amplă și ordonată refacere, în ce să căutăm puterea și elementele ei, dacă nu în valurile întortochiate și dureroase ale frământărilor de până acum. Ni se pare că lumea fărâmițată în toate felurile aspiră către ordine și către un reînnoit sistem de certitudini care vor trebui să izvorească din negațiile trecutului cel mai apropiat. Ceea ce i se poate dori este un mers în același timp calm, sigur și expansiv.

ALEXANDRU VIANU

VASILE PÂRVAN¹⁾

1882 — 1927

„Oamenii noi înflorind în marea lumină a vieții, se pleacă cu reculegere spre pământul unde dorm oamenii vechi, din țaria cărora au crescut ei, oamenii noi, ca florile nouă din pulberea florilor vechi“.

Parentalia

A vorbi astăzi despre Vasile Pârvan este o datorie pentru cei ce înfruntă existența prin știință, dar mai ales este o datorie națională. Acest om care s'a sfârșit atât de repede a avut totuși tăria de a lăsa o puternică lumină în urmă. Și dacă existența sa trupească a fost așa de mică durată, lumina spiritului său va lumina multă vreme viitorul așa cum a biruit în unerecul trecutului. A prinde întreaga sa ființă spirituală, a încerca să o facă accesibilă și altora, este a o reda plastic, a sculpta într'un fel figura sa neobișnuită. A vorbi însă despre Vasile Pârvan este foarte greu; greu pentru că el nu a trăit vremea, în care să-și poată spune ultimul cuvânt, dar mai ales că a fost un om de-o viață adânc interioară, bogată, puternică.

A fost un suflet de erou: entuziast și profund, activ și luminat, chinat și dâr; de o dârjenie amară, aspră, asemănătoare tragicilor eroi antici în impresionanta lor luptă cu destinul. În sufletul său era o adevărată gamă de aspecte variate care se împleteau într'un tot pe cât de armonios pe atât de viu. „A

fost un paradox viu, o antiteză în acțiune, unirea incompatibilităților, ce totuși trăiau în armonie“. ¹⁾ Complexitatea și profunzimea sufletului său îl făceau adesea de neînțeles. În figura aspră, continuu concentrată se închideau laolaltă rațiunea și stringența omului de știință, cu profunzimea și tăria gândului dur al filosofului și cu elanul puternic și înclinat liric al artistului. Dela tumultul interior, adesea nebulos, al unui vizionar romantic, el se înălța până la liniștea și seninătatea deplină a celui care oficiază la altarul adevărului, binelui și frumosului adevărat. „Adevărul în sine, dreptatea în sine, frumosul în sine, sunt senine și reci ca înaltul cerului“ și pe acestea a voit el să le atingă. Gândul lui Pârvan vibra bogat și frumos împodobit corintic, dar și simplu, linear, doric. Eru-ditul și omul de știință, filosoful și artistul s'au întâlnit într'o frumoasă colaborare în acest suflet de elită. A le despărți înseamnă a nu pătrunde în esențialul ei această superioară existență.

*

Genial dotat, acest frământător de gânduri, acest singuratec, a încercat cu tăria sa de gând, să pătrundă în cele mai adânci și intime cute ale sale, istoria și întreaga existență, atât de enigmatică, atât de ciudată a omului. De aceea el nu a ignorat nimic

1. Cu ocazia a 50 ani dela naștere și 5 dela moarte.

1. D. Gusti: Vasile Pârvan — Un model academic.

din ceea ce este licărire de spirit, din ceea ce este atins de această existență omenească.

Istoria națională ca știință, fusese cu deosebită strălucire purtată de înaintași, așa cum nici o altă știință românească nu a fost purtată. „Cu Vasile Pârvan însă arheologia românească și în general istoria veche capătă un adevărat caracter științific. Calitățile sale înăscute de om de știință, precum și înclinarea naturală către filosofie și artă, i-au dat largi posibilități de înțelegere pentru cursul istoric al societății omenești cu tot ce a produs ea în decursul vremurilor. Dacă la acestea mai adăugăm serioasa sa pregătire în diversele domenii ale spiritului omnesc găsim în Pârvan cel mai indicat înțelegător al fenomenelor istorice și întemeietor al unei științe românești.

Istoria omenească având aspecte foarte variate, fenomenele ei fiind de o bogată țesătură intimă, istoricul trebuie să poseadă în mod necesar o excepțională claritate și putere de pătrundere a tuturor manifestărilor de viață omenească. „Darul de a crea istoria generală e principiar condiționat de această claritate și multilateralitate de suflet“. Vasile Pârvan a avut acest dar.

Ceea ce însă constituie marea posibilitate de creație în istorie este dubla putere de analiză și sinteză a fenomenelor, care în evoluția lor prezintă aspecte concrete accesibile unei directe pătrunderi, dar și un curs adânc, nevăzut, ascuns observației noastre directe. Rostul istoricului este ca plecând de la cunoașterea primelor elemente să purceadă la reconstituirea întregului în legăturile sale cauzale. „Explicarea istorică a evoluției fenomenelor pleacă de obicei de la alte fenomene care apar înrudite. Trebuie însă pentru a nu greși în concluzii, o analiză prealabilă foarte atentă și subtilă, a conținutului spiritual al diferitelor fenomene care apar după aspecte înrudite, putând fi totuși în fond deosebite. Sunt în istorie însă fenomene pentru care nu găsim decât la o anumită distanță, o legătură. Această legătură îndepărtată — adesea ușor recunoscută — trebuie însă urmărită. Și aici e greutatea. Căci sunt și râuri subterane ale evoluției istorice. Aici însă numai cu sinteza reconstitutivă ne putem ajuta. Din fragmente aproape înformate de gânduri și aspecte formale, din adâncimile divinatoare ale propriului suflet, trebuie să refăcem ideal cursul râului ascuns, să aruncăm pod peste prăpastia între două proeminente bine definite“. Vasile Pârvan a întrunit amândouă aceste calități și le-a întrunit într-o largă măsură. Calitățile eruditului și ale cugetătorului istoric într-unite în aceeași personalitate au creat opera monumentală a adevăratului nostru om de știință. Continuu atent asupra detaliului istoric, asupra faptului mărunț, dar totuși eloquent, el tinde către sinteza superioară. Bogatul material de erudiție nu constituie pentru Pârvan scopul în sine al cercetărilor, ci cu un mare dar de metodă și viziune integrală, este interpretat în lumina unui

sistem de relații cauzale prin care tinde să redea reconstituirea vie a fenomenelor, ce apar ca frânturi atât de lipsite de o legătură internă. Orice document istoric, orice amănunt, este pătruns până în cele mai subtile și specifice calități de conținut spiritual, dar drumul său nu se oprește aici. Gândul său plin de neastâmpăr, bogăția sa sufletească îi dă îndemnul să treacă peste această cunoaștere fragmentară de fapte și să meargă în lumea enigmelor istorice. Numai aici își găsește el adevărata satisfacție, oricât de mari ar fi greutatețile: „A lumina cu puterea propriului geniu măcar o parte cât de mică, din obscura poveste a devenirii sufletului omnesc, spre a putea cel puțin bănuți care va fi capătul suferințelor și rătăcirilor noastre, e o năzuință care ori de câte ori până acum ar fi isprăvit în întristare și desnădejde, e totuși prea asemănătoare cu sborul marelui al vulturului, ca să n'o încerce mereu omenească, fie și numai spre a muri frumos“. Și dacă înainte de Vasile Pârvan, erudiția a fost la noi practică până la cel mai înalt grad, apoi explicarea științifică prin aplicarea unei metode viguroase, abia prin el își capătă adevăratul său caracter. De la *Salvoniu* până la *Getica*, trecând prin toate celelalte opere ale sale, găsim aceleași calități de reconstituire sintetică bazată pe o larg cuprinzătoare erudiție. Că din acest punct de vedere el a fost unic e ușor de înțeles dacă privim istoria veche și arheologia românească, înainte și după el; dar mai ales după el: ce gol a rămas; aceasta, pentru că l-am avut.

Cu cât se împlinea opera sa istorică, Vasile Pârvan își lărgea preocupările tot mai mult. Pornind de la istorie, el ajunge să atace problemele fundamentale ale filosofiei: filosofia cul urei, estetică, etică și chiar metafizică. Știința în această vreme era numai un punct de plecare.

Este de observat că filosofia românească datorează mai mult istoricilor decât filosofilor de meserie. A. D. Xenopol, Nicolae Iorga (oricât de filosofic ar părea) și în sfârșit Vasile Pârvan, sunt cei care au creat în filosofia românească. Poate surprinde dar așa e; aceasta, pentru că istoricii noștri au fost oameni vii. Prin legăturile adânci cu spiritul nației, ei au fost feriți de a juca rolul de importatori.

Dacă cu A. D. Xenopol suntem în domeniul filosofiei istoriei și cu Nicolae Iorga suntem în morală, apoi cu Vasile Pârvan, trecând prin aceste două domenii, ajungem în metafizică. El atacă cu multă tărie problema existenței. Tragismul său nu este altceva decât rezultatul unei concepții pesimiste asupra existenței omenești în raport cu marele Cosmos, dublat de-o atitudine eroică. Pârvan, după cum s'a mai spus, a fost un filosof născut. Dacă el este lipsit de un sistem, apoi desigur că filosofia sa are un caracter viu: a fost trăită până în cele mai mici

amănunte, filosofia sa este una cu viața sa interioară. Dacă în trăirea sa metafizică nu găsim o ordine explicativă a lumii transcendente, apoi desigur că prin această trăire, el a soluționat într'un fel al său problema sensului vieții omenești.

Vasile Pârvan a avut o excepțională sensibilitate metafizică. Trăind continuu cu sufletul deschis lumii care depășește existența noastră efemeră, el nu și-a pierdut neprețuitul dar de a se mira de necunoscut și de-a admira sublimul". Sufletul său continuu frământat și-a păstrat o prospețime specifică intimității cu gândul metafizic. Sufletul său însetat după lumea substanțelor pure, după lumea veșniciei, alerga într'una după sublimul „gândului unic". Dar aceasta nu se poate face decât dintr'o renunțare la cele pământene, la cele ce se leagă de viața materială. „În special tonul sublim decurge din deplina uitare de sine și totala afundare în gândul obiectiv". Numai astfel putem în lumea noastră de trup și suflet să depășim ceea ce e trecător în noi, nedurabil. „Tot ce-i legat de intenții pur omenești dispare. Dar gândurile o mului, care cu simplitate copilărească, fără mândrie și fără vanitate sunt consacrate de el zeilor, adevărului, frumosului, tot ce e dar închinat de el eternității, vedem că rămâne." Sau mai departe: „cele mai puternice avânturi ale noastre nu dau nimic statornic dacă însuși sufletul nostru nu e deslipit de cele pământești, nu e acordat în tonul eternității."

A filosofa, pentru Vasile Pârvan era o necesitate ca aceea de a se bucura de lumină. Sufletul său era ca un ciorchine bogat de fructul vieții cu enigmele ei. Ce înseamnă existență? Ce e viața? Ce e moartea? Care e sensul vieții și al morții? Ce atitudine trebuie să luăm față de aceste două probleme ale existenței? Acestea sunt întrebările care i-au preocupat sufletul întreaga viață. Pârvan a fost un mare singuratic. Ca *Alegenor*, cioplitorul de piatră, el înțelegea că „ce e comunicabil e, prin însăși esența lui, comun, obișnuit. Marea iluminare interioară e necomunicabilă". Singurătatea el nu a simțit-o numai în raport cu semenii săi, ci și în raport cu întreaga existență. Din conștiința acestei singurătăți morale și metafizice, a născut întreg tragismul său. Dar dacă prin conștiința singurătății sufletul său este chinuit, mântuirea și-o găsește tot prin singurătate. Întoarcerea la natură și deschiderea sufletului său bogatelor manifestări ale firii pe care o propovăduiește pentru împăcarea sa, nu se realizează decât tot prin singurătate. De aceea *Anaxandros* cântă cel mai frumos imn singurătății: „În liniștea ta, natura ni se deschide toată: auzim iarba cum crește, înțelegem simțirea florilor. Și glasul mugurilor veseli, chiuind de regăsirea luminei și înțelepciunea fiarelor grave care se gospodăresc în pădure și cântecul neîntrerupt și vesel a tot ce trăiește în lume și tremurarea holdelor la apropierea grindinei pure și fremătarea codrilor la venirea fur-

tunei de vară și schimbarea la față a apelor cu fiecare ceas al zilei și schimbarea la suflet a vântului cu fiecare semn al cerului, — toate ni le dăruiești spre pacea binecuvântată a inimilor noastre. Și ușurați de toată povara griji de sine, sufletul nostru, își deschide potirul, ca florile dimineața în rouă." Această trăire se revarsă însă și asupra trecutului, făcând ca sufletul deschis ca un potir să primească bucuria aducerilor aminte: „Se trezesc din adâncul uitării gânduri și forme fecioare; ca puful pe piersica moale, ca bruma pe strugurii negri, așa acoperă noul imaginile chemate la viață. Prin singurătate și tăcere și-a căutat el liniștea sufletului bătut de legile omenești. Prin mângâerea împlinirii dorului ca prin singurătate și tăcere să-și acorde viața cu gândul veșniciei; numai așa mărturisește el seninătatea deplină.

Trebue însă să observăm că această efuziune panteistă cu natura, cu legile firei, nu este același lucru cu panteismul budist, care urmărește nimicirea euului, individual conștient, în unitatea primară a firii, ci pentru Pârvan „ea devine tocmai o trebuință de amplificare a euului conștient, până la a-l face receptiv pentru expresia cea mai intimă a naturii, până la a obține permanenta contemporaneitate a prezentului conștiinței cu trecutul memoriei și până la ridicarea aceluiaș eu la nivelul ritmului celui mai pur al dinamicii spirituale" ¹⁾.

Deși învăluit într'o concepție pesimistă asupra existenței omenești, Vasile Pârvan îi acordă acesteia un sens, prin afirmarea spirituală. Această afirmare spirituală și-a realizat-o prin iubirea substanțelor eterne în ritmul cărora trebue împlinită viața. Pentru el sensul vieții este în creație; numai astfel poate fi învinsă moartea. A trăi, pentru Pârvan a însemnat sublima încordare a spiritului întru eternizarea vieții. „Ce înseamnă a trăi? E singura realitate sublimă în care poate aspira omul: este eternizarea vieții prin toate mijloacele energiei omenești, întru ritmul spiritual; e biruința împotriva morții; este veșnicia în crearea noastră, adică armonizarea noastră cu cosmicul, purtător în esența lui a vieții nepieritoare".

Uitarea de sine și contopirea cu gândul obiectiv face din Vasile Pârvan un adevărat aristocrat. El nu acceptă aristocratismul estetic al lui *Nietzsche* și nici chiar forma lui eroică antică. Deși asemănător cu acesta din urmă, el are mai multe afinități, se simte mai apropiat de rezistența morală a stoicului prin care este legat de creștinism. Prin aceste atitudini, sufletul său crede că poate atinge *tonul sublim al existenței*. Pârvan vrea viața în realitatea ei crudă; atitudinea sa se reduce adesea la o dârjenie amară încercând să taie orice iluzie vieții: „nu spera în aceea ce nici stelele care ne par veșnice, nu au".

Acesta este filosoful Vasile Pârvan, a cărui filosofie

1. Tudor Vianu: V. Pârvan și concepția tragică a existenței.

În conținutul său poate conveni sau nu; ceea ce nu scade însă nimic din calitatea de a fi gânditor. Filosofia sa este de o patetică sinceritate; aceasta este de reținut.

Arta poate fi, pentru unii oameni, cheia tuturor enigmelor ce ne înconjoară; ea le poate da calea către pătrunderea esențelor, obișnuit însesizabile. De aceea artistul a fost adesea considerat ca pătruns de ceva supraomenesc, prin care păstrează legături cu tainele lumii. În acest punct arta pare că se întâlnește cu metafizica așa cum se crede că ar fi în cazul lui *Beethoven*, acest titan care a vorbit mai mult decât toți filosofi. Pârvan prin înclinarea sa romantică tindea către acest înțeles al artei. Totuși, umanist desăvârșit, cunoscător al artei antice greco-latine și al renașterii italiene, Pârvan s'a pătruns de esența artei. Trăind în intimitatea marilor creatori de valori artistice: Homer, Sofocle, Fidias, Virgiliu, Dante, Leonardo da Vinci, Michelangelo, a iubit frumusețea adevărată, frumusețea eternă. Iubia frumosul în toate întruhipările sale: în muzică, în plastică, în poezie. Acest riguros om de știință, acest gânditor înăscut, a fost un suflet sensibil și bogat, de artist.

Pârvan avea o pătrundere aproape mistică a muziciei. (El iubea cu deosebire simfonia V-a a lui Beethoven, simfonie ce simbolizează lupta omului cu destinul). Între celelalte arte, e posibil ca muzica să fi avut un dar excepțional asupra sufletului său. Năvălirea lumii bogate de sunete, putea să-i deschidă calea mai ușor către realitatea superioară a substanțelor eterne, în lumea cărora tindea să ajungă. Într-o convorbire cu un prieten, Pârvan mărturisește această înclinare a sa pentru arta muziciei; „visez la o viață în care toate faptele ar fi pătrunse de muzică”¹⁾.

Artist prin temperament, bogata sa viață lăuntrică nu mai putea fi exprimată în forme precise. Prin conținutul vieții sale sufletești, sub influența afectivității sale puternice, cuvintele prindeau o formă ritmată, care îl orienta către artă. De aceea vorba și scrisul său au depășit limitele obișnuite ale științei și filosofiei, pătrunzând în literatură. Sufletul său liric a tins către o exprimare plastică și totuși fluidă; stilul său s'a colorat; metaforele și simbolurile au devenit abundente; imaginile vii, trăsăturile sculpturale au inundat paginile sale filosofice.

1. Em. Bucuța: Vasile Pârvan al amintirii.

Scrierile sale filosofice fiind mai mult vorbite la tribună, scrise, pierd din frumusețea lor originară. Prin glasul oratorului, care era Vasile Pârvan, fiecui cuvânt, fiecă frază căpăta o frumusețe nouă: limbajul tindea către muzică. Ritmul era tot mai puternic inтонаțiile apăreau ca valuri și cuvântarea se făcea cântată. Prin nuanțările de timbru, prin variațiile tonuri de exprimare, prin elanul și patetismul sincer de care dispunea, Pârvan făcea ca gândul său îmbrăcat într'o haină de mare colorit, să apară într'o rară muzicalitate. Arta sa era în deosebi artă verbală care stăruia în chipul cel mai desăvârșit, ritmul natural al limbei.

Dar arta sa nu era numai frumusețe muzicală. Imaginile bine ordonate și limpede înfățișate, desprindeau forme precise, pline de armonie. Puterea de evocație sculpturală făcea ca gândul său să crească în fața noastră prins în trăsăturile lui esențiale, așa cum îl învățaseră Grecii din vremea clasică, ce trăiesc și astăzi prin frumusețea gândirii lor plastice. Ca și cioplitorul de piatră, Pârvan încerca „plăsmuirea sinceră a gândurilor de vis în marmoră tare”.

Acest continuu înamorat al adevărilor și frumuseților eterne a fost un mare singuratec; prin setea sufletului său dar și prin situația socială ce și-o creease. Viața sa înălțată, lumînată, plină de rezistență morală stoică, este simbolul unei nobile existențe omenești. Într'o lume de ignoranță și urât, el a purtat candela adevărului și a frumuseții: într'o vreme de mare sbucium și domnie a egoismului brutal, el a trăit o viață demnă, la lumina unei etici universale. Vasile Pârvan a reînviat trecutul, dând viață cetăților și glas pietrelor; a cântat imn vieții, singurătății și tăcerii, luminii și muncii; a desvăluit frumusețea și a învățat binele. Sufletul său tare trăește și va trăi tot mai mult între noi. Lumina care a adus-o în știința și în sufletul românesc va purta pe calea cea bună pe cei ce-l vor urma. Și dacă astăzi încă nu vedem limpede pe drumul deschis de el, timpul ne va învăța unde este adevărul și ne va îndruma tot mai mult către isvorul lui.

Înțelegând sensul unei vieți de sacrificiu și de muncă, datoria noastră este de a pomeni pe acela care prin gândul său puternic și avântat a lumînat neamul, fiindcă „în pomenirea morților e conștiința despre viața fără de sfârșit în cele obștești ale ei.”

ERNEST BERNEA

C R O N I C A L I T E R A R Ă

NUNTA DOMNIȚEI RUXANDA, DE M. SADOVEANU

O nouă carte pe an, de d-l M. Sadoveanu, nu mai este o surpriză. Din contră, e ceva la care ne așteptăm. Iar când nu sosește, avem cuvânt să-i așteptăm apariția. Par'că stăm întru întâmpinarea unui unchiuș

călător care are de obicei să se abată și pe la casa noastră. Și știm de mai înainte că trebuie să ne povestească. Nu ceva nou, că poveștile nu pot fi inedite. Farmecul lor stă tocmai în săfoșenie. Să ne mai

spună despre patfmi grele, petrecute cândva; să ne evoce un svon de brădet întunecos, cu falfăiri de ierunci; să pifuiască isopii culese pe drumuri de vânătoare sau la sfat cu oamenii, lângă un foc zdravăn. Lucruri pe cari i le-a spus o ființă tafricană sau le-a deslușit singur din pacea codrilor fără de hotare. Iar dânsul, după ce le-a lîmpezit, le deșartă în rost deplin, de grai muzical, sadovenist..

Și într'adevăr, așa a venit și anul acesta, în pragul primăverii, cu o poveste cam ca a *Baltagului*. Care aduce cu *Măria sa Puiul pădurii*, cu *Zodia Cancerului* sau cu *Dumbrava Minunată*. Și cu toate patru la un loc. Din cea din urmă a luat procedeul de trecere de la realitate la vis. Din viață în poveste. Din *Baltagul*, a reținut nota concentrată, dramatică. Pășul răzbnării sângelui prin sânge. Din *Măria Sa Puiul pădurii*, splendorile lumii vegetale, a fiarelor, zburătoarelor și oamenilor pietroși ca trunchiurile ori ca stâncile. Și în sfârșit, din *Zodia Cancerului*, dragostea duioasă și nefericită a unui boier pământean pentru niște ochi de Domniță.

Așa a înfiripat *povestea*. Nu *romanul*. Povestea care vine din letopisețele zilelor lui Vaslie-Vodă alvanitul. Pe când se sfădă cu Matei-Voievod și se încuscrise, silit, cu Hmil, hatmanul Cazacilor. Acolo departe, în țara vremurilor, călătorim până la Crâm, la sălașurile tătărești de la Mare, apoi asistăm la o nuntă, râvnita însoțire a lui Timuș Bogdanovici Hmielnițchi cu Ruxanda, vlăstarul de pomina a lui Vasile Lupu, sau suntem purtați în izbătura grea a luptelor.

Ca să ne captiveze mai mult, pe acest fond de cronică bătrână, de pe la 1650, adică o a doua cusătură, o altă istorie, nescrisă în izvoade, dar plăsmuită și vie. E istoria neamului Sorocenilor, a înțeleptului parcălab de la Soroca și a nepotului său Bogdănuș, cu sufletul aprins de dragoste neîngăduită pentru Domnița Ruxanda, fca Măriei-Sale Vaslie-Voievod, poreclit Lupu. Cu aceste două istorii de demult, cu figurile trecutului cunoscut și cu acele închipuie, a înădit povestea. Prin lumina ei dulce, trec chipuri aspre de ostași, sftnici și călugări. Pe zările ei se arată dumbrăvi, pustii și pustiri. Se ivesc bordece, târguri și cetăți, de lângă apa Ozanei și de lângă Nistru.

O istorie care se cuprinde în 18 capitole. Cele dintâi patru slujind de ramă, un fel de punte sări-

toare care aruncă de pe tărâmul zilelor de acum pe acel de altădată. De la privirea unui portret se precede la un drum lung peste veacuri. Căci lângă Duruitoarea de supt munte se găsește peștera amintirii. Acolo unchiușul Ștefan a îndemnat pe nepotul său Bogdănuș să bea apă dintr'o fântână lină. Și trecerea s'a făcut din veacul nostru într'al 17. De aici înainte povestea poate să curgă în voie, pe supt domnia Lupului și a lui Gheorghită Ștefan-Vodă.

Eminescu avea cheia faustiană și romantică a cărții de magie, care preschimbă zodiile și deslănțue stihiele. D-l Sadoveanu are un mijloc autohton, apa vie a izvoarelor sau vedeniile aievea din *Dumbrava Minunată*. Prin vraja lor omul se eliberează de prezent pentru a naviga în lunile săvârșite.

În definitiv tot complexul cărții este în funcție de două elemente, cari se desprind ca un sistem muntos pe o hartă largă: este o culme de înțelepciune și alta de iubire. Cuget așezat de bătrânețe și văpale năpraznică de tinerețe. Una înfățișată prin parcălabul Soroceanu, alta prin Bogdănuș, nepotul lui. Emoțiunea creatoare a autorului a cristalizat în jurul acestor două axe. Credem astfel, fiindcă ele ne preocupă, în chinul citirii și ne însoțesc după aceea. Ne cucerește duhul boierului Soroceanu, care glăsuște adânc sau paradoxo („Nu te tulbura. Păstrează cei ai dobândit în lăuntru tău și întărește-ți puterile cu pâne și vin. Lasă vântul să bată și femeiele să cugete“, pag. 192) Ne dogorește plăcut ironia lui. Sau ne farmecă patima prea tânărului boier Bogdănuș, din pricina durerilor de dragoste, „care au fost și vor fi în toate veacurile aceleași“. O floare de înțelepciune și alta de dragoste sunt brodate mari în rejeaua cărții acesteia. De aceia bănuim că în procesul creator ele au au răsărit întâi și au adunat în preajmă-le pe toate celelalte.

Unor asemenea întâmplări de iubire și eroism, le refuzăm denumirea de roman. Au vraja unei poeme cu multe ecouri de baladă, cu fulgerări de gând, cu scîlpet de priveliști, cu zangăt de arme și svon de erotică. O poemă în proză (să-i zicem, sadovenistă), de felul celor de până acum, care deșiră simplu ca o cântare străveche, cu vorbe tulburătoare și viers gemut de alăută.

CONST. D. IONESCU

„BALADELE MUNȚILOR“. TRADUCEREA LUI KÁDÁR IMRE

Cititorii „Gândirei“ cunosc pe Kádár Imre. Ei spun numele pe unguerește, căci poetul-traducător este în primul rînd un scriitor maghiar cu excelentă reputație. Unii dintre Unguri (și poate dureros, o mare parte a Ungurilor) văd și azi în opera unui scriitor, totdeauna reflexul vieții politice a unui neam. „Puntea“ de care vorbește mai de nou eminentul publicist ungar, *Spectator* de la „Ellenzek“ din Cluj, a existat

mai de multă vreme.... Amintirile sînt încă prea proaspete, ca să fie uitate. În Budapesta de odinioară „marele păgân“: Ady, a observat, că oricare ar fi diferendul politic între noi Romîni și Unguri, situația geografică ne obligă, ca să ne apropiem, și Ady a avut curajul, ca atît în „Nyugat“ cît și în „Világ“, cu enorma lor publicitate și autoritate morală, să accentueze necesitatea apropierii... culturale între nea-

murile din bazinul Dunărei. Procesul istoric de o mie ani, s'a desbătut cu finalul tragic al Ungariei milenare. „Tragedia“ însă realmente nu are aspectul unei tragedii antice pentru Unguri... Dinșii s'au aglomerat într'un Stat nou, cu o determinațiune sigură culturală, pe care nu o poate contesta nimeni, dar a vorbi iar de-o revenire la vechea situație istorică ar fi azi anacronic și contrar evoluției. — „Consumatum est“ spunea jezuitul la sfârșitul unei vieți, și noi n'avem decât o datorie: să uităm lumina, sfeșnicul, și să deschidem fereastra ca să pătrundă cit de mult aer curat în cetățuia de odinioară. — „Apropierea“ culturală între noi și Unguri are așadar un trecut deja. Ungaria veche avea și dinsa propovăduitorii mult cîntatei apropieri. Sînt și eu unul dintre aceia, care la începutul „carierii“ mele literare, cu cei 18—20 de ani ai tinereții, am îndrăznit să fac cunoscut grandomanilor de atunci, că „Valahul“ are și dînsul un uriaș aport civilisatoric, că „Valahii“ nu sînt numai slugi și pociți, că în București nu sînt numai „cîini morți“ pe stradă și bragagii, care poartă cuțit la briu, că și noi Rominii avem de spus Europei, și în merindele noastre seculare purtam ascuns fluerul vrăjit, la al cărui plîns, se va deștepta și conștiința apusului, de-a ne dărui și nouă titlul de nobleță pe care-l purtam nu numai în blazoanele familiare, ci moștenite în suflet dela strămoșii daco-romani. *Realmente, Budapesta de odinioară nu ne-a cunoscut.* Că politica oficială a dictat acest ritm, n'aș putea afirma cu tărie, căci ar fi fost o prea mare gafă — a politicienilor Unguri, dintre care unii ca *Deák Ferencz* și *Mocsóry Lajos* s'au manifestat cu o impunătoare serioșitate. Ungurii erau vexați de Viena autocrată și până la 1867, politica ungurească nu era decât o luptă crîncenă împotriva centralismului aulic al Austriei. Îndată ce s'a putut observa o întărire a individualității de Stat a Ungariei, și aceasta abia în anii ce-au urmat independenței maghiare — Ungaria, în loc să urmeze platforma dictată de Legea Naționalității a lui *Deák Ferencz* (rămasă spre norocul nostru al Romînilor, în cartoanele administrației maghiare...) a încercat metoda imperialistă a feudalismului, pe care o ajuta fără șovăire clericalismul. S'a lansat ideea celor „20 de milioane de Unguri“ ai lui Rákosi Ienó, la care a ripostat întreg aparatul administrativ al Statului maghiar. A fost o eroare, din care a profitat istoria modernă, care osîndește la moarte orice tendență de asimilare.

Cum noi Rominii din Ardeal nu puteam deveni niciodată Unguri, cu toate că cunoaștem cea mai perfectă limbă literară, nu poate deveni niciodată român și „scriitor român“ *Szabó Dezső* (alias Gheorghe Mille). Și cum, între neamuri înțelegera o poate face mai ușor un vers, o pînză, un cîntec, decât zeci de mii de anchete, interviewuri, pamflete și conferințe, rolul scriitorilor și artiștilor este de fapt foarte delicat și susceptibil: a nu cădea victimă unei himere,

ori a nu ajunge a fi numit: vîndut, renegat, etcp *Pentru acei, cari nu observă tragedia culturii europene: lipsa de sinceritate și încredere în forțele idealismului, contactul între culturile naționale este și azi un calvar politic, iar pentru acei, cari îndeamnă la cunoașterea particularismului etnic...*

Pentru unii (și durere, majoritatea...) nobilimea ungără este refractară unei bune înțelegeri, este și azi, după un război îngrozitor, un nucleu reacționar, care visează *jus primae noctis*, se inspiră de fantoma Călugărului Alb, așteaptă pe Hadur, ca să distrugă puhoiul levantin — iar Bucureștii, sînt „oropsitorii gentrysmului cavalier“. De aceasta, are multă dreptate d. Octavian Goga, cînd spune, ca unul dintre cei mai competenți, că numai suflete curate și cinstite pot încerca schimbul de idei între Capitala României și Budapesta intransigentă. Bine, dar pînă cînd și de ce? Geniul lui Goethe a putut fi aclamat în zilele trecute de Parisul învingător! La Strassburg festivalul lui Goethe a fost asistat de întreg aparatul de stat al oficialității franceze... Pe Petöfi noi l-am tradus prin Goga. St. O. Iosif și „Tragedia Omului“ așteaptă asemenea botezul de pe malul Dimboviței al lui Goga. Anny Ondra (iertată divagația) care se mîndrește a fi o șovinistă cehă, a fost asaltată de seladonii Budapestei. Exemplele sînt atît de elocvente, în cît nîc nu ar fi nevoie să mai stăruim pentru buna reușită a congresului Pen Club-ului, care nu este un parlament de renegați și pîrlîși politici, ci funcționează ca o organizație de elită a fruntașilor scrisului turtor națiunilor.

A trebuit să spun aceste cuvinte de introducere, confesiune dureroasă poate pentru reacționarii din ambele Capitale, căci altfel, nu se poate înțelege curajul civic pe care-l are prietenul și camaradul nostru *Kádár Imre*, care în loc să-și prepare nemurirea cu versuri subtile, romane și eseuri, și-a pus întregul talent în slujba unei idei, care merită dela început recunoștința integrală a intelectualismului românesc. Poetul *Kádár Imre*, este un vechiu recidivist în materia „apropierii culturale“. Dînsul, artist și intelectual pur-singe, observă că în sufletul românesc ignorat din nepricepere, reavoință ori nostalgie romantică de consîngeniul lui, se manifestă forțe vii ale naturii. *Kádár* trăește în Cluj dela înfiriparea Statului românesc înnoit. În acest timp, a învățat să cunoască tainele limbei romînești. A pătruns zi de zi în secretul acestei bogății sufletești, și a recunoscut în sufletul nostru simțiri identice cu ale neamului său. A început să traducă din „politeță“, ca să-și desvolte arta într'o grandioasă activitate, ca un impozant monument de sinceră admirație pentru talentul românesc. *Kádár* în timp de 12 ani a tradus singur din românește, mai mult de cît toți propagandiștii autentici, și traduceriile lui sînt *toute bune*, aș putea spune, admirabile. A avut un scop miraculos, a atențat la acea recunoștință ignobilă, care se numește

recompensă materială? A cerut ceva pentru că a bătut atîta energie în „puntea” între poporul nostalgic-turanic și între urmașii coloniștilor daco-romani? Fost-a beneficiar de bursă, misiune, ori subvenție pentru această operă dificilă, controlată cu atîta pasiune de pomanagii, care îndispun cu drept cuvînt pe oamenii politici? L-a obligat cineva pe Kádár ca să pună pe scenă pe atîția scriitori dramatici romîni? Făcutu-s'a instrument în mîinile unui șef de partid ori proprietar de trust-bancar cu po-lia: „sînt un propagator al culturii romînești?” Dinpotrivă, foarte modest, de-o supărătoare modestie, Kádár a muncit tăcut, ca un adevărat pionier al civilizației, care nu cunoaște poticnire, și pretinde pas alergător de la scriitorul de azi! După atîția poeți, romancieri, dramaturgi, traduși din romînește, Kádár se oprește de astădată la autorul cel mai autentic al unei culturi: la obîrșia geniului romînesc: poezia poporului. „Baladele Munților” este recenta surpriză Kádariană... Poetul maghiar, care cunoaște literatura universală în cele mai intime părți, Kádár, care stăpînește cultura unui doctrinar, sociolog, eseist, dramaturg... scoate din fundul îmbelșugat al inspirației primitive: Miorița, Năluca, Cucul și Turturica, Blestemul, Soarele și Luna, cu atîtea adîji și comentarii, și creiază un adevărat clenodiu de inspirație romantică, și le „transcrie” în ungurește cu acea virtuozitate superbă, pe care nu o poate stăpîni decît numai un artist adevărat, căci diletantismul s'ar răsbuna mai ales atunci, când este vorba de un autor atît de fecund și tainic cum este: poezia populară romînească. Evident, că pasiunea lui Kádár pentru a ne face cunoscută literatura noastră Ungurilor, nu poate fi lipsită de un scop. Scopul: cunoașterea, propagarea și recunoașterea literaturii romînești? Dar care este cauza? Kádár nu este instrumentul nici unei coterii politice, nu ocupă nici o funcțiune publică, nu are nici un nex politic obligatoriu la amabilități — durere, argumente pentru a cerceta scopul. Repet, atacînd poate banalul, Kádár este instinctiv un *solus*. În aceste blestemate vremuri de materializare a oricărei concepții intelectuale, Kádár ne arată un exemplu viu al existenței idealismului.

Am condamnat *à priori* acțiunii de înțelegere între neamurile citate, căci de obicei, *ne-am obișnuit să vedem în fiecare acțiune de „apropiere”, o trambulină de oportunitate pentru inișiatori*. Oamenii politici se „apropie” atunci, când le dictează interesul. Bancherii își aduc aminte atunci de concepții politice, când oarecari combinațiuni pretînd o deviere dela vechea platformă. (Cazuri? Cetiși zilnic surprinderi politice între antagoniștii de odinioară, planuri, care

alteași ar irita opinia publică, provocînd anateme energice)... Dar oricum încerc să găsesc cauza inișială a traducerilor pe care le face din romînește de atîtea ani Kádár, nu găsesc decît un argument final: Kádár este un artist. Și artist veritabil cum este, observă, că între neamurile mici din bazinul Dunării prăpastia sufletească este prea mare. Uneori înegălitățile imaginare împiedecă glasul curat al celor buni ca să-și schimbe nu numai pasportul, ci și ideile. Kádár demonstrează existența unui uriaș, care există în neamul nostru și contrar celor cari nu vād decît defecte în noi, Kádár scoate din fundul mării negre mărăgăritare scumpe nu numai nouă, ci ori căruia popor mare.

Kádár putea traduce și Faust-ul lui Goethe, Mазzeppa, ori versuri... atîtea mi și mi, începînd dela Rilke și pînă la... Wilde, ori Paul Valéry. Sunt sigur că ar fi putut traduce și pe Proust, pe Samain, pe Oscar Wilde... ori pe Gerhart Hauptmann, căci dublările chiar și în literatura maghiară se iartă, dacă aceste sînt succesiv tot mai bine. Poeții contemporani ai Ungariei de azi: Babits, Kosztolányi, Szabo Lőrinc regretatul Toth Árpád, au tradus enorm din poezia modernă europeană și chiar extra-europeană (Vezi Antologia chineză a lui Kosztolányi apărută acum!) Kádár, care trăește în Cluj, a adăogat la aceste traduceri o minunată serie de opere romînești tălmăcite în o distinsă factură poetică maghiară.

„Gândirea”, care-a accentuat dela înființarea ei necesitatea schimbului de idei între noi și popoarele care ne înconjoară, geloasă pe acest nou și prețios omagiu făcut literaturii romînești, își notează și acest act de curaj civic al camaradului nostru, căci traduceriile lui Kádár ne folosesc mai mult, decît mi și mi de declamații retorice ale profesioniștilor politici. de oportunitate, reîncălzite după necesitate la minut O datorie de reciprocitate ne obligă însă să răspundem și noi, și cit de urgent, *prin artiști chemați și nu prin acțiuni de amatorism, cu traduceri făcute cu pasiune, din literatura vecinilor noștri*. Căci ar fi și de astădată o eroare a noastră, să credem că literatura maghiară încarnează tipul unui *Miška* cu mîneci sufocate, torturînd scîndurile unui han de pustă. — Apropierea să se facă în primul rînd între forțele vii ale unei națiuni: artiștii adevărați.

Și atunci „puntea” nu se va legăna în văzduh *)

EMIL ISAC

*) N. B. Nici nu este nevoie a arăta că volumul d-lui Kádár a fost tipărit în condițiuni occidentale, cu un lux caracteristic unei arte tipografice și îmbogățit de ilustrațiunile prodigiosului nostru Demian, cu douăzeci și opt de imagini, care mulțumesc cu prisosință gustul unui pasionat bibliofil.

CRONICA SPECTACOLELOR

TEATRUL NAȚIONAL : *Fântâna Domnului* de d. Dragoș Protopopescu ; *Conul Leonida față cu reacțiunea și D'ale Carnavalului* de I. L. Carageale.

Tragi-comedia d-lui Dragoș Protopopescu o așteptam așa cum a fost : dând, adică, o splendidă satisfacție elitelor care cred în rostul spiritual al teatrului, lăsând puțin nedumerit „marele public“, în război cu anumiți cronicari dela gazete și stabilind cu literatura, cu poezia, acea înaltă legătură prin care teatrul își capătă suprema rațiune de a fi. Este aici, poate, întreaga definiție a *teatrului poetic* — acela pe care-l vrem, singurul care ne place... D. Dragoș Protopopescu era calificat să ni-l dea. Literat subtil și informat, poet cu nobile resurse interioare, d-sa s'a relevat, recent, în paginile ziarului *Calendarul*, a fi împreună cu d. Nae Ionescu, singurul nostru cronicar dramatic valabil. Va fi deci util să judecăm piesa lui în raport cu întreaga concepție a teatrului dela noi și a teatrului în general. În acest sens, *Gândirea* are o linie fixată de mult și există, am putea spune, un teatru al *Gândirii*.

Dela lucrările viguroase ale lui Lucian Blaga — *Cruciada copiilor* mai ales —, până la *Fata ursului* a lui V. Voiculescu, la *Meșterul* lui Adrian Maniu și recent, până la *Fântâna Domnului* a d-lui Dragoș Protopopescu, acest teatru s'a exprimat generos însemnând totodată o direcție nouă, înaltă, salubră mai ales, în literatura noastră dramatică. Analizăm de mult în *Gândirea* câteva erori curente care au compromis oarecum aceasta artă atât de complexă care este teatrul. Ne propunem să deslușim cândva într'un studiu mai amplu sensul acestei noi literaturi dramatice care se refuză tentațiilor vulgare, succesului facil, mergând, pe drum greu, sus de tot acolo unde se întâlnesc într'un conflict patetic năzuințele superioare ale oamenilor de totdeauna. Dar piesa d-lui Dragoș Protopopescu ne obligă să anticipăm de pe acum asupra discuțiilor viitoare. Teatrul acesta ni se pare, într'adevăr că pornește adânc dintr'o nevoie elementară de *unitate*. Materialismul disociator al lumii de după război are cu siguranță, nevoie de o artă care să răscoliască substratul intim și să adune, ca să salveze, pe deasupra orgiei generale comorile eterne, pierdute, uitate — ale omului. De aici această nobilă pornire spre o spiritualitate în care materia nu mai ocupă decât atâta loc cât ține și în trecătoarea noastră ființă omenească. Lucrul acesta se exprimă mai simplu : spiritul unește, materia disociază. De aceea tot ce vorbește spiritului, tot ce interesează sufletul, e mare și e universal — dela acele culmi pe care poezii antici și urmașii lor, clasicii francezi, cântau neînțelesul destinului, pasiunile oamenilor și până, chiar, la aceea melo-dramă.

ou Margot a pleuré...

Vom prefera însă firește pe Eschiles și pe Sophocles, pe Goethe și pe Shakespeare, ne vom găsi cu siguranță mai bine — decât în subsolul *larmoyant*., — în aerul clar și tare al teraselor de sus...

Acolo ne-a condus tragi-comedia d-lui Dragoș Protopopescu. Atât mai rău pentru aceia cari nu l-au putut urma. Dar, mai mult decât o tragi-comedie, d. Dragoș Protopopescu a scris un poem, un poem dramatic, unul din cele mai frumoase care s'au scris în românește.

Cățiva călugări misionari cad înfrânți de secetă pe tărâmurii nisipoase. Nicio scăpare, — niciun izvor. Ei caută apă în picătura de rouă pe care dimineața n'o mai așterne pe vegetația stearpă, arsă de soare. Disperarea lor, călugărul Stahie le-o exagerează prin morala unui ascetism în care se găsesc toate splendorile unui eroism inuman : — *Pământul acesta nu ne va da nimic, le spune el, până când lutul din noi nu se va fi purificat!* Dar mânia Trivurtie găsește un izvor și îl arată oamenilor însetați. Ei vor bea apă și vor striga : *Stahie a mințit!* Dar nu Dumnezeu, ci pământul s'a milostivit de ei :

— *Fântâna aceasta va seca!* le strigă Stahie la rândul lui. — *O vom zidi în piatră!* Este *fântâna Domnului*, răspund oamenii. — *Este fântâna Trivurtie*, le spune Stahie și ea nu va prețui nimic, cum pentru el nu va avea niciun preț nimic din cele omenești. Două piscuri se înalță acum, amenințătoare : această îndumnezeire a omului pe care o încarnează Stahie, iar în fața lui, Trivurtie, omul al cărui zeu este Priap. Aceste culmi, aceste extreme, le cunoaștem, Nietzsche a încercat de atâtea ori, în desnădejtile lui, să ne dea o cruntă, o amară nostalgie și tot pe aceste înălțimi a năzuit cândva Ibsen, cu Brand, cu Solness și cu Borkman. Reguni inumane stăpânite de un destin necunoscut — și în care vieața nu poate înflori. Într'aceste stânci de care nimeni nu se poate atinge, pe care nimeni nu se poate odihni, se agită dureros furtuna speranțelor și a desnădejdilor oamenilor, toată tragedia omului. De pe un plan pur abstract în care, cum s'a văzut, inspirația poetului român întâlnește pe aceea a lui Nietzsche și a lui Ibsen mai ales, d. Dragoș Protopopescu mută conflictul pe un teren real în care aceleași bogate preocupări spirituale, încearcă — e drept, fără izbândă deplină — să dea mai mult dinamism acțiunii dramatice. Ionna, fecioară hărăzită de Stahie pentru a fi „mireasa lui Iisus“ și crescută de el în ignorarea și în disprețul tuturor bunurilor lumești, devine tipul uman, al cărei suflet — sau al cărei trup — Stahie și Trivurtie le vor disputa deo-

otrivă. Dar Ionna e plămădită din aluatul din care sunt făcute toate făpturile omenești. Celula fără lumină și fără soare a lui Stahie nu-î va mai ascunde frumusețea și nu-î va mai încătușa vieața. Nici Trivurtie — Priap — n'o va avea.

Ci, într-o noapte cu stele, așa cum ea nu le văzuse niciodată, Ionna va descoperi „*adevărata Fântână a Domnului*” în iubirea pe care i-o aduce „zburătorul cu negre plete” — Avenir.

Tema acestei tragi-comedii, în ea însăși, e o splendoare. Poemul d-lui Dragoș Protopopescu este o nobilă purificare a omului, eliberarea lui de sub extreme egal de apăsătoare — un imn sublim și patetic închinat vieței, acestei *căi regale* pe care omul ajunge până la Dumnezeu. Ultimul cuvânt al d-lui Dragoș Protopopescu, mesajul lui, este iubirea — *adevărata fântână a Domnului*. Dar această iubire, așa cum a cântat-o Lucretius în accente rupte din eternitate, nu este ea oare primul și ultimul cuvânt al Creștinismului? Un umanist creștin, așa ne apare d. Dragoș Protopopescu.

Personagiile lui sunt conturate puternic, viguroase și profund originale. Totuși dacă nu există nici-o înrudire între Paphnuce și Trivurtie, așa cum am fost tentați să credem la simpla povestire a subiectului — nimic din fervoarea mistuitoare a lui Paphnuce în sufletul calp al lui Trivurtie (după cum Ionna e atât de departe de Thais...) — ni se pare într'adevăr că o anumită problematică ibseniană nu e streină de poemul d-lui Dragoș Protopopescu. Ne gândim mai ales la Brand. Călugărul Stahie și pastorul Brand se întâlnesc pe acelaș drum și se opresc în fața acelor zăgazuri neînfrante unde vieața topește în focul ei elanurile dureroase ale visătorilor. Ascetismul de altfel nu este decât o expresie a romantismului. De asemenea scena grandioasă — și de intens efect dramatic — în care Stahie e osândit de călugări amin-tește ruptura cumplită dintre Brand și tovarășii lui. Ionna, la fel, va semăna tot atât de bine cu Agnès. Dar viziunea d-lui Dragoș Protopopescu trece dincolo de romantismul ibsenian, plecându-se cu iubire și cu vastă înțelegere sub semnul biruitor al crucii.

Este dela sine înțeles că acest minunat poem dramatic nu s'ar fi putut menține pe afiș decât cu colaborarea atentă, înțelegătoare a publicului și mai ales a Direcției Teatrului Național. Acest concurs de bunăvoință și de pricepere a lipsit. Mai mult chiar decât pentru publicul dela noi, faptul este întristător pentru Teatrul Național a cărui menire este tocmai de a stimula, de a încuraja și chiar de a impune astfel de lucrări. Fără îndoială, Fântâna Domnului are, sub raportul tehnicei dramatice scaderi considerabile pe care trebuie să le relevăm cu atât mai mult cu cât d-l Dragoș Protopopescu este un scriitor care nu are nevoie de indulgența nimănui. Astfel, autorul va trebui să renunțe la tabloul inutil din grădina Mnesaretei. De asemenea va trebui,

dacă nu suprimat în ori ce caz redus la esenția tabloul următor care apropie într'o scenă penibilă de beție, instinctele dezlănțuite ale lui Trivurtie de puritatea deznădăjduită a frumoasei Ionna. Tot astfel conflictul ar câștiga credem din circumscrierea acțiunii într'un mod mai strâns, între Stahie și Trivurtie și de asemenea între cei doi călugări și Ionna și Avenir. Căci aceste personaje centrale ale piesei de cele mai multe ori nu se întâlnesc decât în cuise. Cu aceste ușoare modificări, interesul dramatic ar putea fi menținut la înălțimea finalului actului I, care e mare. Aceste observații făcute, se pune totuși chestiunea de a se ști până la ce punct dinamismul dramatic suportă o temă atât de înalt spirituală. Ni se pare că de foarte multe ori d. Dragoș Protopopescu a preferat procedeul sugestiei — minunat în literatură dar extrem de primejdios în teatru. Se știe că admirabilele „mistere” ale lui Henri Gheon sunt construite cu aceleași mijloace și cu aceleași riscuri. Deasemenea, André Obey entuziasmează și scandalizează — dacă putem spune... — deopotrivă.

În Franța însă un public intelectual se realizează firește mai ușor, cu mai puține sacrificii și cu mai puțină dezinteresare din partea autorului... Se cuvine așa dar să lăudăm cu atât mai mult această Fântână a Domnului izvorită din eroism și din poezie.

Spectacolul a fost bine servit de direcția de scenă inteligentă și de talentul nou al D-lui I. Sahighian. Interpretarea însă — atâta de inegală! D. Ion Manolescu este cu siguranță unul din marii noștri artiști. Singurul nostru actor cu un real patetism interior (împreună cu d. Calboreanu). Dar rolul călugărului Stahie nu convenia temperamentului d-sale. L-a jucat obosit, fără interes, fără culoare. E cel mai slab rol din cariera d-sale. În schimb d. I. Sârbu a fost admirabil. Am vrea totuși să atragem atenția acestui excelent artist de a se feri de un anumit „manierism” care ni-se pare că îl amenință... Rolul lui Trivurtie însă a avut în d. Ion Sârbu un interpret ideal — și un mare interpret. Avenir a căzut din nenorocire victimă platitudinii tradiționale și sonore (cu *tremolo* de bărbier cult) a d-lui Critico. De asemenea, d-na Puia Ionescu e frumoasă, desigur, dar prea puțin vibrantă și fără nicio pasiune.

D. Dragoș Protopopescu a luptat așa dar și cu o parte din interpreți și cu publicul obicinuit (care interesează mai puțin) și chiar cu direcția Teatrului Național. Izbânda lui e impunătoare. Să notăm de asemenea că un cronicar intransigent a declarat că pentru „prestigiul” (!) repertoriului românesc, *Fântâna Domnului* ar fi trebuit să nu vadă „lumina rampei”... Noi credem însă, mai sigur, că pentru cinstita critică dramatică rândurile conicarului în chestiune ar fi fost util să nu apară.

Teatrul Național a mai avut ideea fericită — dar tardivă... — de a relua comediiile marelui Carageale

Conul Leonida față cu reacțiunea și D'ale Carnavalului. Am felicitat călduros direcția Teatrului Național dacă aceste piese ar fi fost jucate într'un anotimp mai puțin cald... Noi nu suntem firește directorul Teatrului Național și nu pricepem tot ce se ascunde sub „necesitățile repertoriului”... Nu pricepem astfel în ruptul capului de ce e necesar să se joace *Maman Colibri* și *Scandalul* în mijlocul stagiunii, iar Carageale sau *Fântâna Domnului* atunci când se lasă definitiv cortina. D. Mavrodî însă, probabil, pricepe asta mai bine, pentru că, precum ar spune Conul Leonida—d'ăia e el director... În sfârșit — *mieux vaut tard*... Cu atât mai mult cu cât Carageale înfruntă anotimpul așa cum înfruntă și timpul care va trece peste el și îl va lăsa totdeauna tânăr. Dar fiecare reluare a lui Carageale pune o problemă cu totul de primul plan. Avem din ce în ce mai mult tot ce ne trebuie ca să-l iubim pe Carageale — dar astăzi cel puțin nu mai avem artiști cari să-l interpreteze și cari să-l servească. Dela marele și incomparabilul Iancu Petrescu, de pildă, Trahanache a fost masacrat continuu și fără milă. Am vrea să dăm aici o indicație: credem că d. V. Maximilian ar putea să reia tradiția lui Iancu Petrescu. Îi urăm să-l joace pe Zaharia Trahanache și să izbutească făcând astfel un serviciu eminent teatrului românesc.

Conul Leonida n'a avut interpreții pe care această capo d'operă i-ar fi meritat. Și D-na Sonia Cluceru și D. Victor Antonescu au jucat „bine” fără îndoială... Dar nu e suficient! D-na Cluceru n'a priceput nimic din acel extaz admirativ și cuminte al coanei Efimița. Ea a căutat mai mult să fie... ironică! Clîpind din ochi... D. Antonescu a fost mai aproape de rol. N'a avut însă nici el acea naivitate doctă — și locvace — pe care o cere deliciosul erou al lui Carageale. *D'ale Carnavalului* în schimb a fost tot timpul violentată de lipsa de talent inepuizabilă a d-lui A. Atanasescu.

D-sa a „șarjat” sălbatec, — a jucat ca într'o comedie de d. Paul Prodan! Ei nu! Să fie bine păzit Carageale — și să nu fie jucat mai bine decât să fie insultat așa cum a fost de d. Atanasescu. Am fost însă răzbunați de d. Ion Manu. Și d-sa „șarjează”. Dar cu câtă artă, cu cât talent! *Catindatul* d-sale e o compoziție minunată și îl felicităm entuziast. Avem astfel din Carageale pe Agamiță Dandanache, pe *catindat* și poate chiar pe Rică Venturiano. A fost bine deasemenea — chiar foarte bine — D-na Natașa Alexandra în Mița Baston. Deasemenea d. Ionescu Ghîbericon a fost un Iancu Pampon intransigent, foarte demn — dar puțin cam violent...

În sfârșit, Carageale place oricum! Criticii mai în vârstă au scris că *D'ale Carnavalului* n'a înfruntat niciodată sufragiile publicului românesc. Totuș acum a plăcut. Și ne-ar fi mirat altfel. Un public care izbutește să fie vesel când se joacă Verneuil sau Villemetz, de ce i-ar rezista lui Carageale? Cu atât mai mult cu cât în *D'ale Carnavalului* nu e vorba numai de Mița Baston care-și terorizează amantul cu statua libertății dela Ploești sau de Iancu Pampon care administrează lui Crăcănel palmele cuvenite lui Nae Gîrimea (ah! d. Atanasescu!) nici de toate încurcăturile de mai târziu, conduse totuși cu o savuroasă inteligență — ci e întreagă această *atmosferă Carageale* care constituie în bună parte, tot ce avem noi mai fin sub raportul creației literare. De aceea dacă cineva ne acuză de admirație necondiționată pentru Carageale — nu ne va supăra! Știți versul faimos:

Tout ce que Malherbes écrit dupe éternellement.

Deasemenea tot ce a scris Carageale — depozitar al tezaurului nostru de inteligență și de frumos — ne va plăcea totdeauna. Ironia lui a bătut recorduri neatînse pe culmile cele mai înalte ale bunului simț.

TOMA VLĂDESCU

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

D-1. „PROFESOR”! E vorba de d. G. Călinescu tânărul polemist din serviciul d-lui M. Sevastos. Îi dăm acest titlu pentru că d-sa l-a cerut singur (veți vedea cu câtă imprudență!) într'un articol în care pe mine, e drept, a izbutit să mă compromită oarecum denunțându-mă că i-aș fi fost elev la un liceu din Capitală. Deși această afirmație inexactă, mincinoasă ar fi meritat o punere la punct, am lăsat totuș să treacă proza în chestiune (sfâșietor de săracă!) și în care buna cuviință onestitatea și inteligența suferiau tot atâta cât și gramatica românească. Motivul e simplu. Redactorii *Gândirii* răspund rareori la asemenea atacuri pentru că timpul lor e scump — ca și hârtia pe care se tipărește această revistă. Pe de altă parte prea numeroși sunt diverșii Călinești cari vor să spargă cu scandal porțile noto-

rietății — și prea ieftine zvârcolirile lor. Am pierde la schimb!

Dar tocmai acesta e fenomenul pe care e bine să-l semnalăm acum. Cetitorii anumitor reviste de scandal au observat cu siguranță campania metodică, de cele mai multe ori complet idioată, care se duce împotriva *Gândirii*. Dela calomnia insidioasă până la caricatura imbecilă, nimic nu lipsește din arsenalul acestui război în care literatura e un pretext pentru a se lovi în sănătatea morală din jurul acestei reviste. Șnapani bine cunoscuți sau tineri suspecți cu apucături de derbedei literari, se amestecă fără pudoare în discuții pe care nu le pricep — iar neputința lor se transformă în clăbuci de scui pat la gazetă! Și fiindcă, între aceștia din urmă, d. G. Călinescu este cel mai activ — și pentru că ține atâta

de mult! — dece, în definitiv, nu i-am consacra aici câteva linii! Să nu se sperie nimeni. Execuția va fi rapidă! Pe d. G. Călinescu îl știu într'adevăr de mult, dela liceu... Profesor, ce e drept, nu mi-a fost — și e simplu: pe atunci tocmai d. G. Călinescu făcea abia exerciții scârboase de genuflexiune în fața d-lui Nichifor Crainic, care — oboșit, plictisit (dar asta tot nu-l scuză!) — s'a făcut vinovat de intervenții hotărâtoare la Ministerul Instrucțiunii publice. Numai după aceea d. Călinescu a devenit profesor la București — și, firește, imediat... „adversar“ al *Gândirii*. Firește — pentru că această psihologie oricât v'ar mira, nu are totuș nimic inexplicabil: târătorul (care-și mobilizase chiar și al doilea membru al familiei cu scrisori și insistențe pe lângă directorul *Gândirii*) a fost cuprins la sfârșit de un acces subit de... demnitate! Umilința din ajun, cu care-și câștigase în sfârșit o catedră la care nu avea dreptul, se răzbuna a doua zi prin injurături triviale la gazetă... Pe vremea însă când l-am cunoscut, d. Călinescu avea o situație (dacă pot zice!) mai modestă: suplinitor, tolerat la catedra de logică a unui liceu în care subsemnatul își termina studiile secundare. Lucru fără importanță, dacă bietul pedagog de odinioară n'ar fi făcut uz, împotriva noastră, de o calitate pe care n'a avut-o. Imprudența lui însă mă îndreptățește pe mine acum să fac o precizare dureroasă și să-i amintesc că mai mult noi — „elevii“ de atunci — am fost profesorii lui... O oră irezistibilă și chinătoare de logică. D-l „profesor“ se încurcase atât de penibil în premisele unui silogism la care nici o concluzie nu mai apărea posibilă, încât niciodată n'am avut sentimentul unui naufragiu atâta de tragic! Privia tremurând, cu creta în mână liniile desemnate pe tablă și care nu duceau la nimic. Din orbitele unui cap care, în câteva secunde doar, trecuse prin toate culorile curcubeului, doi ochi în-

spăimântați se rostogoliau în tavan, pe scânduri, pe bănci... Dar tineretul e necruțător! Unul dintre noi s'a ridicat atunci și i-a explicat atâta de bine că logica și cu el sunt două lucruri perfect deosebite, încât „d-l profesor“ ne-a implorat să-i dăm recreație și, apoi, vacanță până la ora viitoare când noi, firește... l-am iertat definitiv! Eu l-am iertat chiar și zilele trecute când a avut insolența să mă trateze — își închipuia el! — „de sus“... De aceea rândurile acestea nu le-aș fi dat la tipar, dacă „d-l profesor“ s'ar fi mărginit, modest, să copieze manuscrisurile Academiei Române, și să scrie cărți geniale despre bietul Mihail Eminescu (așa cum altă dată, i-a căzut victimă la Fundație poetul Lucian Blaga...). Aroganța lui din ultimul timp e însă, hotărât, mai mare decât inconștiența cu care ne-a obișnuit, mult superioară mai ales modestelor lui posibilități intelectuale. Ca toată lumea, literatura lui, firește, n'o cunosc. Scrisul lui, din călți și păsă, este în afara aprecierilor literare. Iar colaborarea lui la *Gândirea* mi s'a părut totdeauna un accident destul de trist pentru paginile acestei reviste. Totuș omul e susceptibil de a interesa. Gândiți-vă că, pe cât mi se spune, e un fost amic al d-lui Mihail Dragomirescu. Trece pe urmă în str. Câmpineanu și bea câțiva litri de ceai cu d. Lovinescu. Devine apoi discipolul unui domn care e poet și care se cheamă, mi se pare, Nichita. Incearcă în sfârșit să prindă rădăcini în familia *Gândirii* de unde șterpelește o catedră secundară și iese tot atât de gol precum a venit. Astăzi el este subalternul intelectual al prozatorului Sevastos... La acest *cursus honorum* e bine să nu mai adăugăm nimic. Dacă totuș omul pe care l-am definit aici e demn de cea mai intensă milă, toată lumea va fi însă de acord că meschinul scandalagiu literar merită un întreg dispreț.

TOMA VLĂDESCU

„*Gândirea*“ ia vacanță pe lunile Iulie și August.

Numărul viitor apare la 15 Septembrie a. c.